STUDII ȘI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

1

TOMUL 6
1969

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

PI 458

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil: — prof. univ. dr. doc. OLGA NECRASOV, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Redactor responsabil adjunct: — dr. V. V. CARAMELEA

Membri:
— Academician ȘT.-M. MILCU
— prof. dr. I. G. RUSSU
— dr. SUZANA GRINȚESCU-POP
— D. NICOLĂESCU-PLOPȘOR
— dr. MARIA CRISTESCU

Secretar de redacție: — ELENA RADU

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, București, Căsuța poștală 134—135, sau la reprezentanții săi din străinătate.

La revue „Studii și cercetări de antropologie" paraît 2 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est $ 3,50; FF 17; DM 14.

Toute comande à l'étranger sera adressée à CARTIMEX, Boîte postale 134—135 Bucarest, Roumanie ou a ses représentants à l'étranger.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

APARE DE 2 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI:
BULEVARDUL DR. PETRU GROZA Nr. 8
BUCUREȘTI 15, C. P. 2311

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

Tomul 6, nr. 1 1969

SUMAR

Pag.

OLGA NECRASOV, E. Racoviţă şi antropologia 3

Paleoantropologie

OLGA NECRASOV, V. URSACHE, D. BOTEZATU şi GH. ŞTEFĂNESCU, Studiul resturilor osoase din mormintele cimitirelor birituale de la Gabăra-Moldoveni şi Săbăoani I (jud. Neamţ) (sec. II—III e.n.) 7

DARDU NICOLĂESCU-PLOPŞOR, Contribuţii paleoantropologice la rezolvarea problemei originii etnice a populaţiei de sec. IV din necropola plană de la Histria, sectorul bazilica extra muros 17

CANTEMIR RIŞCUŢIA, DARDU NICOLĂESCU-PLOPŞOR şi IRINA RIŞCUŢIA, Studiu antropologic al populaţiei din necropola plană de la Histria, sectorul bazilica extra muros, pe baza reconstituirilor grafice ale feţelor după craniu, la întreaga serie 25

ALEXANDRA BOLOMEY, Ofrandele animale din necropola romano-bizantină de la Histria 31

IOANA POPOVICI, Observaţii antropologice asupra osemintelor descoperite în curtea bisericii din Giuleşti — Maramureş, sec. XIV—XIX 37

Antropologie contemporană

OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU, D. BOTEZATU, SERAFIMA ANTONIU, MARILENA ROŞCA, ANA LAZĂR, GH. ŞTEFĂNESCU, ŞT. COMĂNESCU şi C. FEDOROVICI, Contribuţii la studiul antropologic al Bucovinei, cu o privire specială asupra fenomenului de microevoluţie . 45

ELENA RADU, Consideraţii asupra unor caractere de observaţie ale ochiului la populaţia satului Fundata din culoarul Bran 59

MARIA VLĂDESCU, Asupra variabilităţii arhitecturii regiunii nazale la populaţia din comuna Fundata 67

C. VULPE, Variabilitatea unor caractere morfologice ale urechii externe la populaţia din Fundata 73

C. VULPE, Aspecte ale reliefului cutanat digito-palmar la populaţia din Fundata. . . 79

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Antropologie socială, demografică şi culturală

Pag.

GEORGETA STOICA, V. V. CARAMELEA, PAUL PETRESCU şi GH. GEANĂ, Cercetări de antropologie cultural-estetică în staţia-pilot Berivoeşti — Argeş 85

V. V. CARAMELEA, ELENA STĂNCULESCU, MIHĂIŢA DUMITRESCU, RODICA EDU, GH. GEANĂ şi GH. BARBU, Antropologia fizică, psihologică, socială şi culturală şi studiul dezvoltării copiilor din staţia-pilot Berivoeşti — Argeş 91

ŞERBAN ŢICĂLOIU şi V. V. CARAMELEA, Procesul omogenizării limbajului în contextul social-cultural al industrializării 103

Antropologie aplicată

SUZANA GRINŢESCU-POP şi TH. ENĂCHESCU, Antropologia aplicată în industrie 109

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

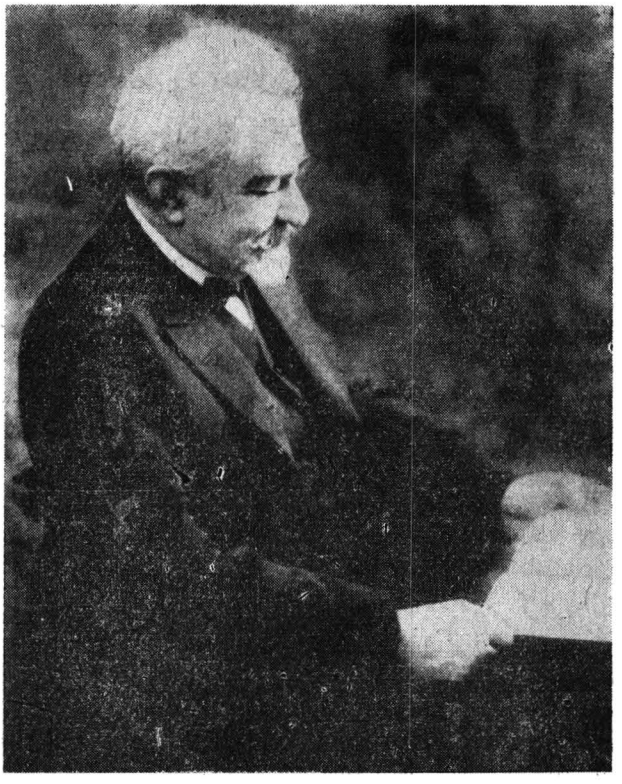

E. RACOVIȚĂ ȘI ANTROPOLOGIA

Omagiu cu ocazia centenarului nașterii marelui biolog

Personalitatea științifică și umană a lui E. Racoviță a fost magistral conturată, și de multe ori, în aspectele ei majore. Gloria lui este solid fundamentată de ctitoria unei noi și fecunde direcții de cercetare, biospeologia, de opera sa de gînditor profund al marilor probleme de biologie modernă, de activitatea de cercetător în domeniul vast al zoologiei, de eroicele sale explorări de pe Belgica, de munca pe tărîmul răspîndirii culturii și științei, de strădaniile sale înnoitoare de organizator. Se cunoaște însă puțin, și nu se vorbește aproape de loc de sprijinul pe care Racoviță l-a acordat generos și cu toată autoritatea de care se bucura, unor direcții de cercetare și unor discipline aflate la începutul dezvoltării lor în țara noastră pe timpul său. Printre acestea se află și

ST. CERC. ANTROPOL., 1969, T. 6, NR. 1, P. 3—6

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

antropologia, iar activitatea sa în favoarea acesteia dovedeşte o dată mai mult extraordinara lărgime a orizontului său ştiinţific, profunzimea concepţiilor sale asupra formelor vii, caracterul multilateral al preocupărilor sale.

La prima vedere, legăturile lui Racoviţă cu antropologia ne-ar putea mira. Într-adevăr, între lumea polichetelor şi a izopodelor şi *Homo sapiens* (denumit de Racoviţă uneori şi *Homo insapiens*) distanţele sînt mari. Şi totuşi, dacă ne gîndim mai bine, problemele legate de originea, evoluţia şi diversificarea acesteia nu pot să rămînă străine unui biolog gînditor care a scrutat de nenumărate ori modalităţile şi sensul evoluţiei vieţii pe planeta noastră. De asemenea, un pasionat explorator al peşterilor care au adăpostit adesea pe depărtaţii noştri strămoşi din vîrsta pietrei nu putea să nu reflecteze asupra începuturilor modeste ale acestei specii, despre care el se va exprima astfel în *Evoluţia şi problemele ei* (p. 176) : „Nu se poate citi în vechea cronică a pămîntului o altă istorie mai măreaţă decît a spiţei acestui soi de oameni".

Exploratorul de pe Belgica, care a trăit ani de-a rîndul şi a lucrat cot la cot cu antropologul Cook, care în timpul popasului vasului pe coastele Americii de Sud şi a incursiunii făcute în interiorul acestui continent a avut prilejul să intre în contact cu atîtea populaţii diferite, să măsoare şi să fotografieze pe indienii din insula Bawton, nu a putut să nu-şi pună întrebări în legătură cu diversificarea actuală a omenirii. În fine, dar nu şi în ultimul loc, conferenţiarul de marxism din anii tinereţii sale studioase, la Paris, nu putea să nu reflecteze asupra particularităţilor sociale, cu totul specifice evoluţiei umane, aşa cum ele au fost pentru prima oară stabilite de Marx şi mai ales de către Engels. Iată poate de ce, şi spre deosebire de mulţi alţi biologi, Racoviţă acordă un loc deosebit factorului social în evoluţia unei specii (*Evoluţia şi problemele ei*, p. 52).

Se pare totuşi că interesul pentru antropologie i-a fost trezit mai înainte de perioada pasionatelor explorări ale lumii subterane, înainte de expediţia antarctică, înainte chiar de perioada conferinţelor sale marxiste, poate de lecţiile ţinute de Cobâlcescu la Institutele Unite din Iaşi, care l-au pus în contact cu problemele evoluţiei. Cert este că, încă din primii ani ai studiilor sale pariziene, în 1886, cînd era student la drept, îl găsim audiind prelegerile de la Şcoala superioară de antropologie din Paris, în special cele ale marelui antropolog L. Manouvrier.

Acest interes se va manifesta apoi din cînd în cînd, sub forme diferite. Astfel, membru al societăţii culturale Astra din Cluj, Racoviţă va prezenta în 1927, în cadrul unei subsecţii a acesteia consacrată problemelor umane, un ciclu de conferinţe, intitulat iniţial „Factorii determinanţi ai evoluţiei biologice a capitalului uman", ciclu care va apărea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

tipărit în 1929 în „Biblioteca Astrei" sub denumirea: *Evoluția și problemele ei.*

Parcurgînd această publicație, adevărată profesiune de credință evoluționistă a lui E. Racoviță, scrisă cu atîta simplitate încît ea devine accesibilă unor cercuri foarte largi, găsim numeroase referiri la particularitățile evoluției umane, a căror justețe depășește uneori cunoștințele obișnuite pentru acel timp în acest domeniu. Astfel, încă din 1927, Racoviță are ideea unei vechimi foarte mari a omului, cînd, exemplificînd „Vecinica schimbare a spațiului și deapururi modificare în timp a mediului de trai a viețuitoarelor", el spunea următoarele: „prima hartă ne arată ce ființa în epoca glaciară principală, adică nu tocmai de mult, cam acum 500 000 ani, pe cînd gospodărea deja pe aceste meleaguri, *și chiar de multă vreme*, specia umană" (p. 35). Vom sublinia că în acel timp (1927) vechimea umanității era apreciată abia la 100 — 200 000 de ani, în timp ce azi știm că această vechime se ridică la peste 1 000 000 de ani (analizele asupra resturilor de la Olduwai). Ceea ce a ajutat pe Racoviță să întrevadă marea vechime a speciei noastre este tocmai concepția sa profundă asupra modalităților și factorilor evoluției, ținînd cont de factorul timp.

Ocupîndu-se de unele fenomene evolutive pe care el le califica drept ortogenetice, Racoviță furnizează o analiză succintă dar sugestivă a modificărilor survenite în piciorul uman, în comparație cu cel al antropoidelor, precum și a transformărilor coloanei vertebrale legate de staționea verticală (p. 89 și 90).

Vorbind despre steatopigia femeilor hotentote, el apropie această caracteristică a unei populații africane actuale de o dispoziție asemănătoare, întîlnită pe statuetele feminine steatopige din paleoliticul superior, în particular pe acelea descoperite în grotele de la Grimaldi, combătînd geneza acestei particularități prin selecție sexuală (p. 91—94).

E. Racoviță a fost membru al Societății române de antropologie din Cluj și în această calitate a susținut această societate. În 1935 el prezintă o dare de seamă asupra ședințelor societății la Academia Română, însoțită de o cuvîntare din care vom cita unele pasaje:

„Avem . . . . . un material de studii științifice, care are o deosebită importanță atît pentru cunoașterea țării noastre, cît și pentru deslușirea evoluției popoarelor europene. Acest prețios material este însăși poporul nostru băștinaș, care se studiază în unele privințe foarte activ, dar care din punct de vedere *antropologic* și *paleoetnologic* a fost aproape complet neglijat. S-a uitat pînă acum că sîntem răspunzători de păstrarea și cercetarea acestei zestre strămoșești de neprețuită bogăție. Or, prin desrădăcinări, migrări la orașe, ușurința comunicațiilor..... distrugerea și modificarea stărilor ancestrale se împlinesc uimitor de repede...".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Şi, mai departe :

„Mereu, dar în van, de cînd am revenit în ţară, insist pe lîngă cei ce pot să priceapă rostul vorbei mele, asupra ceea ce înseamnă pentru cunoştinţa istoriei omeneşti, acele minunate relicvii, acele fosile vii ale unei lumi miraculos păstrate în starea în care se aflau acum multe milenii. Căci la începuturile obîrşiei noastre nu stau numai vreo 19 veacuri, ci acele timpuri, poate neolitice sau calcolitice, care duceau pe aceste meleaguri popoare avînd tot portul, toată gospodăria, *chiar toată firea* care se descopere cînd ştii s-o găseşti, la începutul oricărui soi de caracter constituind specificul românesc".

Să nu uităm de asemenea că prof. E. Racoviţă a militat pentru înfiinţarea unei catedre de antropologie la Facultatea de ştiinţe de la Universitatea din Cluj, prezentînd un raport în acest sens (aprobat în unanimitate de către Consiliul profesoral al acestei facultăţi). În acest raport, Racoviţă arăta o dată mai mult importanţa antropologiei pentru formarea cadrelor de biologi, precum şi pentru cercetarea ştiinţifică în general şi în condiţiile speciale ale ţării noastre, în particular.

Cuvintele lui Racoviţă sună şi azi destul de actual. Ele constituie pentru antropologii din ţara noastră o încurajare şi un imbold venite de la un foarte mare biolog român, care a înţeles necesităţile urgente ale antropologiei româneşti. Iată de ce, împreună cu toţi biologii, antropologii români vor păstra amintirea marelui lor compatriot şi o vor cinsti, aşa cum vroia Racoviţă, consacrîndu-se studiului poporului român în toate aspectele multilaterale ale antropologiei sale.

OLGA NECRASOV

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIUL RESTURILOR OSOASE DIN MORMINTELE CIMITIRELOR BIRITUALE DE LA GABĂRA-MOLDOVENI ŞI SĂBĂOANI I (JUD. NEAMŢ) (SEC. II–III E. N.)

DE

OLGA NECRASOV, V. URSACHE, D. BOTEZATU şi GH. ŞTEFĂNESCU

572.7 : 902.6

I. CONSIDERAŢII DE ORDIN ARHEOLOGIC

Descoperirile din ultimii ani au adus importante date privind necropolele daco-carpice din Moldova şi au dat posibilitatea formulării unor concluzii mai ample, atît în ceea ce priveşte ritul de înmormîntare, cît şi în unele probleme de ordin cronologic şi de datare.

Din punctul de vedere al ritului de înmormîntare, principalele necropole carpice cercetate pînă în prezent se împart în două grupe: a) *necropole în care se practica numai incineraţia* — Bărboasa, Pădureni, Izvoare-Roman şi b) *necropole birituale* — Poieneşti, Gabăra-Moldoveni, Vălenii, Săbăoani, unde pe lîngă incineraţie se folosea şi înhumaţia.

Prezenţa celor două rituri de înmormîntare în necropolele carpice a dus la formularea unor ipoteze contradictorii privind apartenenţa etnică a mormintelor de înhumaţie. Astfel, unii cercetători consideră mormintele de înhumaţie ca aparţinînd populaţiei sarmatice (în special Gh. Bichir), iar alţii, că atît mormintele de incineraţie, cît şi cele de înhumaţie aparţin aceleiaşi populaţii, respectiv daco-carpilor. Cea de-a doua ipoteză, formulată încă de la publicarea rezultatelor săpăturilor din necropola de la Poieneşti, de către prof. Radu Vulpe, este astăzi acceptată de mulţi specialişti.

În nota de faţă ne vom opri la studiul a două necropole birituale din această perioadă: cea de la Gabăra-Moldoveni şi necropola I de la Săbăoani, singurele cercetate în întregime din aria culturii carpice, în speranţa de a aduce şi pe plan antropologic o contribuţie la problema necropolelor birituale.

Necropola de la Gabăra-Moldoveni a fost cercetată între anii 1957–1959, descoperindu-se 98 de morminte din care 35 de înhumaţi. Atît din punctul de vedere al inventarului, cît şi al locului pe care îl ocupă în necropolă, mormintele de înhumaţie sînt contemporane cu cele de incineraţie şi aparţin aceleiaşi populaţii.

ST. CERC. ANTROPOL., 1969. T. 6, NR. 1, P. 7–15

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Necropola I de la Săbăoani a fost cercetată în anii 1966—1967, descoperindu-se aici un procent mai mare de morminte de înhumaţie decît la Gabăra. Ca şi la Gabăra-Moldoveni, nu există deosebiri de inventar între cele două tipuri de morminte. Numărul mai mare al mormintelor de înhumaţie în comparaţie cu cele de incineraţie poate fi pus în legătură cu distrugerea unui mare număr de morminte de incineraţie care erau mai la suprafaţa solului faţă de cele de înhumaţie a căror adîncime variază, în funcţie de eroziunea solului, de la 0,10 m pînă la 0,85 m.

II. MATERIALUL ŞI METODA DE LUCRU

Pentru necropola de la Gabăra materialul este reprezentat prin resturile a 33 de schelete provenind din mormintele de înhumaţie, al căror total se ridică la 35 (din care două nu ne-au parvenit). Cea mai mare parte din ele se află într-o stare de fragmentare extremă, din cauza condiţiilor de păstrare în sol, precum şi din cauza vîrstei fragede a indivizilor cărora au aparţinut. Conţinutul mormintelor de incineraţie nu ne-a parvenit decît într-o foarte mică parte.

În urma operaţiilor de restaurare a osemintelor înhumate, au putut fi recuperate 10 neurocranii, dintre care numai 3 au masivul facial prezent. Restul materialului, rămas fragmentar, a putut totuşi face obiectul unei cercetări morfologice.

Pentru necropola de la Săbăoani I, dispunem de resturile găsite în numai 74 de morminte, dintre care 52 de morminte conţineau schelete înhumate iar 22 resturi de incineraţie.

Resturile osoase din mormintele de înhumaţie sînt şi mai fragmentare decît acelea de la Gabăra. Prin restaurare s-au putut recupera numai două cranii, fragmentele nerecuperabile putînd servi totuşi la un studiu morfologic.

Cercetările biometrice şi morfologice au fost făcute după tehnica de lucru întrebuinţată curent în antropologie (tehnica după R. Martin)

III. CONSIDERAŢII ASUPRA VÎRSTEI INDIVIZILOR

1. NECROPOLA DE LA GABĂRA: MORMINTELE DE ÎNHUMAŢIE

Determinarea vîrstei scheletelor a fost realizată pe baza studiului dentiţiei, a resturilor de oase lungi şi de cranii. S-a putut constata că din cele 33 de schelete avute la dispoziţie, unul singur aparţine unui individ matur de sex masculin (nr. 207), celelalte 32 aparţinînd unor copii.

Determinarea mai precisă a vîrstei acestora din urmă, făcută pe baza unei analize minuţioase a dentiţiei, inclusiv a mugurilor dentari, ne-a permis să precizăm frecvenţa pe vîrste a copiilor din mormintele de înhumaţie (tabelul nr. 1).

După cum rezultă din tabelul nr. 1, scheletele de copii nu depăşesc vîrsta de 11 ani, integrîndu-se toate în categoriile de vîrstă „infans I" şi „infans II". Trebuie deci subliniată nu numai absenţa de schelete

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Vîrsta copiilor (morminte de înhumaţie) din necropola de la Gabăra

Categoria	Ani	Nr. de indivizi
Infans I	indeterminabil	2
”	1—2	3
”	2	1
”	2—3	4
”	3	1
”	4	2
”	4—5	1
”	5—6	3
”	6	5
Infans II	7	3
”	7—8	2
”	8	3
”	9	—
”	9—10	—
”	10—11	2

aparţinînd adolescenţilor (juvenis), dar chiar şi a scheletelor de copii din categoria „infans II” de vîrstă mai apropiată de adolescenţă (peste 11 ani).

2. NECROPOLA DE LA SĂBĂOANI I: MORMINTELE DE ÎNHUMAŢIE

Determinarea vîrstei scheletelor din mormintele de înhumaţie din această necropolă a fost realizată cu aceeaşi grijă cu care această operaţie a fost făcută pentru cele de la Gabăra. Şi în acest caz, din 52 de schelete, unul singur aparţine unui adult de sex masculin, în vîrstă de circa 45 de ani. Toate celelalte 51 de schelete aparţin unor copii. Tabelul nr. 2 redă frecvenţa pe vîrstă a copiilor din mormintele de înhumaţie.

Tabelul nr. 2

Vîrsta copiilor (morminte de înhumaţie) din necropola de la Săbăoani I

Categoria	Ani	Nr. de indivizi
Infans I	indeterminabil	1
”	0—1	20
”	1—2	10
”	2—3	9
”	3—4	4
”	4—5	1
”	5—6	—
Infans II	7—8	2
”	8—9	1
”	9—10	—
”	10—11	2
”	11—12	1

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Ca şi în cazul scheletelor de copii din mormintele de înhumare de la Gabăra, nici un schelet nu poate fi atribuit unui adolescent, limita de vîrstă maximă situîndu-se aici la perioada de 11—12 ani. Numărul cel mai mare de schelete revine copiilor sub 7 ani (45 din 51) şi în special celor în vîrstă de 0—3 ani (39).

3. NECROPOLA DE LA SĂBOANI I: MORMINTELE DE INCINERAŢIE

Cu toate dificultăţile ridicate de determinarea vîrstei indivizilor reprezentaţi prin resturi incinerate, am încercat să precizăm în linii largi vîrsta celor 22 de indivizi din mormintele de incineraţie descoperite în necropola de la Săbăoani I, pe care o dăm în tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3

Vîrsta aproximativă a indivizilor din mormintele de incineraţie din necropola Săbăoani I

Categoria	Ani	Nr. de indivizi
Infans I	?	—
Infans II	?	—
Adolescenţi	?	3
Adulţi şi maturi	?	18
Indeterminabili	?	1

Analiza datelor din acest tabel ne conduce la o concluzie importantă. Abstracţie făcînd de un singur individ a cărui vîrstă nu a putut fi stabilită, nici măcar cu aproximaţie, din cauza faptului că el este reprezentat prin cîteva fragmente nesemnificative, toate celelalte sînt schelete fie de adolescenţi, fie de adulţi şi maturi.

IV. SCURTĂ CARACTERIZARE ANTROPOLOGICĂ A SCHELETELOR

1. NECROPOLA DE LA GABĂRA

a. **Scheletele copiilor.** Din cele 32 de schelete de copii, s-au putut recupera 9 neurocranii, dintre care două prezintă şi masivul facial. Craniul individului adult a putut fi restaurat aproape integral. Deoarece pentru o caracterizare antropologică a populaţiei căreia au aparţinut copiii se poate utiliza numai indicele cefalic, care variază relativ puţin în decursul creşterii, ceilalţi indici şi mai ales celelalte dimensiuni schimbîndu-se mult pînă la vîrsta adultă, dăm în tabelul nr. 4 numai frecvenţa categoriilor indicelui cefalic.

Din examinarea acestui tabel putem desprinde următoarele concluzii principale: lipsa craniilor aparţinînd categoriilor dolicocrane, concentrarea majorităţii craniilor în categoriile brahicrană şi hiperbrahicrană. Această repartiţie pe categorii a indicelui cefalic corespunde unei medii

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Frecvența categoriilor indicelui cefalic în seria copiilor din necropola de la Gabăra

Categoria		Nr. de indivizi
Ultradolicocran	x – 64,9	–
Hiperdolicocran	65 – 69,9	–
Dolicocran	70 – 74,9	–
Mezocran	75 – 79,9	1
Brahicran	80 – 84,9	4
Hiperbrahicran	85 – 89,9	3
Ultrabrahicran	90 – x	1

brahicrane (82,57). Aici trebuie să subliniem că din punctul de vedere al caracteristicilor indicelui cranian mica serie de copii de la Gabăra se apropie de populația actuală din regiune (fostul județ Roman = 83,81).

În ceea ce privește forma occipitalului, majoritatea craniilor o prezintă bombată și numai două o au mai mult sau mai puțin aplatisată, fără însă ca aceasta să fie o cauză a practicii deformării artificiale. De altfel, examinarea atentă a celor 9 neurocranii restaurate, precum și a fragmentelor osoase existente aparținînd craniilor ce nu au putut fi restaurate, nu ne-a permis să constatăm existența vreunei urme de deformație artificială.

b. **Scheletul adultului.** Scheletul 207 aparține unui bărbat matur de circa 30 de ani. Spre deosebire de scheletele copiilor de la Gabăra, acest schelet se află într-o stare de conservare destul de bună.

Neurocraniul prezintă o formă *ovoidă* în norma verticală și de *„casă"* în norma occipitală. Norma laterală a craniului prezintă o frunte aproape dreaptă, o linie a creștetului lungă, slab arcuită și ascendentă, cu o aplatisare prelambdică („meplat") și un occipital bombat. Calota este lungă (197 mm) și relativ îngustă (130 mm) ceea ce dă un indice cefalic *hiperdolicocran* (65,99). Înălțimea sa este destul de mare (119 mm), ceea ce dă, luînd în considerație diametrele orizontale, un indice bazilobregmatic longitudinal (73,60) și un indice porobregmatic longitudinal (60,41), *ortocrane*, indicii bazilobregmatic transversal (111,54) și porobregmatic transversal (91,54) fiind însă *acrocrane*. Fruntea reprezintă o lărgime foarte mare (eurimetopă accentuată: 76,90), ca și occipitalul (93,85). Atît relieful frontal, cît și cel occipital sînt slab dezvoltate. Nici o urmă de deformație artificială nu se observă pe acest craniu.

Masivul facial este puțin mezognat (indicele gnatic: 101,79) și mezen (51,79), prezentînd o înălțime și o lărgime mijlocii. Dispoziția malarelor este ușor frontalizată și fosele canine destul de accentuate. Orbitele sînt mezoconce (84,00), iar nasul camerin (53,06).

Mandibula este destul de masivă, largă, cu gonioanele ușor răsfrînte în afară. Apofiza mentonieră prezintă o formă piramidală tipică.

Talia calculată prin metoda Manouvrier, luîndu-se în considerație lungimea humerusului, a radiusului, a femurului și a tibiei, ajunge la 163 cm, ceea ce constituie o talie masculină *submijlocie*.

Oasele lungi nu sînt masive. Femurul este ușor platimer, dar nu prezintă pilastru. Tibia este euricnemă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Diagnoza tipologică: caracterele acestui schelet ne arată că sîntem în prezenţa unui *tip protoeuropoid atenuat*, prezentînd poate şi un foarte mic amestec de elemente mediteranoide (în special talia).

După indicele său cefalic hiperdolicocran, scheletul individului matur se îndepărtează mult de seria scheletelor de copii, a căror neurocraniu a putut fi măsurat, care nu numai că nu prezintă nici un hiperdolicocran, dar nu prezintă nici măcar un dolicocran moderat, majoritatea lor fiind brahicrani şi hiperbrahicrani (faţă de un singur mezocran). Această constatare ar putea pune problema unei eventuale apartenenţe a individului matur la un alt grup etnic, decît acela căruia au aparţinut copiii. Dispunem însă de prea puţine referinţe antropologice referitoare la seria de copii, pentru a putea trage o astfel de concluzie bine fundamentată.

2. NECROPOLA DE LA SĂBĂOANI I

a. **Scheletele copiilor.** Din 51 schelete de copii din mormintele de înhumaţie, numai un singur craniu a putut fi restaurat astfel încît să servească unui studiu antropometric privind în special forma neurocraniului, indicele cefalic fiind singurul caracter care suferă relativ puţine modificări în decursul procesului creşterii. Craniul acestui copil, fără vreo urmă de deformare artificială, este de formă romboidă şi oferă un indice ultrabrahicran (90,76), prezentînd un occipital foarte slab bombat. Prin aceste particularităţi, acest craniu de la Săbăoani I se poate integra uşor în variabilitatea seriei craniologice a copiilor de la Gabăra-Moldoveni, avînd drept caracteristică predominanţa formelor brahicefale (inclusiv cele extreme).

b. **Scheletul adultului.** Scheletul nr. 44 din necropola Săbăoani I aparţine unui bărbat matur de circa 45 de ani. *Neurocraniul* său este de formă ovoidă în norma verticală şi de „casă" în norma occipitală. Norma laterală a craniului prezintă o frunte slab înclinată, o linie a creştetului lungă, slab arcuită, o aplatisare prelambdică prelungă („meplat"), un occipital bombat cu un plan nucal destul de întins. Calota este lungă (194 mm), dar destul de largă (144 mm), ceea ce dă un indice cefalic dolicocran moderat, situat la limita cu categoria mezocrană (74,22). Înălţimea poriobregmatică (123 mm) dă un indice vertico-longitudinal hipsicran foarte moderat (63,40) şi un indice vertico-transversal metriocran la limita cu categoria acrocrană (85,41). Fruntea prezintă o dezvoltare relativă, moderat eurimetopă (70,83) şi un occipital moderat de larg (79,86). Relieful glabelar este de gradul III—IV, cel supraorbitar de gradul 2, iar cel occipital de gradul 2—3.

Masivul facial (reprezentat numai prin ceva mai puţin de jumătatea sa stîngă) pare să fi fost mijlociu de înalt şi mijlociu de larg. Malarul prezent oferă o dispoziţie uşor frontalizată. Fosa canină este profundă. Orbita stîngă, care a putut fi măsurată, este de tip mezoconc la limita cu cel cameconc (76,08). Nasul pare să fi fost destul de înalt şi destul de larg.

Mandibula este destul de înaltă şi prezintă o apofiză mentonieră de formă piramidală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Talia calculată după metoda lui Manouvrier, utilizîndu-se în acest scop femurul, tibia şi humerusul, este de 165 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Diagnoza tipologică: caracterele acestui schelet ne arată că sîntem în prezenţa unui tip nordic, oferind un anumit amestec de caractere protoeuropoide.

După indicele său cefalic dolicocran foarte moderat (situat la limita cu categoria mezocrană), acest individ (spre deosebire de individul matur de la Gabăra) ar putea fi uşor integrat în variabilitatea seriei de copii de la Gabăra, în ceea ce priveşte indicele cefalic. Cum însă alte referinţe antropologice privind pe aceştia nu pot fi luate în consideraţie, este greu să conchidem asupra apartenenţei sau neapartenenţei sale la aceeaşi populaţie.

V. CONCLUZII

Dacă, aşa cum stabilesc autorii săpăturii, nu există nici o diferenţă de inventar între mormintele de înhumaţie şi cele de incineraţie, ele aparţinînd aceluiaşi grup etnic, şi anume carpo-dacilor din sec. II—III e.n., atunci se pune în mod firesc problema existenţei la aceştia a unui ritual dublu de înmormîntare.

Analiza osemintelor din mormintele de înhumaţie din cele două necropole studiate aici (în total 85 de schelete), care ne arată că marea lor majoritate (83 schelete) aparţin unor copii sub 12 ani şi numai două la adulţi, pare să ne indice că înhumaţia era practicată în special pentru copiii sub vîrsta adolescenţei. Pe de altă parte, analiza atentă a resturilor osoase din cele 22 morminte de incineraţie de la Săbăoani I, care ne pune în prezenţa, din contra, a unor adolescenţi şi adulţi (abstracţie făcînd de resturile indeterminabile din unul din aceste morminte), pare să ne indice că ritul de incineraţie era practicat de preferinţă, dacă nu exclusiv, pentru indivizii care au depăşit vîrsta copilăriei.

Pe de altă parte, analiza caracterelor antropologice ale osemintelor avute la dispoziţie ne arată că nici un craniu, fie de copil, fie de adult, nu poartă vreo urmă de deformaţie artificială, de tipul celor „macrocefale". În raport cu aceasta trebuie să precizăm că dacă am fi fost în prezenţa unor schelete de sarmaţi sau goţi, atunci din 85 de cranii sau resturi de cranii, cîteva ar fi trebuit să prezinte urme de deformaţie artificială, totdeauna întîlnite la un anumit procent de cranii din necropolele aparţinînd acestor triburi. Putem conclude astfel, şi pe baza datelor de ordin antropologic, că nu sîntem în prezenţa unor populaţii sarmate sau gote.

Dacă, aşa cum ne-o arată documentele arheologice, sîntem în prezenţa carpo-dacilor, atunci caracteristicile indicelui cefalic al seriei de cranii de copii din Gabăra, la care se adaugă şi craniul de copil de la Săbăoani I, ne apar deosebit de interesante, punînd în evidenţă o variabilitate foarte apropiată de aceea a populaţiei româneşti actuale din aceste părţi ale Moldovei, variabilitate în care formele brahicrane şi hiperbrahicrane constituie o majoritate covîrşitoare. Aceasta, chiar dacă ţinem cont de unele modificări (de amploare mică de altfel), care pot apărea la acest caracter în decursul creşterii individuale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

SUR LES RESTES OSSEUX TROUVÉS DANS LES CIMETIÈRES BIRITUELS DE GABĂRA-MOLDOVENI ET SĂBĂOANI I (DÉP. DE NEAMŢ)

RÉSUMÉ

Les auteurs analysent les restes osseux des cimetières birituels carpo-daciques de Gabăra-Moldoveni et de Săbăoani I, datant des IIe—IIIe siècles de n. è. Sur un ensemble de 85 tombes d'inhumation provenant de ces deux cimetières, 83 appartiennent à des enfants de moins de 12 ans et seulement 2 à des adultes. Au contraire, sur 22 tombes d'incinération provenant de Săbăoani I, 21 appartiennent à des adolescents ou à des adultes, une seule tombe présentant des restes indéterminables du point de vue de l'âge du sujet (étant donné qu'elle ne contenait que quelques fragments osseux non significatifs). De ces constatations une conclusion s'impose : la population respective inhumait de préférence les enfants et incinérait les adolescents et les adultes.

L'étude des restes osseux du point de vue morphologique et anthropométrique prouve qu'aucun crâne appartenant aux squelettes inhumés ne porte trace de déformation artificielle, ce qui exclut toute influence sarmatique ou gothique, étant donné que sur les 85 crânes ou restes de crânes on aurait dû identifier au moins quelques-uns s'il en était le cas. Les données anthropologiques soutiennent par conséquent les conclusions d'ordre archéologique grâce à l'absence d'influence de cette origine, permettant d'accepter la conclusion qu'il s'agit d'une population carpo-dacique.

Enfin, l'étude de l'indice céphalique de la série de crânes d'enfants qui purent être restaurés (10) (l'indice céphalique ayant été pris comme un caractère variant relativement peu au cours de l'ontogenèse) nous indique une moyenne brachycrâne, à distribution qui offre une prédominance nette des brachycrânes (4) et des hyperbrachycrânes (3), deux ultrabrachycrânes, un seul mésocrâne et l'absence de dolichocrânes. Soulignons que la moyenne calculée pour cette série s'approche—tout en lui étant inférieure—de celle que l'un d'entre nous a obtenue en 1940 pour la population actuelle de l'ancien département de Roman.

BIBLIOGRAFIE

1. Antonescu I., *Săpăturile arheologice de la Gabăra*, Mater. cerc. de arheol., 1961, **VII**, p. 449 — 457.
2. Bichir Gh., *Unele observaţii cu privire la necropolele de tip Poieneşti din Moldova şi relaţiile acestor necropole cu lumea sarmatică*, SCIV, 1961, **XII**, *2*, p. 267.
3. Buzdugan C. şi Căpitanu V., *Necropola daco-carpică de la Bărboasa*, Carpica, 1968, **I**, p. 199 — 208.
4. Ioniţă I. şi Ursache V., *Noi date arheologice privind riturile funerare la carpo-daci*, SCIV, 1968, **XIX**, *2*, p. 211 — 226.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

5. Morintz S. şi Bichir Gh., *Săpăturile de la Pădureni*, Mater. şi cerc. de arheol., 1959, **VI**. p. 482 — 493.
6. Necrasov O., *Recherches anthropologiques dans le Nord-Est de la Roumanie*, Ann. sci. Univ. Jassy, 1941, **XXII**, *2*, p. 583 — 757.
7. Protase D., *Considérations sur les rites funéraires des Daces*, Dacia, N. S., 1962, **VI**, p. 186.
8. — *Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticii*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1966.
9. Vulpe R., *Săpăturile de la Poieneşti din 1949*, Mater. cerc. arheol., 1953, **I**, p. 215 — 506.

Centrul de cercetări biologice, Iaşi,
Secţia de antropologie

Primit în redacţie la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚII PALEOANTROPOLOGICE LA REZOLVAREA PROBLEMEI ORIGINII ETNICE A POPULAȚIEI DE SEC. IV DIN NECROPOLA PLANĂ DE LA HISTRIA, SECTORUL BAZILICA EXTRA MUROS

DE

DARDU NICOLĂESCU-PLOPȘOR *

569.9 : 572 : 7

Privită în ansamblu, necropola plană de la Histria prezintă un interes deosebit din punct de vedere paleoantropologic. Situată în vecinătatea orașului, avînd o întindere apreciabilă și funcționînd cel puțin trei veacuri, într-o vreme în care frămîntările social economice și mișcările de populații n-au ocolit meleagurile dobrogene, necropola plană de la Histria ne îngăduie să întrezărim încă de pe acum, în stadiul actual al cercetărilor, un important volum demografic al populației care a folosit-o. Numai sectorul bazilica extra muros a dat la iveală pînă în prezent 90 de morminte dintre care 16 provin din săpăturile mai vechi făcute de Emilian Popescu (11) și 74 descoperite de H. Nubar[1] în campaniile de cercetări din 1961, 1962 și 1964. Dintre acestea din urmă, trei morminte identificate în teren n-au fost încă săpate, iar în alte două au fost surprinse înmormîntări duble.

Materialul osteologic uman care ne-a fost încredințat spre studiere, aflat într-o stare de conservare bună în majoritatea cazurilor, este reprezentat prin osemintele a 25 de bărbați, 18 femei, 8 de adulți nedeterminabili ca sex din cauza stării fragmentare a scheletelor și 20 de copii și adolescenți.

Pentru studiu s-au putut recupera, în vederea unui examen minuțios, craniile și osemintele a 25 bărbați, 18 femei și 18 copii și adolescenți.

---

* Prelevarea datelor metrice și calcularea indicilor au fost efectuate de Laurenția Bibiri.

[1] Nubar H., *Necropola plană de la Histria, sectorul bazilica extra muros.* Comunicare prezentată la Institutul de arheologie la 11.XII.1965. Menționăm că toate datele și informațiile de ordin arheologic privind tipul de construcție al mormintelor, poziția și orientarea scheletelor, elementele de inventar funerar și vestimentar și încadrarea cronologică și concluziile cultural-istorice pe care le-a furnizat necropola de la Histria, ne-au fost puse la dispoziție și le-am utilizat cu permisiunea autorului cercetării arheologice, H. Nubar, pentru care îi aducem mulțumirile noastre.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În cele ce urmează, vom căuta să desprindem din analiza antropologică, morfobiologică și paleosociologică a materialului osteologic uman doar acele elemente care să ne permită să punem în discuție originea etnică a populației care a fost înhumată în sectorul bazilica extra muros în secolul al IV-lea e.n., mormintele mai tîrzii urmînd să facă obiectul unui studiu aparte.

În ceea ce privește metoda de lucru, precizăm că nu am utilizat metodele clasice de analiză tipologică și nu am recurs nici la caracterizarea seriei pe baza valorilor medii statistice, procedeu care anulează individualitatea formelor umane în favoarea unor „tipuri" matematice abstracte, pe care cu toată bunăvoința nu le putem găsi în seriile studiate astfel, cu atît mai mult cînd este vorba de populații din perioada migrațiilor.

Am folosit metoda de analiză craniologică a grupelor structurale fenotipice, propusă de Robert P. Charles (3), în care caracteristica principală a grupului este dată de masivul facial, ținînd seama în mod secundar de indicele cranian care prezintă o amplitudine de variație mai mare.

Fiecărui grup structural fenotipic i se recunoaște un prototip din care s-a dezvoltat încă din paleoliticul superior, iar în interiorul fiecărui grup se pot individualiza variante locale, regionale, ale unui complex de caracteristici de detaliu, astfel că această metodă face posibilă analiza comparativă, pe baze obiective, fie a unor populații contemporane între ele, dar deosebite ca origine etnică, fie a unor populații înrudite, care s-au succedat în timp pe același teritoriu.

Această metodă, completată cu datele analizei morfobiologice și paleosociologice, este deosebit de utilă, mai ales atunci cînd se studiază serii craniologice datînd din perioada migrațiilor.

Repartiția pe grupe structurale fenotipice a celor 29 cranii de adulți, bărbați și femei, la care s-au putut face determinările în funcție de starea de conservare, este următoarea : la bărbați, grupul structural fenotipic A C este cel mai bine reprezentat, întrunind în total 12 cazuri (A C_1 = 4, A C_2 = =7, A C_3=1), urmat de grupul A B cu trei cazuri (A B_2=2, A B_3=1), două cazuri aparținînd grupului A (A_2 și A_3) și un caz aparținînd grupului mixt A B C (A B C_1).

În cadrul variantelor, notăm că frecvent craniile masculine sînt scurte sau mijlociu de lungi, rar lungi, înguste sau foarte înguste și de înălțime mică sau mijlocie și uneori mare, caracterizîndu-se ca dolico-subdolicocrane și mezocrane în majoritate, cu cîteva cazuri subbrahicrane și brahicrane și chiar ultrabrahicrane (două cazuri).

Fața este joasă sau mijlocie, rar înaltă sau chiar foarte înaltă (două cazuri) și obișnuit de lățime mică sau mijlocie și foarte rar lată, valori care o caracterizează ca mezoleptoprosopă și mezenleptenă. Orbitele sînt mezocamaeconche și numai în două cazuri sînt hipsiconche, iar nasul este mezorin și leptorin, cu rare cazuri de camaerinie și excepțional hipercamaerinie (un caz).

Talia este variabilă în cadrul variantelor grupelor structurale fenotipice. Staturile mijlocii sînt cele mai frecvente, urmate de staturile mici și foarte mici chiar, nelipsind însă nici taliile mari (trei cazuri).

La craniile feminine, de asemenea, grupul structural A C este cel mai bine reprezentat, totalizînd 9 cazuri (A C_1 = 4 și A C_2 = 5), la care

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

se adaugă cîte un singur caz pentru grupul A (A_3) și grupul structural C (C_3).

Seria craniologică feminină prezintă în general aceleași caracteristici ale variantelor ca și seria masculină. Craniile sînt de obicei mijlociu de lungi sau scurte, foarte rar lungi, înguste sau foarte înguste și de înălțime mijlocie, cu variații spre scunde sau înalte în puține cazuri, avînd un indice cranian dolico-subdolicocran, rar mezocran sau subbrahicran.

Fața de înălțime mijlocie, cu variațiuni spre scundă și spre înaltă, este de lățime mijlocie sau îngustă, caracterizîndu-se astfel ca lepto-mezoprosopă și eurienă privită în totalitate și lepten-mezenă în porțiunea sa superioară.

Orbitele sînt mezoconche și hipsiconche, foarte rar camaeconche, iar nasul este lepto-mezorin, rar camaerin și excepțional hipercamaerin (un caz).

În ceea ce privește talia, la variantele grupelor structurale fenotipice din seria feminină predomină staturile mijlocii, urmate de taliile mici, cele mai rare valori întîlnite fiind pentru staturile foarte mici (două cazuri) și pentru staturile mari (două cazuri).

Menționăm un element de observație morfologică demn de reținut, care nu reprezintă o caracteristică de grup structural fenotipic și anume, prezența unei depresiuni transversale postcoronale la nivelul parietalelor, ca urmare a unei practici de deformare artificială intenționată a craniului, întîlnită la 9 cazuri. Interesant de notat este faptul că această deformare intenționată este minimă dar net vizibilă, de aceeași amplitudine la toate craniile, ca și cum în mod deliberat s-a urmărit să se realizeze doar o vagă deformare.

O analiză atentă a acestor cranii arată clar urmele ligaturii transversale și totodată, prin compresiunea laterală pe care o realiza, zona de inserție parietală a mușchiului temporal a fost deviată, „migrînd" către sutura sagitală, așa cum se observă de altfel la toate craniile cu deformări artificiale intenționate puternice. La acestea din urmă însă, „migrația" liniilor temporale către sutura sagitală, în teritoriul de compresiune a mușchiului temporal prin ligatură, este mult mai bine exprimată, prezentînd o amplitudine proporțională cu gradul de deformare.

Menționăm încă un fapt de observație, și anume că dintre cele 9 morminte cu cranii deformate, în 5 s-a găsit ofrandă de animale, inventar vestimentar și funerar în 4 cazuri (mărgele, fibule, ac de păr lucrat din os, brățări, cercei, inele, ulcior, opaiț), iar poziția scheletelor era cea întîlnită la neamurile sarmatice.

În ceea ce privește analiza grupurilor structurale fenotipice și a caracteristicilor variantelor din fiecare grup, în raport cu ritul de înhumare și elementele de inventar, nu ne permite încă, în stadiul actual al cercetărilor noastre și nici din punctul de vedere al volumului de săpături executate pînă în prezent, să prezentăm vreo concluzie mai importantă privind întreaga serie studiată, care a fost datată începînd din secolul al IV-lea pînă la începutul secolului al VII-lea e.n.

Pentru mormintele aparținînd secolului al IV-lea e.n., mai bine reprezentate numeric, sîntem în măsură să punem în discuție originea lor etnică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În acest scop, trebuie să analizăm și să identificăm în seria noastră elementele provenite fie din orașul Histria, fie din populația locală dacoromană, sau elemente alogene de origine germanică ori sarmatică.

Pe baza analizei grupelor structurale fenotipice și a variantelor de grup, se exclude populația de origine greacă a orașului, ca și triburile germanice. În ceea ce privește populația băștinașă, necunoscîndu-i caracteristicile de grup structural fenotipic și mai cu seamă caracteristicile variantelor, am putea-o individualiza totuși, pe cale indirectă, în cazul în care și populațiile de neam sarmatic s-ar exclude la analiza comparativă cu seria noastră.

Procedînd la determinarea grupelor structurale fenotipice și a variantelor din cadrul fiecărui grup la seriile craniologice sarmatice începînd din veacurile V—IV î.e.n. (sauromații de la Ustî Bukoni) (5) și pînă în secolul al VIII-lea e.n. (necropola alană de lîngă Sterlitamaka, din Bașchiria) (12), am constatat un mare grad de asemănare ca structură a seriei noastre de la Histria cu unele din seriile analizate.

Asemănarea mai mare cu puținele cazuri studiate antropologic din necropola alană de la Sterlitamaka ne-au determinat să analizăm comparativ și în detaliu seria de la Histria cu seriile mai numeroase dar mai tîrzii din Osetia de Nord, cum sînt cele de la Zmeisk (raionul Kirov) (6), datată în secolele XI—XII e.n. și cea de la grădiștea Verhnîi Djulat (7), datată în secolele XII—XIII. În acest din urmă loc, numit în trecut și Tatartup, a fost un mare și însemnat centru al alanilor, care formau populația de bază a tîrgului pînă în secolele X—XIV (8).

În seriile alanice amintite mai sus (1), am observat aceleași grupe structurale fenotipice, cu o frecvență crescută a grupei A C ca și la Histria.

Ducînd mai departe analiza comparativă, făcînd diferența medie a caracterelor între variantele din fiecare grup structural, individ cu individ, folosind testul DD [2], am obținut valori foarte mici atît pentru asemănarea de mărime, cît și pentru asemănarea de formă.

Cazurile cu valori DD mai mici de 5,2 pentru asemănarea de formă le considerăm semnificative.

Pe baza rezultatelor analizei grupelor structurale fenotipice și a diferenței medii a caracterelor variantelor, putem conchide că în sectorul bazilicei extra muros al necropolei plane de la Histria avem de-a face cu morminte de alani în secolul al IV-lea.

Menționăm totodată și unele analogii de ordin paleosociologic între necropola plană de la Histria și cimitirele de la Zmeisk și Tatartup. Mormintele de la Tatartup sînt orientate vest-est (morminte creștine), păstrînd însă unele elemente de construcție mai vechi și anume, acoperirea cu pietre de rîu, cu țigle sau pietre și țigle ori cărămizi pătrate de 23 × 23 × 4 cm și 24 × 22,5 × 4,5 cm, sau, în sfîrșit, unele morminte sînt în cutii de cărămizi de formă pătrată. Interesant de semnalat la aceste morminte este și

[2] Metodă propusă de J. Czekanowski, în *Zur Differentialdiagnose der Neandertalgruppe*, Karr. hl. Dtsch. Ges. Anthrop., Ethnol., Urgesch., 1909, XL, *6/7*, 44—47, c.f. și J. Huizinga, *From D D to D² and Back. The Quantitative Expression of Resemblance*, Proc. Kon. Ned. Akad. v. Wetensch., 1962, *4*, *1 — 12*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

faptul că pe fundul gropii, deasupra scheletului sau pe ţigle ori pe pietre apar cărbuni depuşi în aceleaşi locuri unde obişnuit a fost găsită ofranda de animale la Histria.

La Zmeisk, orientarea cea mai frecventă este nord-est — sud-vest, mai rar orientarea creştină vest-est, fapt care ne permite să înţelegem prezenţa de ofrande animale şi coji de ouă într-unele din mormintele în catacombă descoperite şi cercetate aici. În ceea ce priveşte ofranda de animale, menţionăm prezenţa cîinelui atît la Zmeisk, cît şi în două cazuri la Histria. Ţinem să arătăm de asemenea că din cele 71 de morminte săpate la Histria în 1961, 1962 şi 1964, printre care se numără şi mormintele de secolul al VI-lea şi început de secolul al VII-lea, ofranda de animale a fost găsită în 27 de cazuri. Osemintele de animale nu sînt arse şi după determinările făcute de Alexandra Bolomey (2) rezultă că au fost depuse în morminte bucăţi de carne cu oase izolate, întregi sau fragmentare, unele detaşate cu toporul, provenind de la un singur animal (14 morminte) sau două (7 morminte), mai rar de la 3, 4 şi chiar 5 animale ca în mormîntul 14, cele mai frecvente specii întîlnite fiind boul şi ovicaprinele, urmate de porc, cal şi cîine.

La cele arătate mai sus, adăugăm încă un element important de semnalat pentru mormintele de la Zmeisk şi Tatartup, analog situaţiilor de la Histria. Pentru vremuri atît de tîrzii — secolele XI — XIII — deşi într-unul din cazuri, la Tatartup, orientarea este exclusiv creştină vest-est, iar la Zmeisk această orientare apare sporadic, poziţia scheletelor este aceeaşi ca şi în secolul al IV-lea la Histria şi anume, poziţie întinsă pe spate, cu gambele încrucişate sau flectate din genunchi şi mîinile fie dispuse în lungul corpului, fie pe bazin sau una din mîini, mai frecvent cea dreaptă, îndoită din cot şi aşezată pe bazin sau pe piept. Poziţia chircită a scheletelor este rar întîlnită şi, de asemenea, cu o frecvenţă mică apare şi orientarea creştină, cu corpul întins pe spate şi amîndouă mîinile pe piept.

Revenind la datele furnizate de analiza grupelor structurale fenotipice, menţionăm că unele variante ale grupei structurale A C, întîlnite la craniile de secolul al IV-lea din sectorul Bazilicei extra muros al necropolei plane de la Histria au fost identificate şi în cazul unor morminte datate în secolele VI şi VII, care prezintă şi unele analogii din punctul de vedere al poziţiei scheletelor, uneori chiar şi ca orientare sau prezintă şi o deformare artificială intenţionată transversală postcoronală a craniului, net vizibilă, ca în cazul lui M 61, datat în secolul al VI-lea şi în cazul lui M 43, datat la începutul secolului al VII-lea.Toate aceste elemente ne permit să punem în discuţie problema dacă nu cumva avem de-a face aici, la Histria, cu o continuitate de viaţă a unor grupuri de alani pînă în veacurile VI — VII, în cazul în care, bineînţeles, elementele de încadrare cronologică avute la dispoziţie sînt suficiente şi concludente pentru datarea tîrzie a mormintelor discutate.

În încheiere, ţinem să menţionăm că pe baza analizei grupelor structurale fenotipice şi a diferenţei medii a variantelor, noi am identificat elemente sarmatice şi în necropolele aparţinînd culturii Sîntana de Mureş-Cerniahov (10), de la Cerniahov, Maslovo şi Dedovşina (4), la Budeşti şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul

Histria bazilica

Nr. Martin	M.7	M.8	M.9	M.10	M.13	M.20	M.22	M.23	M.25
1	170	184	175	—	176	—	166	—	179
8	—	138	134	—	144	—	135	136	131
9	—	94	100	—	97	96	98	94	93
10	118	120	122	—	119	—	127	112	120
17	—	—	—	—	—	—	—	—	127
20	102	116	105	108	110	—	119	113	109
5	—	—	—	—	—	—	—	—	94
40	—	—	—	—	—	77	—	—	92
45	—	123	—	—	120	122	—	130	119
47	—	—	—	—	99	113	93	—	111
48	57	69	—	—	61	70	72	—	68
51	38	39	—	—	40	38	41	—	40
52	30	33	—	—	30	35	33	—	33
54	28	25	—	—	25	21	24	—	23
55	44	50	—	—	45	53	51	—	52
72	—	85°	—	—	88°	94°	87°	—	87°
74	—	94°	—	—	85°	99°	89°	—	85°
8 :1	—	74,6	76,6	—	82,3	—	81,9	—	73,2
17 :1	—	—	—	—	—	—	—	—	70,9
20 :1	60,0	63,0	60,0	—	62,5	—	71,7	—	64,1
17 :8	—	—	—	—	—	—	—	—	96,9
20 :8	—	84,1	87,4	—	76,4	—	83,1	—	83,2
9 :10	—	78,3	82,0	—	81,5	—	83,9	88,5	77,5
9 :8	—	68,1	74,6	—	67,4	—	69,1	69,1	71,0
47 :45	—	—	—	—	82,5	92,6	—	—	93,3
48 :45	—	56,1	—	—	50,8	57,4	—	57,1	52,8
52 :51	78,9	84,6	—	—	75,0	92,1	80,5	—	80,5
54 :55	63,6	50,0	—	—	55,6	39,6	47,03	—	44,2
40 :5	—	—	—	—	—	—	—	—	97,9
48 :8	—	50,0	—	—	42,4	—	53,3	—	51,8
T	—	162,14	—	—	154,3	159,7	151,2	155,1	145,7
Talia M		159,97	—	—	153,2	157,7	150,9	158,3	145,0

Mălăieşti (13), precum şi pe materialele descoperite în ţara noastră la Erbiceni (9), Spanţov, Piatra Frecăţei şi Tîrgşorul Vechi[3].

De aceea, considerăm că cel puţin din punct de vedere antropologic, în interesul înţelegerii şi rezolvării unor probleme ce se pun cu privire la studiul perioadei migraţiei popoarelor din prima jumătate a mileniului I e.n., rezultatele obţinute pînă în prezent la Histria, în sectorul bazilica extra muros al necropolei plane, impun în mod imperios continuarea cercetărilor.

[3] Starea de conservare a materialului de la Tîrgşorul Vechi nu ne-a permis să determinăm grupele structurale fenotipice. Totuşi, prin analiza diferenţei medii a caracterelor (pe caracterele de mărime şi de formă ce au putut fi prelevate), precum şi pe baza datelor de morfobiologie şi de paleosociologie caracteristice populaţiilor sarmatice, sîntem îndreptăţiţi să susţinem că şi la Tîrgşorul Vechi avem de-a face cu elemente sarmatice în cimitirul de sec. IV. Precizăm că datele morfobiologice şi paleosociologice ale populaţiilor sarmatice sînt atît de caracteristice, încît le putem considera concludente chiar în cazul cînd craniile se află într-o stare de conservare foarte proastă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 1

Extra muros — femei

M.27	M.39	M.41	M.44	M.49	M.57	M.65	M.66	M.72
170	150	164	180	179	186	183	187	175
131	—	—	—	130	131	143	137	132
89	94	92	95	94	98	98	97	91
112	—	110	114	113	114	121	118	106
125	—	—	—	122	135	—	138	131
105	—	—	114	106	112	111	113	108
97	—	—	—	93	105	—	—	98
—	—	—	—	95	—	—	—	88
123	—	—	—	—	—	—	—	122
108	—	102	104	107	—	—	—	—
65	66	66	64	65	—	—	—	68
40	—	41	42	41	—	—	—	40
35	37	36	30	33	36	—	—	31
22	24	21	24	22	—	30	—	28
51	52	52	48	50	—	—	—	51
88°	—	—	—	87°	—	—	—	87°
72°	—	—	—	93°	—	—	—	86°
77,1	—	—	—	76,6	70,43	78,14	73,26	75,43
73,5	—	—	—	68,2	72,58	—	73,80	74,86
61,8	—	—	63,3	59,2	60,22	60,66	60,43	61,71
95,4	—	—	—	93,8	103,00	—	100,7	99,4
80,1	—	—	—	81,5	85,50	77,62	82,48	81,82
79,5	—	83,6	83,3	83,2	85,96	80,99	82,20	85,85
67,9	—	—	—	72,3	74,81	68,53	70,80	68,94
87,8	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	55,74
87,5	—	87,8	71,4	80,5	—	—	—	76,50
43,1	46,1	40,4	50,6	44,0	—	—	—	54,90
—	—	—	—	90,9	—	—	—	89,80
49,6	—	—	—	50,0	—	—	—	51,52
153,3	151,7	157,0	—	153,3	149,9	160,1	162,1	162,9
151,5	150,4	155,3	—	151,4	146,0	158,2	157,1	160,5

CONTRIBUTIONS PALÉOANTHROPOLOGIQUES À LA RÉSOLUTION DU PROBLÈME DE L'ORIGINE ETHNIQUE DE LA POPULATION DU IVe SIÈCLE DE LA NÉCROPOLE PLANE D'HISTRIA, SECTEUR DE LA BASILIQUE EXTRA MUROS

RÉSUMÉ

Dans le secteur de la basilique chrétienne extra muros à Histria, H. Nubar a découvert 74 tombeaux à inhumation, durant les campagnes de fouilles entreprises pendant les années 1961 — 1964. La plupart d'entre eux appartiennent au IVe siècle, mais il y a aussi des tombeaux du VIe et même du commencement du VIIe siècle de n.è.

L'étude anthropologique complexe, morphobiologique, sociale et culturelle ainsi que les caractéristiques paléosociologiques permettent de conclure que les tombeaux du IVe siècle appartiennent spécialement à une population barbare romanisée, d'origine alaine.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Alekseev V. P. i Beslekova K. C., *Kraniologhiceskaia karakteristika srednevekovogo naseleniia Osetii*, Materialî i issledovaniia po arheologhii S.S.S.R., 1963, *114*, 107—121.
2. Bolomey Alexandra, *Ofrandele animale din cimitirul romano-bizantin de la Histria*, St. şi cerc. antropol., **6**, *1*.
3. Charles Robert P., *Proposition d'une méthode pratique pour la détermination des types crâniens*, C.R. Acad. Sci. Paris, 1963, *258*, 1 355 — 1 358.
4. Deheţ G. F., *Paleontropologhiia S.S.S.R.*, Trudî Instituta etnografii Akad. Nauk S.S.S.R., novaia seria, Moscova-Leningrad, 1948, **IV**.
5. Firştein B. V., *Savromatî nijnego Povoljiia*, Antropologhiceskii sbornik, Moscova, 1961, **III**, 52 — 81.
6. Kuznețov V. A., *Issledovaniia Zmeiskogo katakombnogo moghilnika v 1958 goda*, Materialî i issledovaniia po arheologhii S.S.S.R., 1963, *114*, 8 — 47.
7. Miloradovici O. V., *Kristianskii moghilnik na gorodişte Verhnii Djulat*, Materialî i issledovaniia po arheologhii S.S.S.R., 1963, *114*, 87 — 106.
8. — *Srednevekovîie meceti gorodişcia Verhnii Djulat*, Materialî i issledovaniia po arheologhii S.S.S.R., 1963, *114*, 82.
9. Necrasov Olga şi Cristescu Maria, *Caracterizarea antropologică a unui schelet de la Erbiceni de la sfîrşitul sec. IV e.n.*, Arheologia Moldovei, 1961, **I**. 219 — 223.
10. Nicolăescu-Plopşor Dardu, *Contribuţii paleoantropologice la rezolvarea unor probleme istorice privind perioada migraţiei popoarelor în spaţiul carpato-dunărean*, Revista Muzeelor, 1967, **IV**, *2*, 101 — 110.
11. Popescu Emilian, *Materiale şi cercetări arheologice*, 1959, **V**, 291 — 296 ; *Materiale şi cercetări arheologice*, 1967, **IV**, 16 — 24.
12. Trofimova T. A., *Antropologhiceskie materialî iz alauskogo moghilnika vozle Sterlitamaka v Başkirii*, Kratkie soobşceniia, 1959, **XVII**, *5*, 56 — 65.
13. Velikanova M. S., *Paleoantropologhiceskii material iz moghilnikov cerniakovskoi kulturî Moldavii*, Antropologhiceskii sbornik, Moscova, 1961, **III**, 26 — 52.

Centrul de cercetări antropologice — Bucureşti

Primit în redacţie la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

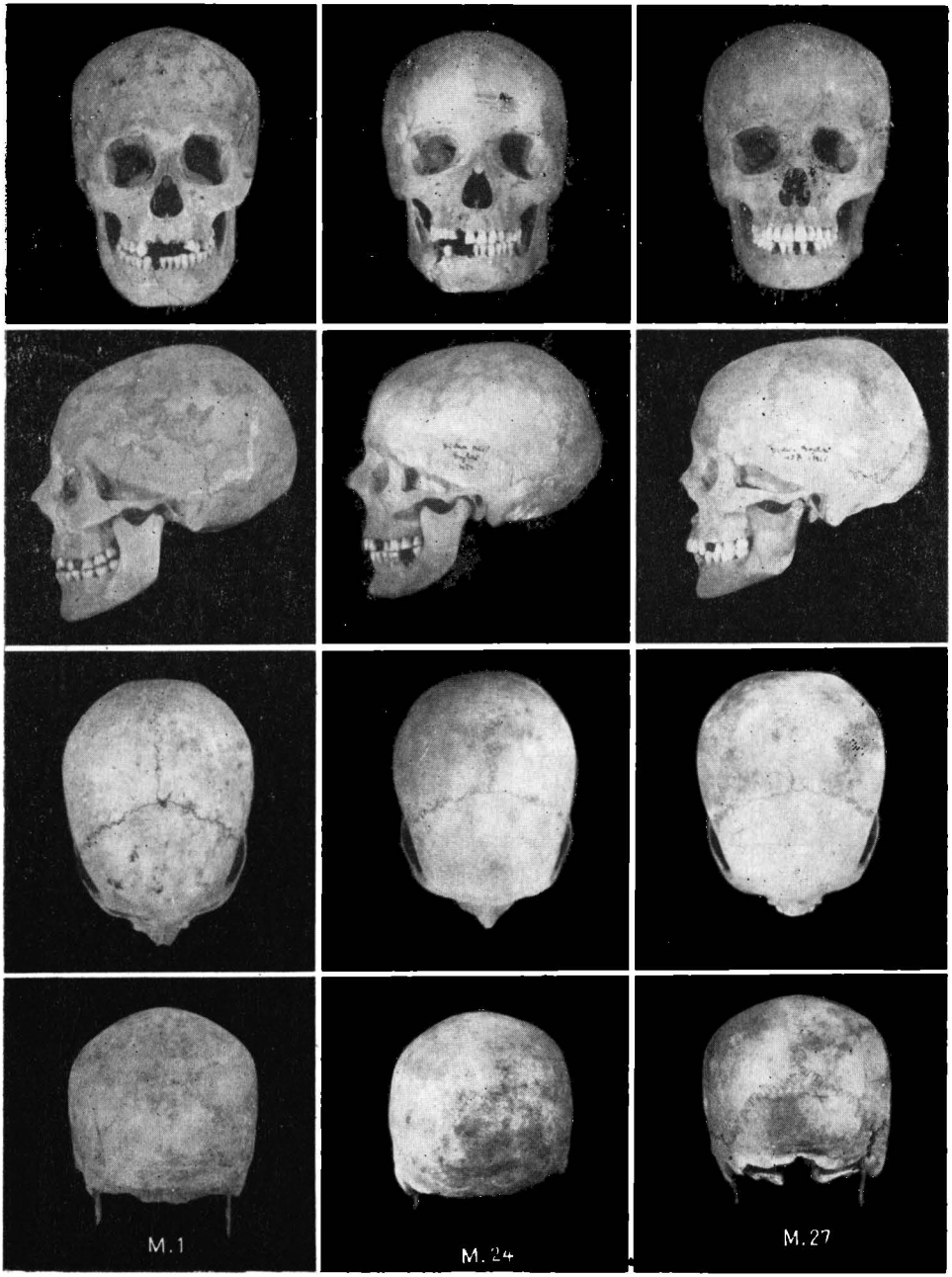

Fig. 1. — Histria, bazilica extra muros, craniile M1, M 24, M 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 2. — Histria, bazilica extra muros. craniile M 16, M 12, M 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

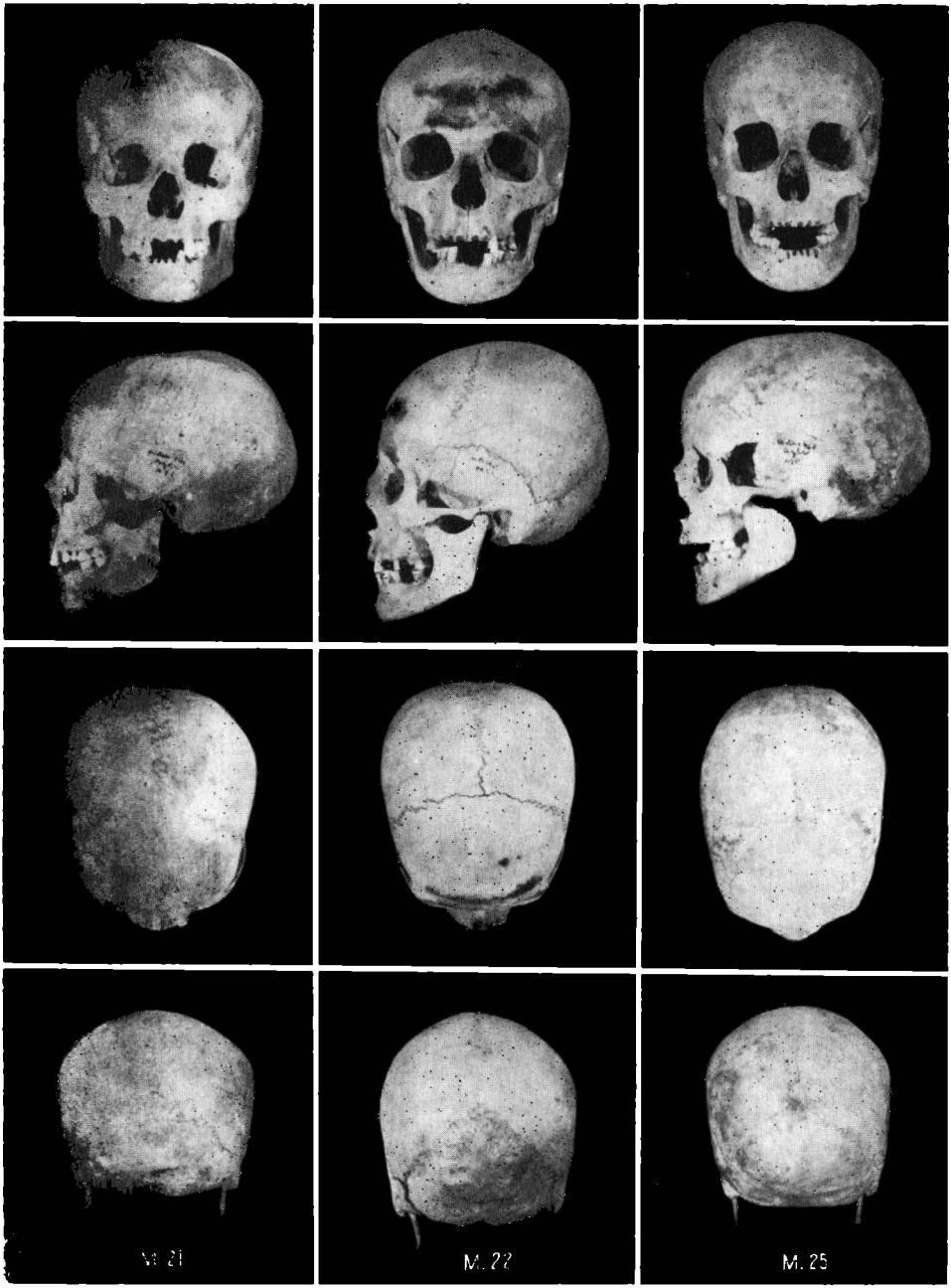

Fig. 3. — Histria, bazilica extra muros, craniile M 21, M 22, M 25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 4. — Histria, bazilica extra muros, craniile M 14, M 41, M 43.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

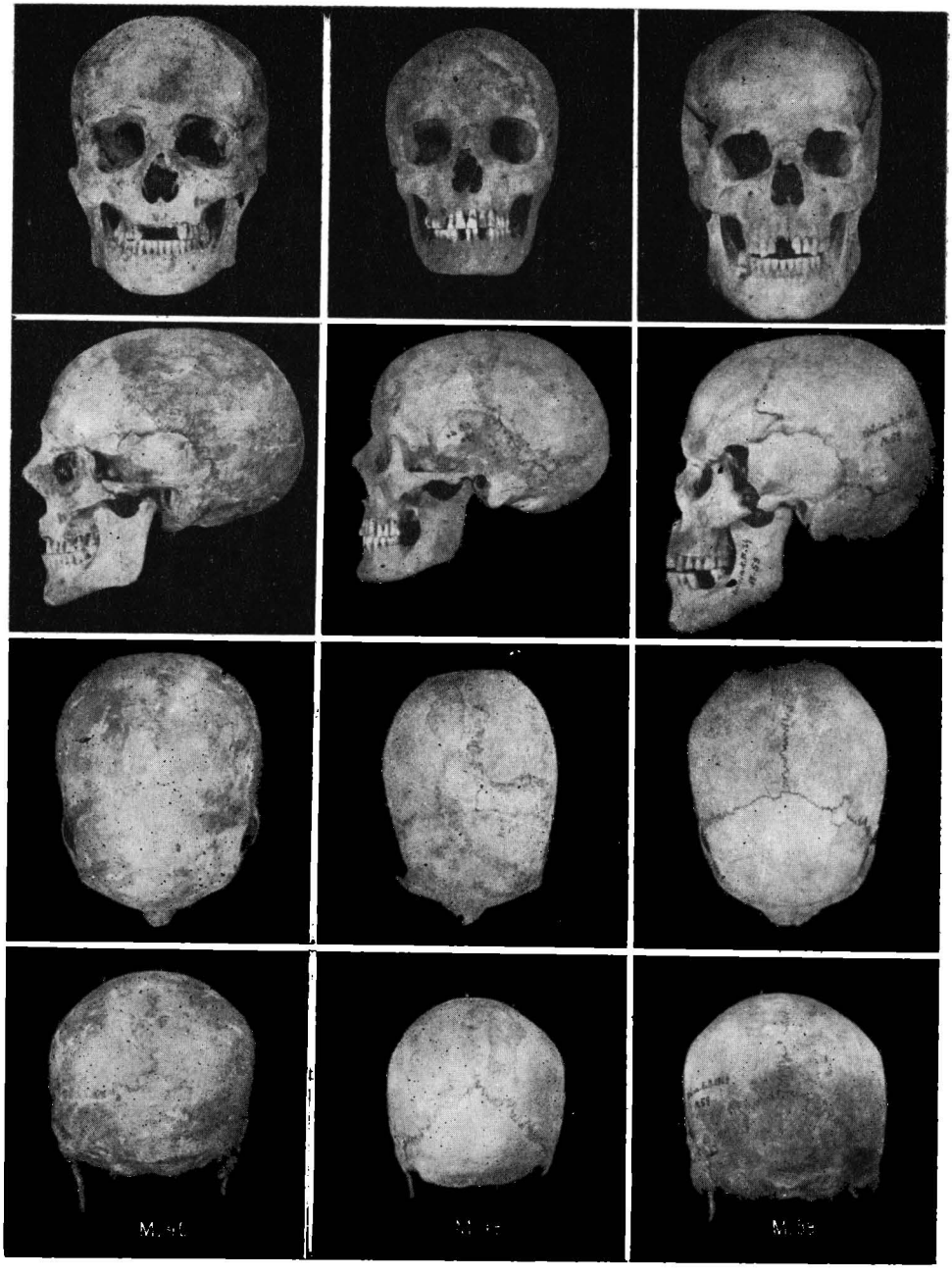

Fig. 5. — Histria, bazilica extra muros, **craniile** M 40, M 49, M 59.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 6. — Histria, bazilica extra muros, craniile M 56, M 61, M 55.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Ilistria bazilica extra muros — bărbaţi

Nr. Martin	M.1	M.2	M.3	M.4	M.12	M.14	M.15	M.16	M.17	M.18	M.21	M.24	M.34	M.40	M.43	M.45	M.46	M.50	M.51	M.55	M.56	M.59	M.61	M.62	M.63
1	183	188	191	203	208	186	165	190	183	176	171	177	181	194	—	179	171	—	180	181	184	187	183	197	—
8	138	139	130	138	148	145	146	141	148	150	137	131	—	146	138	133	136	—	141	143	140	146	156	134	150?
9	89	108	102	103	104	101	—	99	94	88	95	90	100	110	96	90	94	90	98	102	100	95	103	101	—
10	114	120	118	112	124	125	122	123	124	106	119	113	120	129	123	109	116	113	120	127	115	124	128	115	—
17	130	—	—	—	—	131	125	131	—	—	123	—	—	140	128	—	—	132	136	—	133	—	—	126	132
20	109	120	—	114	117	113	109	109	111	105	106	106	108	116	115	110	111	112	116	117	110	119	117	109	116
5	98	—	—	—	—	98	84	100	—	—	94	—	—	107	99	—	—	100	99	—	103	—	—	104	—
40	89	—	—	—	—	98	—	92	—	—	94	—	—	91	91	—	—	90	90	—	93	—	—	100	95
45	128	—	123	—	141	136	—	132	135	—	125	127	—	146	123	—	—	127	—	136	137	—	146	137	127
47	111	—	107	116	129	118	—	120	—	—	107	106	—	122	—	—	—	115	—	122	113	127	128	122	—
48	68	—	64	70	76	69	—	73	72	—	64	65	—	72	71	70	—	71	68	75	69	72	72	73	—
51	42	—	41	45	42	41	—	42	43	—	41	43	—	47	40	44	—	41	40	42	42	40	44	43	—
52	34	—	30	34	31	32	—	34	32	36	31	33	—	35	35	33		35	30	34	32	32	35	32	—
54	26	—	25	26	34	25	—	22	25	—	28	25	—	27	23	25	25	25	24	25	26	23	25	24	26
55	52	—	51	53	58	53	—	57	57	—	50	52	—	56	57	55	55	49	50	54	54	49	52	54	—
72	92°	—	—	85°	84°	81°	—	89°	83°	95°	84°	92°	—	92°	90°	90°	—	89°	93°	88°	87°	78°	91°	87°	—
74	87°	—	—	84°	83°	72°	—	82°	67°	97°	90°	92°	—	106°	88°	91°	—	86°	80°	91°	84°	74°	92°	86°	—
8 :1	75,4	73,9	68,1	67,9	71,1	78,0	88,5	74,2	80,9	73,8	80,1	74,0	—	75,3	—	74,3	75,1	—	78,3	79,0	76,09	79,07	85,25	68,02	—
17 :1	71,0	—	—	—	—	70,4	75,8	68,9	—	—	71,9	—	—	72,2	—	—	—	—	75,6	—	72,28	—	—	63,96	—
20 :1	59,6	63,8	—	56,1	56,3	60,7	66,1	57,4	60,7	59,7	62,0	59,9	59,7	59,8	—	61,4	61,3	—	64,4	64,6	69,78	63,64	63,93	55,33	—
17 :8	94,2	—	—	—	—	90,3	85,6	92,9	—	—	89,8	—	—	95,8	92,7	—	—	—	96,4	—	95,00	—	—	94,03	88,00
20 :8	79,0	86,3	—	82,6	79,0	77,9	74,7	77,3	75,0	80,8	77,4	80,9	—	79,4	83,3	82,7	81,6	—	82,3	81,8	78,57	81,51	75,00	81,34	73,35
9 :10	78,1	90,0	86,4	92,0	83,9	80,8	—	80,5	75,8	83,0	79,8	79,6	83,6	85,3	78,1	82,6	81,0	79,6	81,7	80,3	86,21	76,61	80,47	87,83	—
9 :8	64,5	77,7	75,5	74,6	70,3	69,7	—	70,2	63,5	67,69	69,3	68,7	—	75,3	69,6	67,7	69,1	—	69,5	71,3	71,43	65,07	66,03	75,37	—
47 :45	86,7	—	87,0	—	91,5	86.8	—	91,9	—	—	85,6	83,5	—	83,7	—	—	—	90,5	—	89,7	82,48	—	87,65	89,05	—
48 :45	53,1	—	52,0	—	53,9	50,7	—	55,3	55,3	—	51,2	51,2	—	49,3	57,7	—	—	55,9	—	55,1	—	—	49,32	53,28	—
52 :51	80,9	—	73,2	75,6	73,8	78,0	—	80,9	74,4	—	75,6	76,7	—	74,5	87,5	75,0	—	85,4	75,0	80,9	76,19	80,00	79,55	74,42	—
54 :55	50,0	—	49,0	49,1	58,6	47,2	—	38,6	43,9	—	56,0	48,1	—	48,2	40,3	45,4	—	51,0	48,0	46,3	48,15	46,94	48,08	44,44	—
40 :5	90,8	—	—	—	—	100,0	—	92,0	—	—	100,0	—	—	85,0	91,9	—	—	90,0	90,9	—	—	—	—	96,15	—
48 :8	49,28	—	49,23	50,72	51,35	46,9	—	51,77	48,65	—	46,72	49,62	—	49,32	51,45	52,63	—	—	48,23	52,45	—	49,32	46,15	54,48	—
Talia :[1])	166,4	165,5	169,5	168,7	174,6	168,00	169,1	167,2	156,4	154,0	164,2	166,4	158,2	155,7	173,8	163,8	160,4	162,3	169,3	164,3	165,6	—	173,9	172,3	157,4
Talia :[2])	164,5	165,4	167,8	166,4	172,6	166,4	167,4	165,4	155,0	152,8	162,3	163,6	156,4	154,3	171,4	161,1	158,7	160,6	166,3	160,8	162,9	—	132,4	130,5	157,0

[1]) metoda Manouvrier.

[2]) metoda Trotter şi Glaser

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIU ANTROPOLOGIC AL POPULAȚIEI DIN NECROPOLA PLANĂ DE LA HISTRIA, SECTORUL BAZILICA EXTRA MUROS, PE BAZA RECONSTITUIRILOR GRAFICE ALE FEȚELOR DUPĂ CRANIU, LA ÎNTREAGA SERIE

DE

CANTEMIR RIȘCUȚIA, DARDU NICOLĂESCU-PLOPȘOR și IRINA RIȘCUȚIA

572.76 : 569.9

Scopul lucrării de față este de a dovedi că metoda reconstituirii feței după craniu, folosită ca metodă de cercetare, constituie un instrument de lucru prețios, care poate contribui la cunoașterea riguros obiectivă, științifică, a variabilității umane în general și în cazul special, pe care-l vom analiza aici, structura populației care a folosit necropola plană de la Histria, sectorul bazilica extra muros în secolul al IV-lea e.n.

Cercetarea științifică în problemele de etnogeneză este tributară studiului variantelor fenotipice geografice ale populațiilor umane. De aceea, orice indicii în plus pentru marcarea etapelor evolutive ale acestor variante în cadrul diferitelor populații sînt binevenite.

Atît tipologismul extrem, înrudit cu concepțiile zootehnice despre rase, impropriu și deci inutilizabil în cercetarea realității biologice umane, cît și atitudinea opusă, exprimată prin ignorarea vădită sau negarea voită a variabilității umane, a realității incontestabile a fenotipurilor, nu pot fi folositoare în studiul reconstituirii grupelor omenești în timp și spațiu.

Fără îndoială, caracterizarea morfologică realizată prin reconstituirea feței după craniu nu satisface exigențele exclusiviste care nu recunosc o valoare științifică decît explorării genotipului. Pînă la succesul final însă al acestei explorări, care este încă departe de momentul cînd va putea coborî din sferele înalte teoretice pe masa de laborator, ca metodă de lucru concretă, minimalizarea sau renunțarea la o îndelungată experiență și un neprețuit volum de fapte cîștigate prin studiul fenotipului uman, în favoarea unei promisiuni pur teoretice, ar constitui o pierdere incalculabilă pentru problemele de etnogeneză și cu deosebire pentru studiul populațiilor vechi.

ST. CERC. ANTROPOL., 1969, T. 6, NR. 1, P. 25—29

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Văzută în această lumină, reconstituirea feţei după craniu, utilizată ca metodă de cercetare, aduce un aport substanţial şi important de informaţie care întregeşte stocul informaţional pe care ni-l oferă studiul craniului, depăşind astfel, ca profunzime de analiză, posibilităţile de studiu metric şi morfologic al segmentului cefalic la omul viu. Deşi caracterele ţesuturilor moi, dispărute, ale feţei reconstituite după craniu sînt mai sărace în informaţie morfologică şi tipologică decît la omul viu, ele devin deosebit de preţioase, de utile şi necesare studiului antropologic atunci cînd completează studiul craniologic al tuturor cazurilor din seriile analizate. De aceea am considerat necesar să insistăm asupra acestei metode ca metodă de cercetare.

După spectaculoasele identificări individuale obţinute de M.M. Gherasimov şi alţi autori prin reconstituirea feţei după craniu la un număr de cazuri confirmate prin descoperirea simultană a portretelor corespunzătoare de epocă, precum şi după atestarea metodei ca metodă ştiinţifică, obiectivă, în urma succeselor repurtate în probleme de identificare pe o bogată cazuistică medico-legală, am considerat că este momentul realizării unui pas înainte: utilizarea metodei reconstituirilor fiziognomice după craniu pentru studiul antropologic al unor serii craniologice suficiente şi reprezentative, în condiţiile unor analize statistice corespunzătoare.

Valoarea informaţională a caracterelor feţei reconstituite rezultă atît din analiza de detaliu a formei realizată în procesul de elaborare al reconstituirii şi după finalizarea ei, cît şi în procesul de integrare senzorială prin operaţiile de recunoaştere şi comparaţie.

O analiză riguroasă a erorii metodei va fi posibilă în momentul în care analize mai extinse, pe serii actuale şi vechi vor aduce precizări în legătură cu studiul unor corelaţii de mai mare fineţe între ţesuturile moi şi suportul osos, utile pentru perfecţionarea metodei şi în legătură cu corelaţiile dintre diferitele caractere ale feţei, hotărîtoare pentru operaţiile taxonomice.

MATERIALUL ŞI METODA

Reconstituirile au fost efectuate pe craniile a 19 bărbaţi şi 8 femei, o adolescentă şi doi copii.

Materialul craniologic provine din necropola plană de la Histria, sectorul bazilica extra muros şi a fost selecţionat pe baza stării de conservare.

Pentru o analiză statistică corespunzătoare şi pentru unele interpretări taxonomice care să ne permită formularea şi susţinerea unor ipoteze sau concluzii de ordin istoric, seria studiată de noi este insuficientă şi inegal distribuită numeric pentru secolele IV şi VI e.n. De aceea, continuarea cercetărilor în sectorul bazilica extra muros se impune ca o necesitate din punct de vedere antropologic.

Deşi populaţia înhumată în acest sector al necropolei plane de la Histria este departe de a constitui un izolat genetic, o serie mai numeroasă, suficientă şi reprezentativă, ne-ar permite să urmărim unele procese de microevoluţie şi de modificare a fenotipurilor locale pe un interval de aproape trei secole, de un interes particular pentru etnogeneza populaţie

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

respective, în cazul cînd în secolele IV — VI necropola a fost folosită de una şi aceeaşi populaţie. Totodată, o serie mai numeroasă, analizată şi craniologic şi fiziognomic, ne-ar putea conduce la unele observaţii şi precizări importante în legătură cu persistenţa, dispariţia sau modificarea unor caractere morfologice de un interes etnogenetic mai larg pentru istoria Dobrogii în general, ţinînd seama de poziţia geografică şi condiţiile social-istorice ale Histriei în frămîntata perioadă a secolelor IV — VII e.n.

Pentru menajarea craniilor şi în lipsa unor mulaje care ne-ar fi permis reconstituirea plastică a feţei, ne-am limitat la reconstituirea grafică a fiziognomiei, după metoda lui M.M. Gherasimov. Am ţinut seama şi de modul de lucru şi rezultatele unor încercări mai noi de reconstituire efectuate de A. K. Schultz, C.S. Coon, G. Heberer şi H. Ullrich, precum şi de unele observaţii critice la adresa metodei.

Pentru aplicarea standardelor de grosimi, am ţinut seamă de constituţia osoasă a fiecărui caz în parte, de indiciile dezvoltării musculaturii masticatoare şi de variabilitatea şi corelaţiile regiunilor feţei la populaţia actuală.

DISCUŢIA REZULTATELOR

1. O dată mai mult, fiziognomiile obţinute au demonstrat o mare variaţie individuală, ceea ce arată că metoda nu nivelează ci respectă individualitatea cazurilor.

2. Plecînd de la aceeaşi fixare grafică, doi dintre autori, lucrînd independent, au ajuns la rezultate convergente, ceea ce demonstrează că realizarea artistică este subordonată proiectării morfologice şi integrată în elaborarea ştiinţifică a reconstituirii.

3. Structura antropologică a cazurilor studiate concordă frapant cu rezultatele analizei grupelor structurale fenotipice efectuate pe cranii după metoda propusă de R. Charles. Astfel, 18 cazuri din 26 diagnosticabile pe craniu aparţin grupului structural A C (prototipuri de origine; Crô-Magnon + Chancelade), 4 cazuri grupului structural A (prototip de origine: Crô-Magnon), iar 3 cazuri aparţin grupelor structurale fenotipice mixte A B C şi A B (unde B recunoaşte ca prototip de origine componenta, „grimaldoidă").

Caracterele morfologice faciale şi nota fiziognomică a reconstituirilor grafice obţinute concordă cu aceste diagnoze de grupe structurale fenotipice într-o măsură care a făcut posibilă o serie de verificări şi completări reciproce privind caracterele variantelor de grup structural fenotipic care alcătuiesc seria studiată.

4. Reconstituirea tuturor cazurilor din serie — bărbaţi, femei şi copii — a scos în evidenţă particularităţile dimorfismului sexual în măsura în care este cunoscut şi pe viu.

Diversitatea tipologică a femeilor apare mai discret manifestată morfologic decît la bărbaţi, deşi variantele de grup structural fenotipic nu sînt diferite la cele două sexe.

Rezultă de aici că metoda reconstituirii grafice nu alterează aspectele dimorfismului sexual şi nu modifică repartiţia tipologică în cadrul celor două sexe, în raport cu distribuţia reală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

6. Stocul de informație privind caracterele somatologice care alcătuiesc fiziognomia individuală și grupală se adaugă și completează informația craniologică (metrică și morfobiologică), într-o măsură care face necesară folosirea pe scară cît mai largă a studiului reconstituirilor feței după craniu în cercetările de etnogeneză.

În concluzie, metoda lui M.M. Gherasimov pentru reconstituirea feței după craniu se dovedește a fi un instrument de lucru de mare utilitate în studiile de etnogeneză. Pe baza experienței noastre de pînă acum, o propunem ca metodă de cercetare și nu numai ca o metodă de rezolvare a unei curiozități legate de cazuri izolate.

Aplicată pe serii mari, această metodă de lucru deschide perspective nebănuite pentru cercetarea populațiilor vechi, perspective ce se întrezăresc încă din această primă încercare a noastră.

Fără îndoială că o informație mult mai completă și mai exactă se poate obține recurgînd la reconstituirea plastică a feței. Aceasta însă, în cazul aplicării pe serii mari de studiu, rămîne legată de unele dificultăți de ordin tehnic și material, pentru că pentru menajarea craniilor este necesar în primul rînd să se lucreze pe mulaje bine executate, care să reproducă corect detaliile morfologice și să redea exact dimensiunile tuturor caracterelor metrice.

L'ÉTUDE ANTHROPOLOGIQUE DE LA POPULATION DE LA NÉCROPOLE PLANE D'HISTRIA — SECTEUR DE LA BASILIQUE EXTRA MUROS, SUR LA BASE DES RECONSTRUCTIONS GRAPHIQUES DES FACES D'APRÈS LE CRÂNE CHEZ TOUTE LA SÉRIE

RÉSUMÉ

L'ouvrage présente les principaux résultats de l'étude anthropologique des physionomies réalisées par la méthode des reconstructions graphiques élaborée par M.M. Gherasimov sur la série de crânes des IVe — VIe siècles, provenant de la nécropole plane d'Histria, secteur de la basilique chrétienne extra muros.

Les conclusions préliminaires de l'étude prouvent que la méthode de la reconstitution de la face d'après le crâne, utilisée comme complément de l'analyse craniologique, s'avère très utile pour les études d'ethnogenèse. Pour ces raisons, les auteurs la proposent comme méthode de recherche.

BIBLIOGRAFIE

1. Charles Robert P., *Proposition d'une méthode pratique pour la détermination des types crâniens*, C.R. Acad. Sci. Paris, 1963, **358**, 1 355 — 1 358.
2. Gherasimov, M.M., *Reconstituirea feței după craniu (omul actual și fosil)*, Edit. Academiei de științe a U.R.S.S., Moscova, 1955 (traducere).
3. — *Liudi kamemnogo veka*, Isdatelstvo Nauka, Moscova, 1964.
4. — *Opît vosproizvedenia dokumentalnogo portreta po skeletu iz Pandjruda*, Tadjikgosizdat, 1958.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

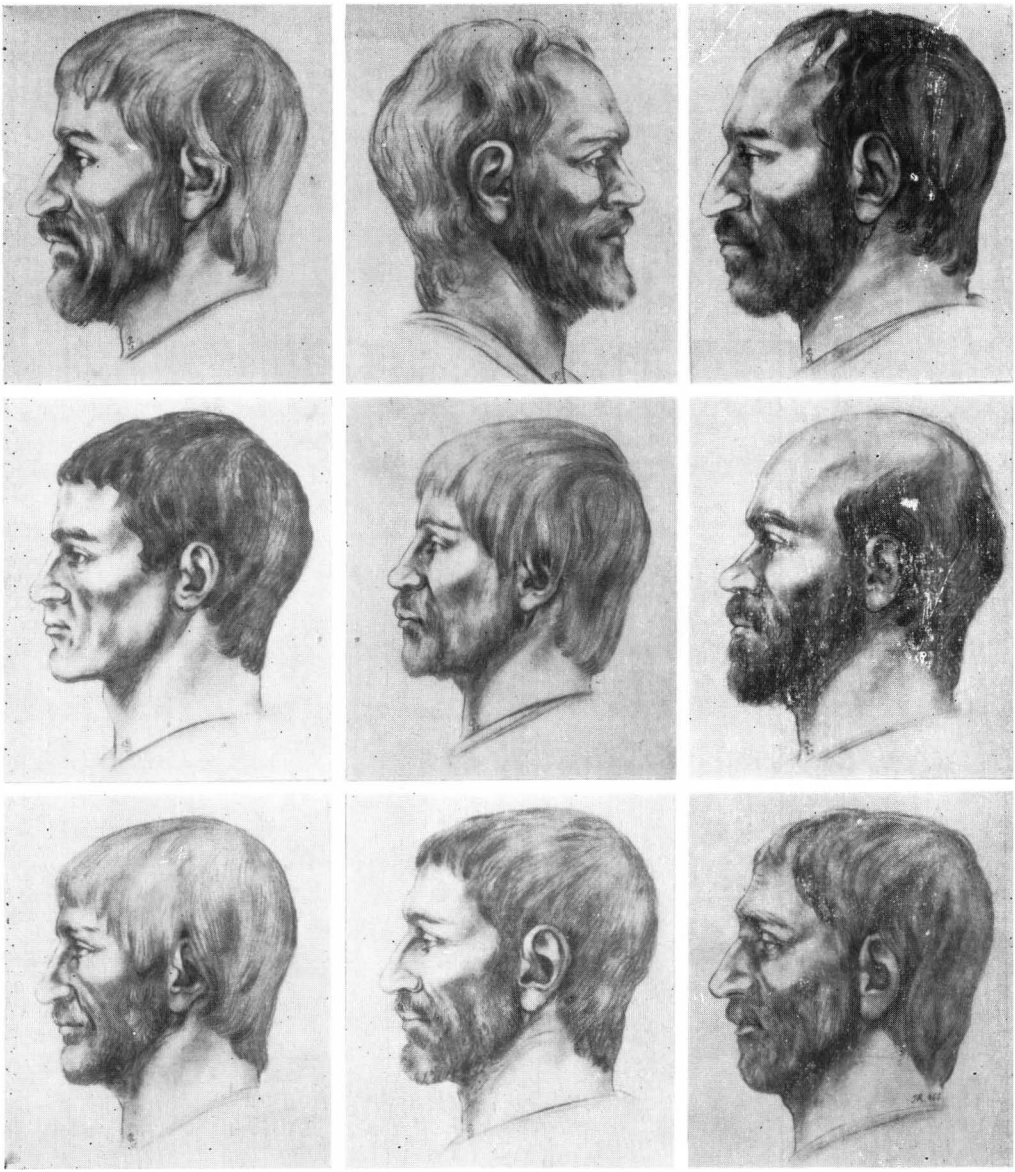

Fig. 1. — Tipuri fiziognomice, seria Histria, bazilica extra muros.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

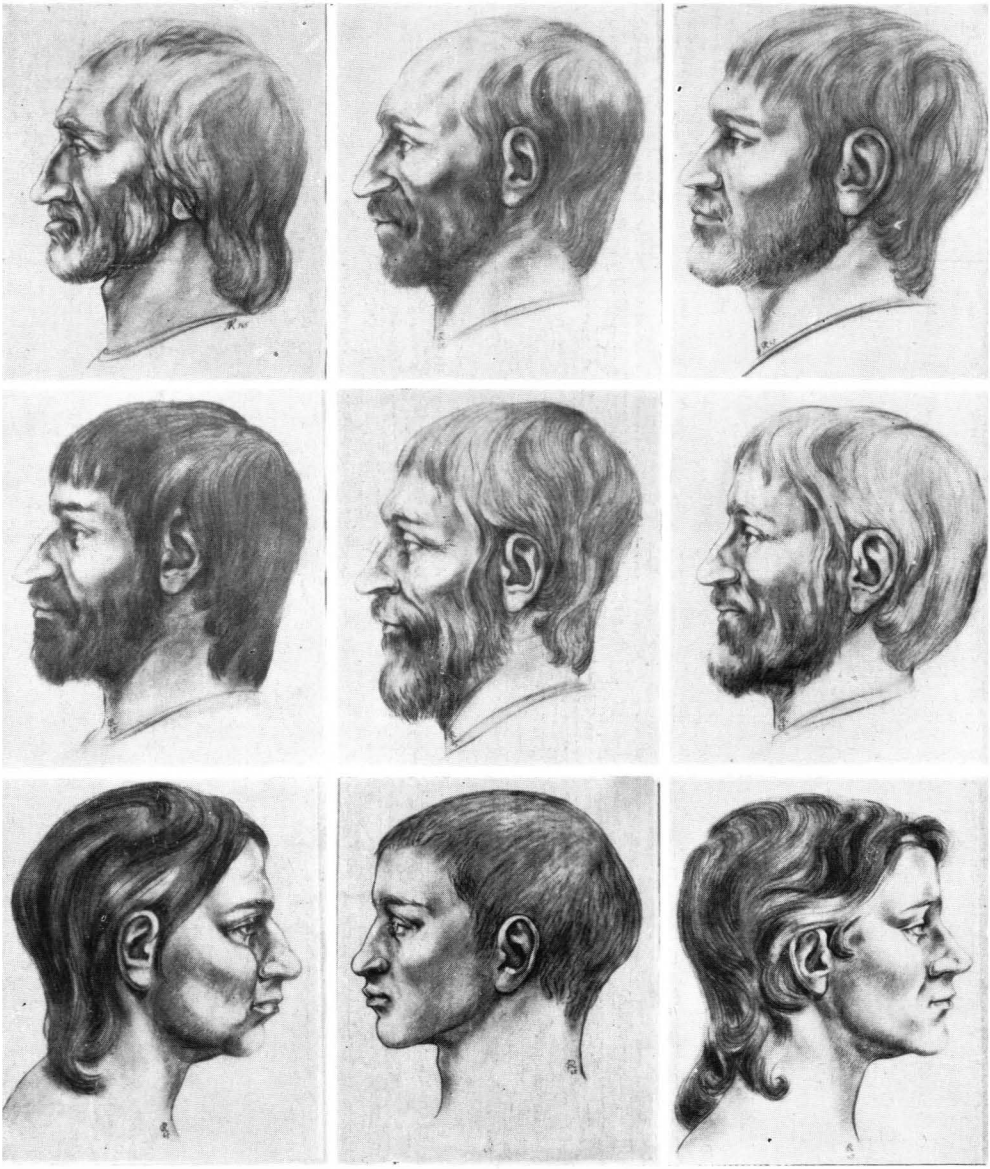

Fig. 2. — Tipuri fiziognomice, seria Histria, bazilica extra muros.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

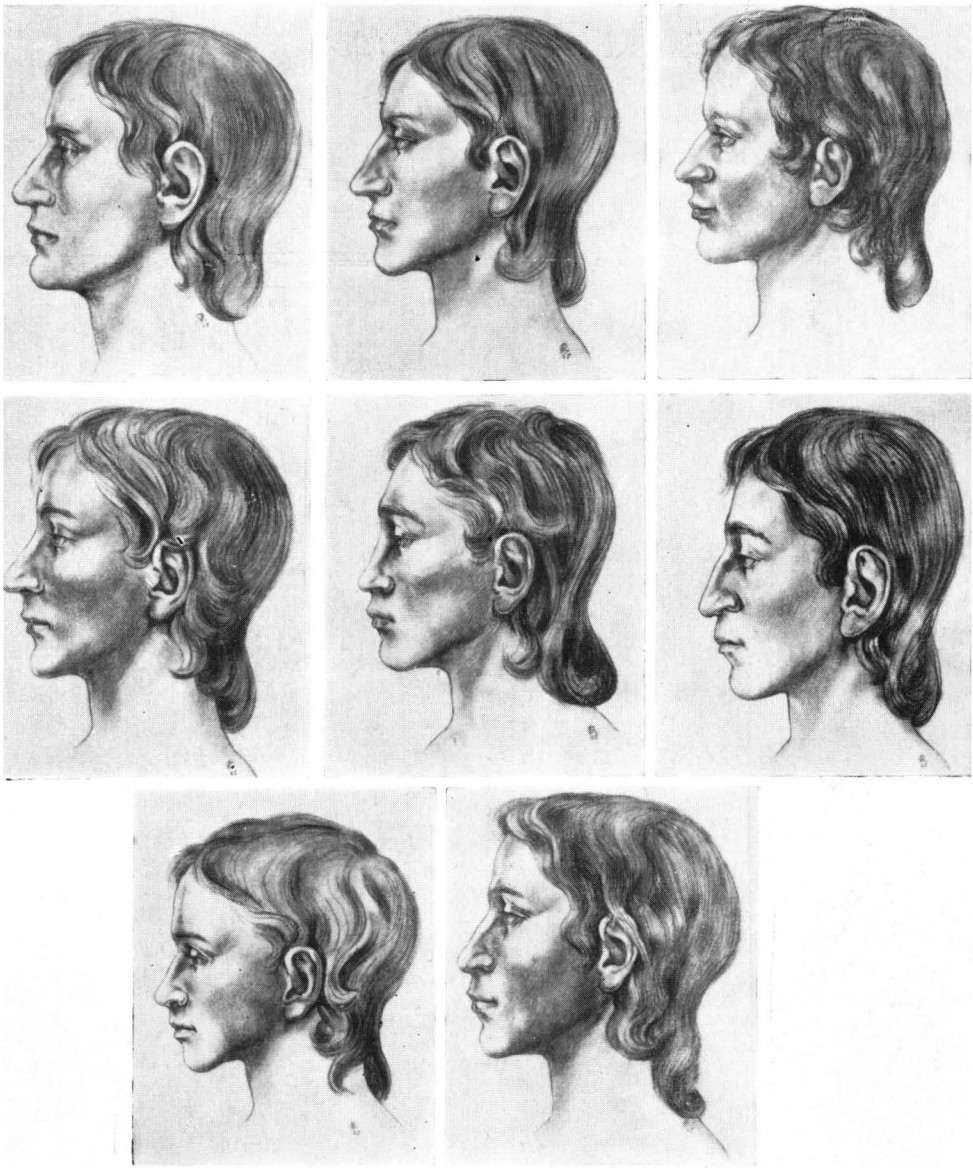

Fig. 3. — Tipuri fiziognomice, seria Histria, bazilica extra muros.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

5. Heberer (Herausgegeber) G., *Menschliche Abstammungslehre*, Gustav Fischer-Verlag, Stuttgart, 1965.
6. — *Die Evolution der Organismen*, Gustav Fischer-Verlag, Stuttgart, 1954 — 1959.
7. Krogman W. M., *The Human Skeleton in Forensic Medecine*, Charles C. Thomas Publ., Springfield, Illinois, U.S.A., 1962.
8. Nicolăescu-Plopşor Dardu, *Contribuţii paleoantropologice la rezolvarea problemei originii etnice a populaţiei de sec. IV. e.n. din necropola plană de la Histria, sectorul „basilica extra muros"*, St. şi cerc. antropol, **6**, *1*, p.
9. Rişcuţia C. şi Nicolăescu-Plopşor D., *Reconstituirea plastică a feţei unei femei din cultura Boian, faza Vidra de la Boian-Vărăşti, după metoda lui M. M. Gherasimov* (Sesiunea de antropologie a Acad. R.P.R., 1962). St. şi cerc. antropol., 1966, **3**, *1*, 3—5.
10. — *Types physionomiques d'hommes de l'époque énéolithique tardive* (Ann. Roum. d'Anthrop., 1964, *1*, 39 — 44.
11. Rişcuţia C., *Reconstituirea unei fizionomii după craniu în cadrul unui experiment cu control*, Probleme de medicină judiciară şi criminalistică, 1964, **II**, 85.
12. Ullrich R., *Neue wissenschaftliche Untersuchungen über die Echtheit des Schillerschädels*, Urania, 1962, an. 52, *3*).

Institutul de cercetări ştiinţifice
medico-judiciare „Prof. Mina Minovici"
Centrul de cercetări antropologice, Bucureşti

Primit în redacţie la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

OFRANDELE ANIMALE DIN NECROPOLA ROMANO-BIZANTINĂ DE LA HISTRIA

DE

ALEXANDRA BOLOMEY

562/569

Simpozionul internațional „Asupra domesticirii și istoriei animalelor domestice", ținut la Kiel în 1961, a întrunit istorici și zoologi, antropologi și etnografi, deoarece „Astăzi, etnologul și istoricul nu mai pot face față fără rezultatele cele mai recente ale cercetării osteologice,... mai cu seamă dacă studiază istoria culturii și a economiei" (14). Aplicarea acestei idei permite, în ultimă instanță, o caracterizare a culturilor și a zonelor culturale prin documente osteologice. Pe o asemenea linie încearcă să se încadreze lucrarea de față, lăsînd pe plan secundar analiza zoologică propriu-zisă.

Din totalul de 71 de morminte dezvelite în cimitirul Histria Bazilică, ne-au fost încredințate pentru studiu ofrandele animale ce s-au aflat în 27 din ele. Data fiind enumerarea lor anterioară (9), le vom rezuma aici, grupîndu-le după „tipul" lor[1]:

— ofrandă simplă: bou în 12 morminte (M.1, 3, 12, 13, 20, 35, 37, 38, 51, 52, 56, 71),
cal în M. 28,
porc în M. 72.
— ofrandă dublă: bou + oaie în M.4, 8, 9, 18, 22;
bou + capră în M. 69,
bou + ovicaprine indeterminabile în M. 16, 34,
bou + cîine în M. 7,
bou + cal în M. 32;
— ofrandă triplă: bou + capră + oaie în M. 11,
bou + porc + ovicaprine în M. 21;
— ofrandă multiplă: bou + oaie + cîine + porc în M. 14.

[1] „tipul de ofrandă" stabilește frecvența mormintelor conținînd resturile unei singure specii („ofranda simplă"), a două („ofranda dublă") sau a mai multor specii asociate („multiplă") în cadrul unei necropole. Astfel se scoate în evidență specia preferată pentru sacrificiu, indiferent dacă ei îi revine sau nu numărul maxim de piese.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Prezența aproape constantă a resturilor de bou (lipsește doar din M. 28 și M. 72) — singur sau asociat — îi conferă caracterul de factor comun în necropola histriană. În M. 18 ofranda de bou este constituită din oseminte provenind de la minimum trei indivizi (doi adulți și un subadult), iar în M. 21 atît pentru bou, cît și pentru ovicaprine s-au folosit părți din cîte doi indivizi, toți adulți. De altfel, numărul mic de elemente subadulte printre ofrande (oaia din M. 14, ovicaprinele din M. 16 și M. 34, bovinele din M. 18 și M. 34) este o altă caracteristică a acestui cimitir.

Dar înșiruirea speciilor și modul lor de grupare nu sînt suficiente. „Alegerea unei anume părți din corp (— ul animalelor) a influențat fără îndoială în mare măsură prescripțiile rituale" (2). Partea (sau părțile) din corp depusă reprezintă „conținutul ofrandei". Din acest punct de vedere cimitirul de care ne ocupăm se distinge prin inconstanța părților corporale depuse și prin numărul lor mic în morminte. În 41% din morminte s-a depus cîte o singură piesă (pentru fiecare specie în cazul ofrandelor duble), preluată din cele mai diferite regiuni ale trupului. Nu se constată niciodată o preferință pentru partea dreaptă sau stîngă[2].

Numărul cel mai mare de piese s-a găsit în M. 37 (n = 21), apoi în M. 14 și M. 21 (n = 11). Cele mai frecvente sînt mandibulele (n = 18); în ordine descrescîndă a frecvenței urmează tibiile (n = 11) întregi, sau sub formă de extremități proximale sau distale; radiocubitusurile sînt totdeauna întregi (n = 8), indiferent de specie. O suită de piese, care să sugereze depunerea unei porțiuni mai complete din trupul animalului se întîlnește izolat, nesemnificativ, printre resturile de oaie din M. 9 (scapulă + humerus + radius drepte) și printre cele de bovide din M. 37 (fragment de coloană din regiunea dorso-lombo-sacrală).

În timp ce în cimitirele culturii Sîntana de Mureș s-a constatat depunerea rituală a ofrandelor de oi după anumite reguli (10), care sugerează sacrificarea animalului pentru defunct însuși dată fiind înhumarea lor alăturată, necropola histriană se distinge nu numai prin lipsa oricărei reguli; dar diversitatea și izolarea pieselor oferite s-ar explica prin preluarea la întîmplare a unei bucăți de carne din corpul animalului sacrificat, poate, pentru ospățul funerar. Nici un os nu poartă urme de arsură.

În cursul săpăturilor s-au găsit între morminte grupuri de oase de animale interpretate drept ofrande comune mormintelor adiacente. Aceste grupuri erau constituite din: a) bou + oaie + capră + pasăre; *b*) bou + capră; c) bou + cal + capră; d) bou + cal + ovicaprine indet.; e) bou + + oaie + porc. Ele se disting de ofrandele din morminte prin asocierea mai frecventă a mai multor specii, prin conținutul lor mai bogat, prin procentul mai mare de elemente juvenile (printre toate speciile); se aseamănă, în schimb, prin apariția regulată a bovidelor, prin conținutul disparat și prin talia animalelor de la care provin. Interpretarea lor drept ofrande comune pare a fi corectă deoarece, dacă ar fi fost resturi din banchetele funerare îngropate în cimitir, oasele lungi mari întregi (humerus și radius de bou, humerus de oaie etc.) nu și-ar găsi explicația. Pe de altă parte este greu de admis depozitarea unor simple deșeuri într-un cimitir.

[2] Preferința pentru partea dreaptă este consemnată de St. Ivanov (15).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Pentru reconstituirea aspectului animalelor domestice ale vremii respective, resturile de porc, cîine şi capră sînt mult prea sporadice. Chiar şi pentru oaie ele sînt relativ prea puţine. În necropolele cerneahovene din ţara noastră numai două schelete de oaie sînt de animale adulte. S-ar părea că taliile lor şi ale celor de la Histria Bazilică erau similare.

Oseminte de cal mai numeroase şi mai întregi s-au aflat în grupul c) al ofrandelor comune. Cu o înălţime la greabăn de 1,35 m (calculată după metoda Kiesewalter pe radius şi tibie), se încadrează întrutotul în talia cailor din feudalismul timpuriu al Europei centrale şi de vest (6), (7), (8), (17), (18). „Astăzi nu se ştie dacă această unitate a taliei înseamnă sau nu o rasă unitară" (8, p. 15).

În timpul colonizaţiei romane „creşterea vitelor a luat un puternic avînt prin îmbunătăţirea materialului autohton şi prin introducerea de noi rase" (16, p. 337). Acest fapt se manifestă deosebit de pregnant în creşterea taliei bovidelor. După Boessneck (4), osemintele de bou din epoca romană se caracterizează prin creşterea limitelor de variaţie, cu o tendinţă marcată de deplasare către valorile maxime. Or, media lungimii M_3 de la

Tabelul nr. 1

Bos taurus: **variaţia dimensională a cîtorva diametre**

		min.	max.	$\bar{x}$	n
Lungime M_1-M_3		80	91	85,6	7
Lungime M_3		37	41	38,3	7
Humerus	lung. caput-trochl.	261	298	279,5	2
	lat. dist.	79	98	90,5	4
	lat. trochl.	69	90	80,0	5
Radius	lungime max.	316	346	329,5	4
	lat. prox.	92	96,5	94,5	4
	lat. dist.	82	89	86,2	4
	lat. min. diaf.	45	49	47,3	4
Metacarp	lungime max.	193	221	210	5
	lat. prox.	54	71	63,8	5
	lat. dist.	55	73,5	65,3	5
	lat. min. diaf.	31	42	36	5
Tibie	lat. dist.	55	71	65,3	5
Metatars	lungime max.	(225)	248	233,3	5
	lat. prox.	46,5	56	50,8	4
	lat. dist.	52	63	56,2	5
	lat. min. diaf.	25	31,5	27,3	5

Histria o întrece pe cea de la Hüfingen (37,4 mm), considerată a fi cea mai mare cunoscută în literatură (11). De altfel, toate oasele de bovide de la Histria izbesc prin proporţiile lor mari (tabelul nr. 1), deşi variaţia limitelor este atît de mică (variaţie dată foarte probabil de diferenţele de sex şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nu de variabilitatea rasei), încît ne întrebăm dacă nu a existat cumva o selecţie a animalelor ce urmau să fie sacrificate ritual.

Dacă se calculează înălţimea la greabăn a acestor bovide cu ajutorul coeficienţilor lui Boessneck (3), fără a se ţine cont de sex, se obţine o talie medie de 1,33 m (1, 23 — 1,41 m), ♂♂ putînd atinge înălţimea de 1,48 m (după Mc. lung. = 221 mm ; I lat. min. diaf./lung = 19), óó 1,41 m (după Mt. lung. = 248 mm ; I = 12,7), ♀♀ 1,36 m (după Mc. lung. = 216 mm ; I = 14,3).

Ni se pare deosebit de important faptul că metapodiile de la Histria Bazilică se încadrează deplin în diagramele VIII şi XI întocmite de Dürr (12) pe descoperirile de epocă romană din Europa centrală, dar ele nu îşi găsesc locul în diagramele IX şi XII pentru epoca feudală, decît printre materialele de la Wadenswill (secolele XI — XIII) şi Hallwil (secolele XIII — XVIII), considerate ca excepţii. De asemenea, se plasează net deasupra valorilor de la Oberdorla (secolele II — IV, vest-germani) (19). Aceasta înseamnă, pe de o parte, că îmbunătăţirile aduse de romani în creşterea vitelor se menţin şi în perioada romano-bizantină, pe de altă parte că, cu toată situaţia politică grea specifică perioadei, viaţa Histriei (şi/sau a împrejurimilor ei) era încă suficient de prosperă pentru ca locuitorii să nu îngăduie degenerarea raselor animalelor lor (fapt care se produce în Europa pretutindeni, la scurt timp după retragerea romanilor (4)). Pentru a preciza însă dacă buna calitate a cornutelor mari de la Histria s-a realizat iniţial prin introducerea de reproducători de rasă sau prin simpla ameliorare a rasei locale, este indispensabilă cunoaşterea animalelor domestice ale Dobrogii preromane.

CONCLUZII

1. Din punct de vedere al ofrandelor de animale, cimitirul romano-bizantin de la Histria se caracterizează prin : a) prezenţa constantă a resturilor de bovidee ; b) conţinutul ofrandelor sărac şi inconstant ca parte corporală, vădind lipsa unei reguli rituale stricte ; c) numărul mic de indivizi sacrificaţi la o vîrstă subadultă, indiferent de specia considerată. Prin toate aceste trăsături cimitirul se deosebeşte net de necropolele culturii Sîntana de Mureş — Cerneahov din ţara noastră[3].

2. Talia cornutelor mari indică animale de provenienţă romană. Mai exact spus, indiferent de apartenenţa etnică a defuncţilor în mormintele cărora s-au găsit aceste ofrande, animalele aparţineau unei populaţii capabile să le asigure un regim optim de hrană, întreţinere şi reproducere /regim ale cărui norme au fost introduse o dată cu colonizaţia romană/, indispensabil menţinerii unei rase de calitate.

3. Dacă ofrandele de animale reflectă credinţele spirituale ale unei populaţii, dar totodată şi factorul esenţial din economia ei, atunci, în acest caz, sîntem în faţa unei populaţii la care agricultura avea un mare rol.

---

[3] Comparaţiile repetate între materialele de la Histria Bazilică şi cele din necropolele culturii Sîntana de Mureş s-au făcut în primul rînd pe motivul parţialei lor contemporanietăţi, în al doilea rînd, am vrut să subliniem posibilităţile caracterizante ale resturilor osteologice animale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

4. Era de așteptat ca observațiile făcute în alte regiuni ale imperiului roman asupra ameliorării raselor de animale să fie valabile și pentru România. Resturile osteologice de la Histria Bazilică sînt însă prima confirmare faptică în acest sens.

ANIMAL OFFERINGS IN THE ROMAN-BYZANTINE NECROPOLIS AT HISTRIA

SUMMARY

The animal offerings found in 27 of the 71 graves dug out in the Histria Basilica cemetery (IV to VII th century A.C.) were available for investigations. For details about the species see [9]. Five groups of bones were found between the graves and were interpreted as common sacrifices offered to the dead buried in adjacent graves. The necropolis is characterized by the constant presence of cattle remnants; offerings consisting in a small number of bones which were not chosen from the same parts of the body, demonstrating the absence of any ritual rule; the scarceness of subadult specimens, irrespective of the species under consideration. The size of the cattle, which falls within the limits characteristic of the Roman period, points to high living standards of the population to which they belonged.

BIBLIOGRAFIE

1. Baas H., *Die Rinderknochen von Lauriacum*, München, 1966, Diss.
2. Beranova M., *Beitrag zu einigen Besonderheiten auf den slawisch-awarischen Gräberfeldern in der Slowakei*, AR, 1967, **19**, *2* 186 — 187.
3. Boessneck J., *Ein Beitrag zur Errechnung der Widerristhöhe nach Metapodienmassen bei Rindern*, Z.f.Tierz.u.Züchtungsbiol., 1956, **68**, *1*, 75 — 90.
4. — *Zur Entwicklung vor- und frühgeschichtlicher Haus- und Wildtiere Bayerns im Rahmen der gleichzeitigen Tierwelt Mitteleuropas*, Studien an vor- u. frühgeschichtlichen Tierresten Bayerns, 1958, **II**, 77.
5. Boessneck J. u. Ciliga T., *Zu den Tierknochen aus der Siedlung der römischen Kaiserzeit auf dem „Erbbrink" bei Seinstedt, Kr. Wolfenbüttel*, Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen, 1966, **3**.
6. Boessneck J. u. von den Driesch-Karpf Angela, *Die Tierknochen des fränkischen Reihengräberfeldes in Kleinlangheim, Ldkr. Kitzigen*, Z. f. Säugetierkde, 1967, **32**, *4*, 193-215.
7. Bökönyi S., *Untersuchungen der Tierknochen des Gräberfeldes von Bóly-Sziebert Puszta*, Különnyomat a Janus Pannonius Múz., 1963, 12 — 112.
8. — *Untersuchungen der Pferdeskelette des bayerischen Gräberfeldes von Linz-Zizlau I*, Naturkdl. Jhrb. Stadt Linz, 1965, 7 — 20.
9. Bolomey Al., *Matériaux paléofauniques d'Histria*, Ann. roum. Anthrop., 1965, **2**, 32—33.
10. — *Ofrande animale în necropole din sec. al IV-lea e.n.*, 1967,**4**, *1*, 25 — 35.
11. Dannheimer Fr., *Die Tierknochen der römischen Zivilsiedlung in Hüfingen, Ldkrs. Donaueschingen*, Badische Fundber., 1964, **6**, 20.
12. Dürr G., *Neue Funde des Rindes aus dem keltischen Oppidum von Manching*, Studien an vor- u. frühgeschichtlichen Tierresten Bayerns, 1961, **XII**.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

13. HILDEBRANDT K., *Tierknochen aus der Stadt auf dem Magdalenensberg bei Klagenfurt in Kärnten, V. Die Rinderknochen*, Kärntner Museumsschriften, 1966, **XLII**.
14. HUPPERTZ J., *Zur Domestikation und Frühgeschichte der Haustiere* (recenzie), Anthropos, 1965, **60**, *1 — 6*, 886.
15. IVANOV ST., *Tierknochenreste aus der Nekropole bei Novi Pazar*, în STANCEV St. şi IVANOV St., *Nekropoliat do Novi Pazar*, Sofia, 1958, 277.
16. KELLER C. citat după HESCHELER K şi KUHN E., *Die Tierwelt der prähistorischen Siedlungen der Schweiz* în O. TSCHUMI, *Urgeschichte der Schweiz* Frauenfeld, 1949, I, 337.
17. MÜLLER H.-H., *Die Pferdeskelettfunde des slawisch-awarischen Gräberfeldes von Nové Zámky*, Slov. Arch., 1966, **14**, *1*, 205 — 225.
18. MUSIL R., *Das Osteologisch Material vom Gräberfeld in Žitavska Tôn*, 1965, *4*, *1*, 156 — 161,
19. TEICHERT M., *Die Rinder aus dem Opfermoor Oberdorla*, Z. f. Tierz. u. Züchtungsbiol., 1962, **77**, *1*, 74 — 86.

Centrul de cercetări antropologice, Bucureşti

Primit în redacţie la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

OBSERVAȚII ANTROPOLOGICE ASUPRA OSEMINTELOR DESCOPERITE ÎN CURTEA BISERICII DIN GIULEȘTI – MARAMUREȘ, sec. XIV – XIX

DE

IOANA POPOVICI

572.7 : 902.6

Cea de-a doua campanie de săpături efectuată în Maramureș de Institutul de arheologie din București în colaborare cu Muzeul din Baia Mare a scos la iveală în curtea bisericii actuale a satului Giulești o necropolă din secolele XIV — XIX. Cimitirul se afla în jurul unei vechi biserici de piatră, construită în mai multe etape.

Așezat pe valea Marei, satul este amintit în documentele de la începutul veacului al XIV-lea. La vremea aceea, Giuleștiul era centrul cnezatului de vale, care-și întindea stăpînirea asupra mai multor sate pînă sub poalele Gutîiului[1].

Scheletele descoperite reprezintă o parte din rămășitele osoase ale locuitorilor acestui sat înhumați acolo de-a lungul a cinci secole.

PREZENTAREA MATERIALULUI

Din cei peste 100 de indivizi descoperiți în campaniile de săpături din anii 1967 — 1968, au fost ridicate și transportate la București un număr de 74 de schelete, dintre care unele, fragmente nereprezentative.

Lucrările din etapele tîrzii de construcție de la vechea biserică și mai ales calitatea solului au distrus o mare parte din materialul osteologic. Încă de la deshumare, numeroase schelete mai fragile, de copii și de femei, ca și oasele feței în general, erau adeseori pulverizate. Lipsa masivului facial face imposibilă încadrarea respectivelor cranii (chiar în linii mari) într-un tip antropologic anumit.

[1] Datele mi-au fost puse la dispoziție de Radu Popa, conducătorul șantierului, căruia îi aduc și pe această cale mulțumiri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Cu toate aceste neajunsuri, credem că seria a fost utilă pe de o parte pentru a da indicaţii asupra structurii antropologice a locuitorilor satului Giuleşti care au folosit acest cimitir de-a lungul timpului, pe de altă parte pentru a stabili în măsura posibilului asemănările sau deosebirile între aceştia şi eşantionul de la Cuhea (4).

ASPECTE DEMOGRAFICE

Deshumările nu au fost exhaustive şi din materialul dezvelit nu au fost ridicate fragmentele osteologice prea deteriorate, aşa încît observaţiile demografice sînt relative. Dintr-un total de 74 de subiecţi, femeile reprezintă 24,3% bărbaţii 39,2%, copiii şi adolescenţii 27%. Pe un număr de 7 schelete mature nu s-a putut determina sexul.

Tabelul nr. 1

Repartiţia pe sexe şi grupe de vîrstă

Vîrsta (ani) / Sexul	Copii 6–7		Copii 7–14		Adolescenţi 14–18		Adulţi 18–30		Maturi 30–60		Bătrîni 60–x	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Masculin	—	—	—	—	—	—	7	9,4	18	24,3	4	5,4
Feminin	—	—	—	—	—	—	11	14,9	4	5,5	3	4,0
Nedeterminabil	6	8,1	9	12,2	5	6,8	1	1,3	6	8,1	—	—
Total	6	8,1	9	12,2	5	6,8	19	25,6	28	37,9	7	9,4

Repartizarea pe grupe de vîrstă (tabelul nr. 1) arată că femile mureau mai ales în prima tinereţe (3 din 5 adolescenţi par a fi fost tot de sex feminin) şi bărbaţii la maturitate, adeseori după 40 de ani, prezenţa bătrînilor fiind de asemenea semnalată la ambele sexe.

CARACTERISTICI GENERALE

Caracterizată printr-o relativă masivitate, seria de la Giuleşti nu este omogenă. Deosebirile sînt sesizabile mai ales în timp. Eşalonarea cronologică scoate în evidenţă îndeosebi diferenţe în valorile indicelui cranian. Calculate pe un număr de 19 subiecţi, acestea sînt mai scăzute în secolele XIV — XVI şi mai ridicate în etapa următoare, considerent valabil şi pentru cele şapte cranii deformate care nu au putut fi măsurate exact.

Configuraţia seriei este următoarea :

— 11 mezo- şi dolicocrani (6 + 5) cu calotă îngustă şi moderat joasă, orto-tapeinocrană, cu frunte lată, eurimotopă, occipital adeseori bombat şi feţe mijlocii, subiecţi aparţinînd secolelor XIV — XVI şi

— 15 brahi- şi mezocrani (11 + 4) cu calotă mai largă, mai voluminoasă şi mai înaltă în raport cu lungimea ei, hipsi-tapeinocrană, cu frunte moderată, metriometopă, occipital uneori aplatisat, faţă mai lată şi nas ceva mai îngust, subiecţi care aparţin etapei următoare (în aceasta au

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

fost incluse şi craniile din secolele XV — XVII cînd, alături de un dolicomezocran se întîlnesc şi două cranii hiperbrahicrane) (tabelul nr. 2).

Este posibil ca forme brahicrane să fi existat în populaţie şi în secolele XIV — XVI, ele neaflîndu-se însă printre subiecţii studiaţi. S-ar putea ca deosebirile dintre cele două grupe să nu fie datorate exclusiv fenomenului de brahicefalizare. Diferenţele semnificative în privinţa indicelui cranian (t = 2,8) pledează pentru ipoteza pătrunderii unor elemente brahicrane dinafara comunităţii săteşti (eventual parteneri din satele învecinate). Răspîndirea brahicranilor în etapa următoare s-ar putea datora unei mortalităţi sau (şi) fecundităţi diferenţiale, fapt posibil într-o comunitate mică şi relativ izolată cum este de presupus că era satul Giuleşti în vremea aceea (1), (6).

Dar nu se pot trage concluzii cu caracter de generalizare pentru întreaga populaţie care a folosit acest cimitir. Numărul mic de schelete şi faptul că unii dintre subiecţii care au fost datați în limite cronologice largi[2] ar putea aparţine altei faze decît cea în care au fost analizaţi fac imposibil de precizat dacă deosebirile constatate reflectă o realitate biologică sau mai degrabă o „realitate matematică" datorită constituirii mecanice, întîmplătoare, a celor două grupe care nu pot fi suficiente statistic şi reprezentative pentru o populaţie oricît de mică, dar care a folosit cimitirul de la Giuleşti timp de 5 secole.

În afara diferenţelor semnalate mai sus, eşantionul se caracterizează printr-o serie de trăsături comune care atestă continuitatea populaţiei: talie mijlocie, schelet postcranian în general robust, cu amprente puternice pe oasele lungi, dovada unei musculaturi dezvoltate, reliefuri craniene de obicei moderate, feţe mijlocii, mezen-mezoprosope, orbite rectangular-rotunjite, mezoconche, cu distanţă interorbitală mijlocie-largă, nas mai de grabă lung, adeseori larg, mezocamerin, malare moderate şi mandibulă de obicei ovală (tabelele 3 şi 4). La unele cranii se observă un grad variabil de aplatisare facială în regiunea zigomaxilară şi a bazei nazale. Eşantionul are caractere europide, cu unele variaţii de formă care amintesc trăsături arheomorfe (2), (5).

În comparaţie cu mica serie de la Cuhea (secolul al XIV-lea), Giuleştiul secolelor XIV — XVI este reprezentat prin indivizi mai robuşti, cu cap mai lung şi mai îngust, cu faţa ceva mai înaltă şi cu orbite mai joase. De asemenea, limitele de variaţie ale unor caractere sînt mai restrînse şi, în consecinţă, seria de la Giuleşti se prezintă mai omogenă (tabelul nr. 4). Dacă la Cuhea predomină elemente gracile, Giuleştiul se caracterizează printr-o notă de robusteţe ce poate fi atribuită unor elemente arheomorfe sau (şi) unor elemente nordoide. Menţionez că, deşi mai mic şi mai vechi, eşantionul de la Cuhea este reprezentat şi prin forme brahicrane, uneori chiar extreme. Nu trebuie pierdut din vedere şi faptul că scheletele mai fragile de la Giuleşti au fost fie neridicate de pe teren, fie uneori inapte pentru studiu.

O caracteristică comună ambelor serii maramureşene este frecvenţa extrem de scăzută a cariei dentare, observată într-o proporţie mult mai

[2] Totuşi, o parte din morminte au putut fi încadrate în limite cronologice mai strînse, fie cu ajutorul inventarului funerar, fie pe temeiul raporturilor stratigrafice din cimitir (date furnizate de R. Popa).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul

Dimensiuni și indici craniani

Secolul	M.	Sex	Vîrsta	1	8	17	5	20	9	10	12
15—17	3	♂	M	175	154	138	103	114	107	130	115
15—16	6	♂	M	180?	140?	—	—	110?	105	118	116
19	7	♂	M	—	—	—	—	116	101	130	106
16—17	8	♂	M—S	182	142	—	—	113	99	126	—
14—15	9	♂	M	181	140?	140	105	115	99	125	112
15—16	11	♂	Ad—M	185	146	—	—	114	—	124	118
16—17	14	♂	M	191	149	—	—	114?	100	126	120
16—17	18	♂	Ad—M	175	—	—	—	118?	—	—	—
17—18	20	♂	M—S	191	153	—	—	114	103	134	117
15—17	21	♀	M	187	140?	—	—	119	100	121	—
—18	25	♂	Ad	190?	162?	—	—	—	102	—	118
15	29	♂	Ad—M	185	136?	—	—	110?	95	—	—
15	32	♂	S	180	137	—	—	—	94	111	—
14—15	35	♂	M—S	185	144	139	100	115	100	130	102
16—17	37	♀	Ad	188?	144?	—	—	—	92	120	110?
15	41	♂	S	193	127	—	—	111	101	119	107
19	47	♀	Adol	177?	145?	—	—	110?	—	—	—
17—18	72	♂	Ad—M	171	147	131	100	116	98	126	114
16—17	77	♀	S	170?	140?	—	—	118	—	—	—
17—18	84	♀	M	165	138	136	98	115	90	116	105
17—18	85	♀	M—S	167?	143?	—	—	110	97	120	118
15—17	88	♂	Ad	—	160	130	—	117	104	131	117
14—16	101	♂	M	190	138?	—	—	116	100	130	110

Dimensiuni și indici faciali

Secolul	M.	sex	vîrsta	45	48	47	46	55	54	51	52
15—17	3	♂	M	145?	—	—	—	—	—	—	—
19	7	♂	M	146?	—	—	—	—	28	—	—
16—17	8	♂	M—S	130?	65?	117?	94	50	23	42?	32
14—15	9	♂	M	130?	69?	117?	—	55	27	42	34
15—16	11	♂	Ad—M	—	69?	117?	—	—	—	—	—
18	25	♂	Ad	134?	72	121	—	56	25	43	35
15	29	♂	Ad—M	125?	63	113?	89	50	25	39	30
14—15	35	♂	M—S	137?	71	121	95	55	—	41?	34
15	41	♂	S	134?	67	114	102	49	26	43	36
16—18	58	♂	Ad—M	—	73?	104	—	51	26	—	—
17—18	72	♂	Ad—M	138	65?	111	98	46	23	39	32
14—16	101	♂	M	138?	67	116	94	54	28	41	31

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 2

– Giuleşti, sec. XIV – XIX (notaţie Nr. Martin)

8 : 1	17 : 1	20 : 1	17 : 8	20 : 8	9 : 10	9 : 8	12 : 8	29 : 26	30 : 27	31 : 28
88,0	78,9	65,1	89,6	74,0	82,3	69,5	74,7	87,0	89,2	84,1
77,0	—	61,1 ?	—	78,6	90,0	75,0	82,8	—	90,4	81,4
—	—	—	—	—	77,7	66,6	69,7	86,3	88,0	87,6
78,0	—	62,1	—	79,6	79,6	69,7	—	87,7	91,5	82,2
77,3	77,3	63,5	100	82,4	79,2	70,7 ?	80,0	86,5	95,1	93,1
78,9	—	61,6	—	78,1	—	—	80,8	87,2	99,2	79,2
78,0	—	59,7	—	76,5	79,4	67,1	73,8	91,9	87,8	—
—	—	67,4	—	—	—	—	—	90,6	87,0	85,7
80,1	—	59,7	—	74,5	76,1	67,3	76,5	87,0	100	77,0
74,9	—	63,6	—	85,0	82,6	71,4	—	86,5	88,6	79,8
85,3 ?	—	—	—	—	—	63,0	72,8	—	—	—
73,5 ?	—	59,5	—	80,9	—	69,8	—	87,9	82,2	85,6
76,1	—	—	—	—	84,7	68,6	—	87,1	90,4	—
77,8	75,1	62,2	95,8	79,9	76,2	69,0	70,3	86,1	90,1	84,8
—	—	—	—	—	76,7	63,9	77,8	85,0	90,4	78,5
71,0	—	57,5	—	81,0	84,8	73,7	78,1	90,2	91,2	86,0
81,9 ?	—	62,1 ?	—	73,3	—	—	—	—	—	—
86,0	76,6	67,8	92,9	78,9	77,8	66,7	77,5	84,8	87,7	77,5
82,3 ?	—	69,4 ?	—	84,3	—	—	—	91,7	87,2	88,7
83,6	82,4	69,7	98,5	83,3	77,6	65,2	76,1	88,6	85,9	86,3
85,6	—	65,9	—	76,9	80,8	67,8	82,5	86,6	89,2	80,6
—	81,2	73,1	—	—	79,4	65,0	90,0	—	84,3	90,7
72,6 ?	—	61,0	—	84,1	76,9	72,5	87,0	88,5	78,9	—

(notaţie Nr. Martin)

50	43(1)	45 : 8	48 : 45	47 : 45	54 : 55	52 : 51	48 : 8	63 : 62	9 : 66	66 : 65	71 : 70
—	—	94,2	—	—	—	—	—	—	105,0	79,5	57,6
—	—	96,0	—	—	—	—	—	84,0	—	—	—
—	98	91,5	50,0	90,0	46,0	76,2	45,8	—	—	—	—
23	96	92,9	53,1	90,0	49,1	80,9	49,3	—	106,4	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75,8	50,0
26,5	103	182,7	53,7	89,6	44,6	81,4	44,4	—	—	—	61,6
—	92	91,9	51,0	90,4 ?	51,0	76,9	46,3	—	100	78,8	—
22	98	95,1 ?	51,3 ?	88,3 ?	—	82,9	49,3	84,0	100	75,2	54,0
26	105	97,8	50,0	85,1	53,1	83,7	40,9	—	—	—	59,2
—	—	—	—	—	52,7	—	—	—	—	—	—
22	94	93,9	47,1	85,4	50,0	82,0	44,2	—	101,1	87,1	62,7
26	98	96,4	50,4	87,2	51,8	75,6	48,5	85,0	87,0	95,8	63,6

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul

Ta

Secol	15–16	16–17	14–15	15–16	17–18	18
Mormînt	6	8	9	11	20	25
Sex	♂	♂	♂	♂	♂	♂
Vîrsta	M	S	M	Ad–M	M–S	Ad.
Talia	174,1	169,1	166,6	164,3	162,9	165,7

Tabelul

Mediile şi limitele de variaţie ale

Dimen

Perioadă	Nr. Martin / Serie	1	8	9	20
Sec. 14	Cuhea	179,8 (165–187)	142,6 (135–155)	94,1 (91–100)	111,5 (104–118)
Sec. 14–16	Giuleşti	184,8 (180–193)	139,7 (136–144)	99,4 (94–105)	113,3 (110–117)
Sec. 16–19	Giuleşti	179,0 (165–191)	147,5 (130–162)	99,4 (92–107)	114,7 (110–119)

In

Perioadă	Nr. Martin / Serie	8 : 1	20 : 1	20 : 8
Sec. 14	Cuhea	78,8 (72,2–93,9)	61,8 (56,1–70,9)	78,4 (75,5–84,1)
Sec. 14–16	Giuleşti	75,5 (71,0–78,9)	60,8 (57,5–63,5)	80,7 (78,6–84,1)
Sec. 16–19	Giuleşti	82,1 (74,9–88,0)	65,0 (59,7–73,1)	78,6 (73,3–85,0)

redusă decît cea întîlnită de obicei în feudalism în restul ţării (chiar dacă sînt incluşi şi dinţii pierduţi în timpul vieţii). În acelaşi timp, abraziunea dentară este destul de pronunţată, mai ales pe grupul lateral. O uzură de grad mare, consecinţă a unei masticaţii puternice, datorită unei alimentaţii dure, naturale, este prezentă în ţara noastră în perioadele preistorice. Mai tîrziu, o dată cu schimbările în modul de preparare a hranei, uzura dentară scade şi creşte în schimb progresiv frecvenţa şi intensitatea maladiei carioase[3]. La Giuleşti, exceptînd un caz de femeie tînără, procentul de carii nu creşte în timp. Fenomenul cred că este mai puţin legat

[3] Osteopatiile au fost diagnosticate de Dardu Nicolaescu-Plopşor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 3

lia

16—17	15	15—16	16—18	17—18	16—18	17—18
26	41	55	61	84	90	97
♂	♂	♂	♂	♀	♀	♀
?	S	M	M?	M	?	Ad
166,7	165,4	165,3	174,4	164,8	155,8	152,8

nr. 4

principalelor caractere (♂+♀)

siuni

45	47	48	51	52	54	55
132,5 (125—119)	113,6 (113—114)	66,6 (64—68)	39,0 (38—40)	34,0 (33—35)	25,3 (24—26)	50,0 (48—52)
131,8 (125—137)	116,4 (113—121)	67,5 (63—71)	41,2 (39—43)	33,4 (31—36)	26,6 (25,5—28)	52,6 (49—55)
138,6 (130—146)	118,2 (111—124)	68,7 (65—73)	41,2 (39—43)	33,0 (32—35)	25,0 (23—28)	50,8 (46—56)

dici

9 : 8	47 : 45	48 : 45	52 : 51	55 : 54
66,5 (61,3—69,6)	85,9 (81,4—90,4)	51,0 (48,5—53,6)	85,9 (85,0—86,8)	51,1 (49,0—54.2)
71,8 (69,0—75,0)	88,4 (85,1—90,4)	51,0 (50,0—53,1)	81,0 (75,6—83,7)	51,2 (49,1—53,1)
66,9 (63,0—69,7)	88,1 (85,4—90,0)	50,2 (47,1—53,7)	78,2 (76,2—81,4)	48,37 (44,6—52,9)

de lipsa făinoaselor, a dulciurilor şi, în general, a unui mod particular de alimentaţie, cît mai ales de calitatea specifică a solului. Pentru proporţia de carii ceva mai ridicată de la Cuhea ar putea fi luat în consideraţie şi un factor constituţional, anume gradul mai mare de gracilitate al scheletelor respective. La două din puţinele cazuri de la Giuleşti care au dinţi cariaţi, se întîlnesc şi alte forme de patologie osoasă[3]: M 35, spondiloză sacrală; M 41, artrită temporo-madibulară. Ambii subiecţi sînt de vîrstă înaintată. Spondiloze, artroze, fracturi se mai observă şi la alte schelete — la M 20, de exemplu, fractura claviculei şi a bazei nazale; la M 8, fractură dublă de peroneu etc. Întîlnite la indivizi de vîstă înaintată, spondilo-artrozele şi chiar unele fracturi pot fi considerate boli cu caracter degene-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

rativ. Este de presupus că locuitorii satului, în lunga lor istorie, nu au fost scutiți și de ravagiile epidemiilor, care se pare că au afectat mai ales copiii. În acest fel, s-ar putea găsi o explicație pentru numeroasele schelete de copii, îngropate în același loc și aproximativ în aceeași vreme (8 schelete datate în secolele XV — XVI).

Pe lîngă seria deja studiată de la Cuhea, eșantionul de la Giulești, cu toate limitele lui, aduce date noi pentru cunoașterea fizionomiei locuitorilor Maramureșului feudal.

OBSERVATIONS ANTHROPOLOGIQUES CONCERNANT LES OSSEMENTS DÉCOUVERTS DANS LA COUR DE L'ÉGLISE DE GIULEȘTI — MARAMUREȘ

RÉSUMÉ

Dans cet ouvrage, l'auteur étudie une partie des squelettes du cimetière de Giulești—Maramureș (XIVe—XIXe siècles), village situé à l'extrême nord de la Roumanie.

On remarque des différences significatives entre les indices crâniens (N = 26) des sujets méso- et dolichocrânes (6 + 5) du XIVe — XVIe siècles et des brachy- et mésocrânes (11 + 4) appartenant à la période suivante. Malgré les réserves imposées par le nombre réduit de cas et par l'exhumation limitée, ces différences pourraient constituer un indice de la pénétration de certains éléments brachycrânes provenant de l'extérieur de la communauté.

Sauf les différences susmentionnées, l'échantillon se caractérise par une relative robustesse et par une série de traits communs qui attestent la continuité de la population (Tableaux II — IV).

On remarque également la proportion extrêmement réduite de la carie et en même temps la fréquence élevée et l'intensité de l'abrasion dentaire.

BIBLIOGRAFIE

1. Bielicki a. Welon, *The operation of natural selection on human head form in east European population*, Homo, 1964, **15**, *1*, 22.
2. Coon C. S., *The races of Europe*, MacMillan Company, New York, 1954.
3. Firu P. și colab., *Cîteva corelații între aspectele morfopatologice ale regiunii dentomaxilare și condițiile de viață social-economice la populațiile vechi pe teritoriul României*, S.C.A., 1965, **2**, *2*, 192 — 203.
4. Popovici Ioana, *Considerații antropologice asupra unor schelete din cimitirul de secolul al XIV-lea de la Cuhea — Maramureș*, S.C.A., 1968, **5**, *1*, 33.
5. Schwidetzki Ilse, *Faktoren des Schädelbaus bei der vorspanischen Bevölkerung der Kanarischen Inseln*, Homo, 1959, **10**, *4*, 238; *Zur Frage mongolider Beimischung bei den Altslawen*, Anthropologischer Anzeiger, 1965, **29**, *1 — 4*, 228.
6. Sutter Jean, *Fréquence de l'endogamie et ses facteurs au XIXe siècle*, Population, 1968, **23**, *2*, 302.

Centrul de cercetări antropologice, București

Primit în redacție la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

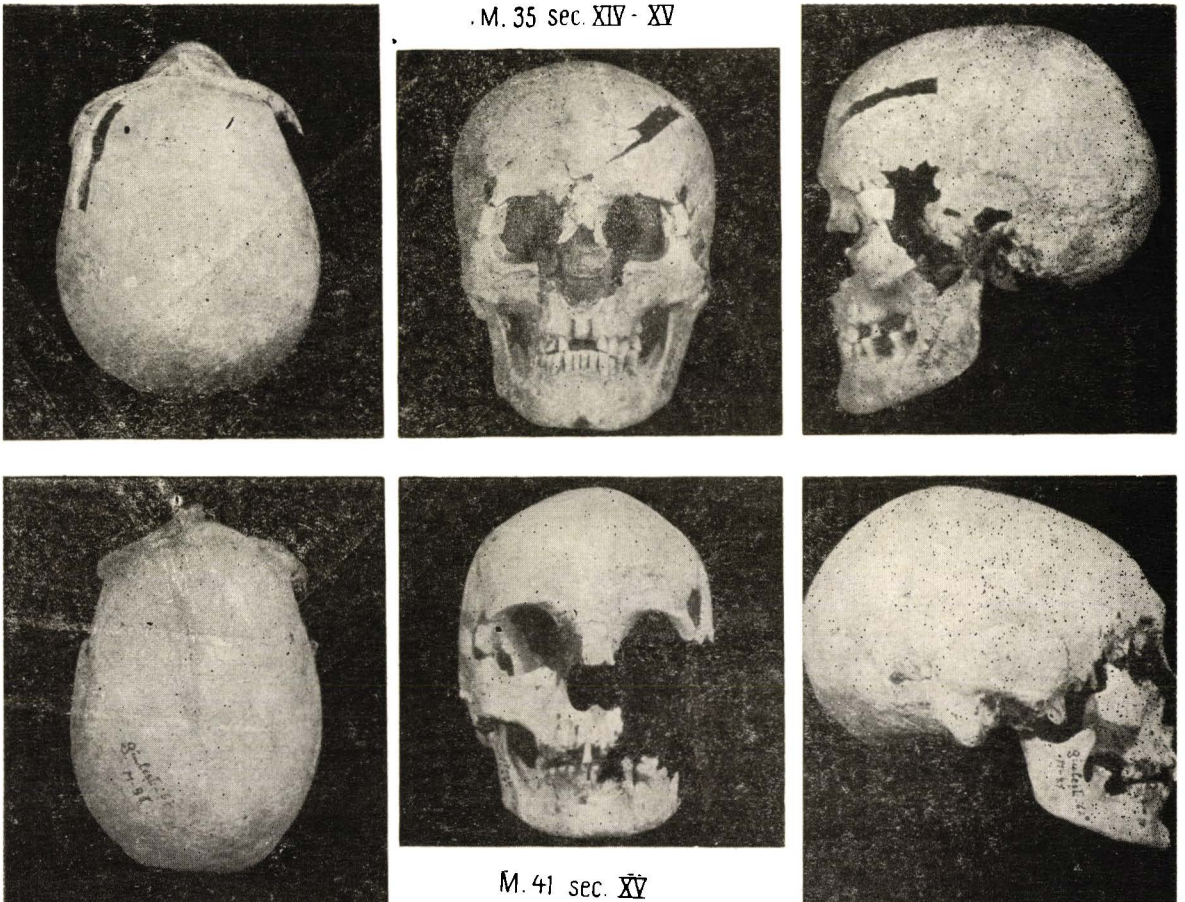

Fig. 1. — Craniul M. 35 Giulești, secolele XIV — XV, craniul M 41 Giulești, secolul XV.

http://biblioteca-digitala.ro / http://www.anthropology.ro

Fig. 2. - Craniul M 72 Giurgiu, secolele XVII — XVIII; craniul M 101 Curtea Arșești, secolele XIV — XVI.

https://biblioteca-digitala.ro https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚII LA STUDIUL ANTROPOLOGIC AL BUCOVINEI, CU O PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA FENOMENULUI DE MICROEVOLUȚIE

DE

OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU, D. BOTEZATU, SERAFIMA ANTONIU, MARILENA ROȘCA, ANA LAZĂR, GH. ȘTEFĂNESCU, ȘT. COMĂNESCU și C. FEODOROVICI

572.5

Problema variațiilor seculare sau a modificărilor diacronice preocupă astăzi un cerc larg de specialiști din domeniul științelor biologice. Dacă fenomenele de accelerație a creșterii și dezvoltării copiilor au fost amplu și multilateral studiate, modificările diacronice la nivelul populațiilor adulte sînt mult mai puțin cunoscute, în special din motive de ordin metodologic.

Într-adevăr, modificările înregistrate la populațiile adulte comportă un caracter discret iar studiul lor se limitează, din lipsă de date pentru secolul trecut, numai la cîteva caractere : statura, indicele cefalic, mai rar perimetrul toracic și pigmentația.

În ceea ce privește statura, majoritatea autorilor au conchis că această dimensiune este în medie mai înaltă la populațiile actuale decît la cele de odinioară. Aici însă merită să ne oprim pentru a sublinia următorul aspect : studiul evoluției diacronice a staturii a fost realizat de o mare parte de autori asupra recruților care nu și-au terminat încă creșterea. Asemenea studii însă nu ne pot da indicații privitoare la statura definitivă. Într-adevăr, luînd în considerație faptul bine stabilit că astăzi procesul creșterii se încheie mai devreme decît la generațiile din trecut, statura mai înaltă a recruților actuali nu ar putea fi decît rezultatul faptului că aceștia sînt mult mai apropiați de statura definitivă decît cei de odinioară. Iată de ce concluziile pripit stabilite conform cărora statura adulților ar fi astăzi în medie cu 7 — 12 cm mai înaltă decît în trecut merită să fie revizuită. Studii bazate pe loturi de indivizi adulți reduc sporul de mărire a staturii definitive în ultimii 100 de ani la 2 — 3 cm, cel mult 4 cm, fără însă ca fenomenul să fie continuu, înregistrîndu-se și faze de încetinire și chiar de regresie.

ST. CERC. ANTROPOL., 1969, T. 6, NR. 1, P. 45—57

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

O altă critică care ar putea fi adusă metodei de studiu a variaţiilor diacronice atît a staturii, cît şi a altor caractere se referă la compoziţia seriilor comparate. Astfel, dacă subiecţii care compun seriile provin din unităţi administrative deosebit de întinse (care pot să reprezinte o distribuţie neuniformă a caracterelor), riscăm să avem aci o repartiţie teritorială diferită a subiecţilor de la o serie la alta, ceea ce ne conduce la stabilirea în realitate a unor diferenţe în spaţiu şi nu în timp.

Un alt caracter pentru care au fost înregistrate modificări microevolutive este indicele cefalic. Trebuie însă să subliniem că informaţiile noastre pe acest plan se referă la o perioadă destul de recentă, din lipsa de material de referinţă mai vechi.

Unii autori s-au adresat materialului craniologic ca termen de comparaţie pentru perioadele mai vechi. O asemenea metodă nu ne poate da însă indicaţii valabile asupra evoluţiei caracterelor într-o populaţie în generaţiile sale succesive, decît cu condiţia să nu fi intervenit nici un aport de populaţie străină. Dar cine ne poate garanta, de exemplu, că scheletele neolitice din cultura ceramicii pictate de la Traian aparţin strămoşilor populaţiei din secolul al XVI-lea, ale căror schelete au fost descoperite în acelaşi sat ?

O metodă fructuasă a fost utilizată de Billy comparînd indicele cefalic al părinţilor cu cel al copiilor lor într-un eşantion omogen de populaţie bine localizat geografic. Atît acest studiu, cît şi altele care au comparat datele obţinute la populaţia actuală din Franţa cu cele obţinute la sfîrşitul secolului trecut de către Collignon arată că în momentul de faţă, în unele regiuni din Franţa asistăm la un proces de debrahicefalizare, după ce la începutul secolului nostru a avut loc, din contra, un fenomen de brahicefalizare. S-a pus întrebarea dacă acest fenomen are un caracter de generalitate, deci dacă sensul acestor modificări diacronice este într-un moment dat acelaşi şi în celelalte ţări ale Europei.

În ţara noastră, graţie unor cercetări ale lui Fr. Rainer executate acum 40 de ani (în 3 sate) şi ale lui Olga Necrasov, acum 30—25 de ani (în numeroase comune din Moldova şi Bucovina), beneficiem de un material de referinţă relativ bogat privitor la dimensiunile cefalo-faciale şi la statură.

Olga Necrasov în colaborare cu alţi autori (Suzana Pop, Th. Enăchescu, C. Rişcuţia, D. Botezatu, G. Ghiorghiu, M. Iacob, D. Cotuna şi C. Feodorovici), restudiind populaţia actuală a unora din aceste comune, ne informează asupra fenomenelor microevolutive înregistrate aici (5), (6), (7), (8). Lucrarea de faţă aduce o contribuţie de acelaşi gen asupra populaţiei din alte două comune : Fundu Moldovei, studiată în 1928 de către Fr. Rainer şi Ilişeşti, studiată în 1942 de către Olga Necrasov (date inedite) şi restudiate de noi în 1968.

Materialul a fost riguros studiat din punctul de vedere al originii familiilor, subiecţii trebuind să aibă asecendenţi materni şi paterni de cel puţin 3 generaţii în localitatea respectivă. Modificările constatate de noi pot fi deci considerate ca transformări evolutive intrinsece ale tipurilor autohtone.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CARACTERIZAREA ANTROPOLOGICĂ A POPULAȚIEI DIN COMUNA FUNDU MOLDOVEI

Seria masculină din comuna Fundu Moldovei este de talie medie supramijlocie (167,63 cm), maximul de frecvență corespunzînd cu categoria taliilor mari, un procent destul de ridicat întîlnindu-se și în categoria taliilor submijlocii. Seria feminină oferă iarăși o talie medie supramijlocie (157,01 cm).

Indicele cefalic mediu este atît la bărbați, cît și la femei de tip brahicefal, dar și calotele de tip hiperbrahicefal sînt destul de frecvent întîlnite (37,19% și 33,96%). Ambele dimensiuni componente ale indicelui cefalic oferă în medie valori ridicate, diametrul anteroposterior situîndu-se în categoria calotelor lungi, iar diametrul transversal în categoria calotelor largi.

Înălțimea medie a calotei este, iarăși la ambele sexe, în valoare absolută înaltă. Raportată la lungime dă un indice de tip hipsicefal (la bărbați 68,24 și la femei 68,42), iar la lărgime un indice de tip metriocefal (80,31 și 80,13).

Diametrul minim al frunții este larg, valoarea sa relativă exprimată prin indicele fronto-parietal transversal fiind de tip eurimetop (71,29 la bărbați și 70,41 la femei), dar prin indicele fronto-jugal de tip mijlociu (78,61 și 79,31).

Lungimea feței este în medie înaltă la bărbați și mijlocie spre înaltă la femei, iar lărgimea feței este lată la bărbați și mijlocie la femei. Mediile indicelui facial total se situează la ambele sexe în categoria mezoprosopă (85,91 și 84,53), maximul de frecvență corespunzînd cu această categorie.

La bărbați fețele euriprosope și leptoprosope se găsesc în proporții asemănătoare (25,96% și 24,03%), la femei însă fețele euriprosope sînt mai slab reprezentate (26,98%) decît cele leptoprosope (29,24).

Lărgimea goniană absolută este foarte largă la bărbați (la limita inferioară a acestei categorii) și mijlocie la femei. Valoarea sa relativă exprimată prin indicele jugo-mandibular este la ambele sexe de tip mijlociu (76,64 și 75, 23).

Lărgimea și lungimea nasului la ambele sexe oferă valori medii absolute mijlocii, indicele nazal fiind după scara lui Eickstedt de tip mezorin (63,42 și 63,06), iar după scara Martin-Saller de tip leptorin.

Pigmentația irisului este atît la bărbați, cît și la femei cel mai adesea de tip intermediar (58,65% și 56,60%), o frecvență apreciabilă întîlnindu-se și în categoria irisului închis (22,11% și 31,13%). Pigmentația părului este predominant brună la ambele sexe (65,38% și 70,70%), o frecvență ridicată ocupînd și părul de culoare castanie (31,73% și 27,35%).

Studiul individual al subiecților atît din punctul de vedere al caracterelor antropometrice, cît și descriptive (forma nasului, forma și proieminența malarelor, forma bărbiei, înălțimea mandibulei, conturul feței etc.) ne permite să caracterizăm din punct de vedere tipologic populația din comuna Fundu Moldovei ca predominant dinarică cu o influență accentuată a tipului nordic, la care se adaugă și elemente mediteranoide, esteuropide și mai rar alpine.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CARACTERIZAREA ANTROPOLOGICĂ A POPULAŢIEI DIN COMUNA ILIŞEŞTI

Seria masculină din comuna Ilişeşti prezintă o talie medie supramijlocie (168,09 cm), cu maximul de frecvenţă situat în categoria taliilor mari (31,77%), repartiţia în categoriile supramijlocie, mijlocie şi submijlocie fiind asemănătoare (20,19%, 18,27%, 19,29%).

Seria feminină de asemenea prezintă o talie medie supramijlocie (156, 63 cm), cu maximul de frecvenţă situat în aceeaşi categorie (29,24%), urmat cu frecvenţe egale de categoriile mare şi submijlocie.

Indicele cefalic mediu atît la bărbaţi, cît şi la femei este de tip brahicefal (83, 74 la bărbaţi şi 85,05 la femei), dar şi calotele hiperbrahicefale sînt destul de frecvente (25,23% şi 26,41%).

Diametrele longitudinal şi cel transversal ale capului oferă în medie valori ridicate atît la bărbaţi, cît şi la femei, primul diametru situîndu-se în categoria calotelor lungi, iar cel de-al doilea în categoria calotelor largi. Calota prezintă o înălţime medie de tip mijlociu (la limita sa superioară) la bărbaţi şi înaltă (în apropierea limitei inferioare) la femei. Media indicelui vertico-longitudinal se situează atît la bărbaţi, cît şi la femei în categoria hipsicefală (66,92 şi 67,48), iar indicele vertico-transversal în categoria metriocefală (79,67 şi 79,28).

Diametrul minim al frunţii este larg la ambele sexe. Raportat la lărgimea calotei dă un indice fronto-parietal transversal ce se situează la limita inferioară a categoriei eurimetope (70,64 la bărbaţi şi 70,65 la femei), iar raportat la lărgimea feţei un indice fronto-jugal de tip mijlociu (77,50 şi 79,41).

Lungimea feţei este în medie înaltă atît la bărbaţi (124 mm), cît şi la femei, iar lărgimea ei oferă valori medii situate în categoria mijlocie, la limita superioară pentru bărbaţi (143 mm) şi valori medii situate în categoria feţelor late, la limita inferioară pentru femei. Indicele facial total atît în seria masculină, cît şi în cea feminină oferă medii de tip mezoprosop (86,88 şi 83,92). Repartiţia pe categorii a feţelor în funcţie de acest indice arată la bărbaţi o frecvenţă maximă în categoria mezoprosopă (30,84%), iar categoriile euriprosopă şi leptoprosopă indică o frecvenţă asemănătoare (22,42% şi respectiv 21,49%). La femei maximul de frecvenţă corespunde cu categoria leptoprosopă (33, 96%), dar şi feţele mezoprosope ocupă un procent ridicat (30,18%).

Diametrul bigonian este larg atît la bărbaţi, cît şi la femei. Valoarea relativă a sa exprimată prin indicele jugo-mandibular este la ambele sexe de tip mijlociu (76,97 şi 75,44).

Lărgimea nasului oferă la ambele sexe valori medii de tip îngust (la limita superioară), iar lungimea nasului medii de tip mijlociu. Indicele nazal, socotit după scara lui Eickstedt, este de tip mezorin, la limita sa inferioară (60,89) pentru bărbaţi şi de tip leptorin, la limita sa superioară (59,33) pentru femei. Acelaşi indice, socotit după scara Martin-Saller, este atît la bărbaţi, cît şi la femei de tip mezorin.

Pigmentaţia irisului este predominant intermediară atît la bărbaţi (67,92%), cît şi la femei (66,07%). La primii însă frecvenţa irisului de culoare închisă, este mult mai scăzută (14,15%) decît la cele de-al doilea (22,32%).

Analiza combinaţiilor individuale a caracterelor antropometrice şi descriptive în populaţia din comuna Ilişeşti ne permite să o caracterizăm

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

din punct de vedere tipologic ca predominant dinaroidă, caracteristicile acestui tip fiind frecvent asociate cu trăsăturile nordice şi est-europide la care se adaugă şi elemente mediteranoide.

ASPECTE ALE MICROEVOLUŢIEI ÎN COMUNELE FUNDU MOLDOVEI ŞI ILIŞEŞTI

În ceea ce priveşte evoluţia diacronică a staturii, aşa cum se vede din tabelele nr. 1, 2, 3, în comuna Ilişeşti populaţia masculină (singura pentru care avem date de referinţă) înregistrează o staţionare, iar în comuna Fundu Moldovei media acestui caracter, atît la bărbaţi, cît şi la femei arată o uşoară diminuare. Merită să subliniem că această din urmă unitate de reproducere, în care asistăm la o uşoară diminuare a staturii medii, este tocmai aceea care acum 40 de ani a oferit media de statură cea mai înaltă dintre toate seriile studiate pînă atunci.

Dacă ne referim acum la dimensiunile cefalice (tabelele nr. 1, 2, 3) fie în valoare absolută, fie în valoare relativă, modificarea diacronică de cea mai mare intensitate o înregistrează diametrul minim al frunţii, care la populaţia actuală din comuna Fundu Moldovei creşte faţă de generaţia parentală cu o valoare egală cu 2 σ, iar la populaţia din comuna Ilişeşti cu o valoare egală cu 1 σ .Faptul că această mărire a diametrului frontal în decursul ultimilor 4 decenii a fost întîlnită şi în Ţara Vrancei şi în Ţara Dornelor ne permite să presupunem că avem de-a face cu un fenomen cu caracter general — cel puţin pentru ţara noastră.

Raportînd diametrul minim al frunţii la diametrul transversal al capului (eu-eu) şi la diametrul transversal al feţei (zy-zy), în ambele serii se înregistrează o ridicare importantă a indicilor fronto-parietal şi fronto-jugal, ceea ce denotă că populaţia actuală faţă de ascendenţii ei prezintă o frunte nu numai absolut mai largă dar şi comparativ cu lărgimea capului şi a feţei.

În ceea ce priveşte indicele cefalic, în ambele comune asistăm la o uşoară debrahicefalizare (mai pronunţată în comuna Ilişeşti).

Analiza componentelor indicelui cefalic, adică a diametrelor antero-posterior şi transversal ale capului care ne dezvăluie mecanismul procesului de modificare a mediei indicelui cefalic ne permite să conchidem că debrahicefalizarea s-a realizat fie printr-o creştere a diametrului antero-posterior şi o reducere a diametrului transversal (Ilişeşti), fie printr-o mărire a ambelor diametre, dar prevalînd cea a diametrului antero-posterior (Fundu Moldovei).

Modalităţile de realizare a aceluiaşi fenomen pot fi deci variabile. Încercarea lui Billy de a generaliza faptele susţinînd că debrahicefalizarea filială s-ar realiza pe baza, în special, a diametrului antero-posterior, care după părerea sa ar fi mai uşor influenţat de mediu, rămîne încă să fie verificată.

Merită de asemenea să subliniem că unii autori (Billy în 1962 şi în 1966), considerînd debrahicefalizarea contemporană ca fiind condiţionată de alungirea capului, corelează această alungire ca fiind la rîndul ei în dependenţă de mărirea staturii, susţinînd prin aceasta legea lui Pittard după care „într-o populaţie mărirea staturii ar fi corelativă cu mărirea diametrului antero-posterior al capului". Materialul nostru nu susţine însă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Mediile caracterelor antropometrice la bărbații din comuna Fundu Moldovei în două generații succesive

Caracterul	Anul cercetărilor	Bărbați					
		M	m	σ	V	diferență	Test de semnificație
g—op	1928 1968	184,30 187,60	0,50 0,33	6,60 5,52	3,60 2,94	+3,30	5,59
eu—eu	1928 1968	156,70 159,45	0,50 0,32	6,60 5,41	4,20 3,39	+ 2,75	4,66
t—v	1928 1968	126,50 128,09	0,55 0,31	6,90 5,32	5,50 4,15	+ 1,59	2,56
ft—ft	1928 1968	103,90 113,90	0,37 0,36	4,60 6,12	4,40 5,37	+10,00	20,00
n—gn	1928 1968	124,30 124,40	0,50 0,46	6,00 7,74	4,90 6,21	+ 0,10	0,14
n—sbn	1928 1968	56,40 54,39	0,34 0,27	4,28 4,51	7,60 8,29	— 2,01	4,78
al—al	1928 1968	33,50 34,44	0,22 0,15	2,80 2,56	8,30 7,43	+ 0,94	3,91
zy—zy	1928 1968	143,60 144,75	0,50 0,30	5,80 5,02	4,10 3,46	+ 1,15	1,98
go—go	1928 1968	106,50 111,30	0,50 0,33	6,20 5,66	5,80 5,09	+ 4,53	7,67
Indicele cefalic	1928 1968	85,38 84,96	0,32 0,20	4,04 3,47	4,70 4,08	—0,42	1,13
Indicile vertico-longitudinal	1928 1968	68,80 68,24	0,31 0,18	3,97 3,14	5,80 4,60	— 0,56	1,64
Indicile vertico-transversal	1928 1968	80,60 80,31	0,37 0,19	4,64 3,26	5,80 4,05	+ 0,29	0,72
Indicele fronto-parietal	1928 1968	66,10 71,29	0,23 0,23	2,92 3,90	4,40 5,47	+ 5,19	16,74
Indicele facial total	1928 1968	87,40 85,91	0,40 0,34	5,01 5,69	5,70 6,62	— 1,49	2,92
Indicele nazal	1928 1968	59,90 63,42	0,56 0,44	6,75 7,39	11,30 11,65	+ 3,52	5,02
Indicele fronto jugal	1928 1968	72,90 78,61	0,24 0,24	3,03 4,05	4,10 5,15	+ 5,71	18,41
Indicele jugo-mandibular	1928 1968	74,70 76,64	0,31 0,22	3,87 3,71	5,20 4,84	+ 1,94	5,38
Statura	1928 1968	169,52 167,63	0,48 0,37	6,10 6,28	3,60 3,74	— 1,89	3,15

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Mediile caracterelor antropometrice la femeile din comuna Fundu Moldovei în două generații succesive

Caracterul	Anul cercetărilor	Femei					
		M	m	σ	V	diferență	Test de semnificație
g—op	1928 1968	175,20 177,68	0,40 0,35	6,20 5,89	3,50 3,31	+ 2,48	4,76
eu—eu	1928 1968	150,60 151,96	0,40 0,24	6,00 4,14	3,90 2,72	+ 1,36	3,02
t—v	1928 1968	121,70 121,86	0,40 0,28	6,30 4,72	5,10 3,87	+ 0,16	0,34
ft—ft	1928 1968	99,80 106,95	0,30 0,25	4,40 4,26	4,40 3,98	+ 7,15	18,81
n—gn	1928 1968	114,80 113,87	0,40 0,32	6,10 5,39	5,30 4,73	— 0,93	1,86
n—sbn	1928 1968	51,80 50,74	0,25 0,21	3,64 3,50	7,00 6,89	— 1,06	3,41
al—al	1928 1968	30,70 31,79	0,19 0,12	2,75 2,07	8,92 6,51	+ 1,09	5,45
zy—zy	1928 1968	133,70 134,72	0,32 0,22	4,60 3,81	3,40 2,82	+ 1,02	2,75
go—go	1928 1968	98,40 101,47	0,30 0,26	4,80 4,36	4,90 4,29	+ 3,07	8,07
Indicele cefalic	1928 1968	85,43 85,45	0,28 0,18	4,08 3,14	4,08 3,67	+ 0,02	0,06
Indicele vertico-longitudinal	1928 1968	69,28 68,42	0,26 0,19	3,69 3,27	5,30 4,77	— 0,86	2,86
Indicele vertico-transversal	1928 1968	81,20 80,13	0,28 0,20	4,04 3,49	5,00 4,35	—1,07	3,24
Indicele fronto-parietal	1928 1968	66,30 70,41	0,21 0,18	3,01 3,07	4,50 4,36	+ 4,11	15,80
Indicele facial total	1928 1968	85,60 84,53	0,38 0,26	4,79 4,37	5,60 5,16	— 1,07	2,43
Indicele nazal	1928 1968	59,70 63,06	0,47 0,37	6,69 6,27	11,20 9,92	+ 3,36	5,69
Indicele fronto-jugal	1928 1968	74,60 79,31	0,20 0,16	2,89 2,75	3,90 3,46	+ 4,71	19,62
Indicele jugo-mandibular	1928 1968	73,60 75,23	0,23 0,17	3,30 2,83	4,50 3,76	+ 1,63	6,26
Statura	1928 1968	158,40 157,09	0,43 0,32	6,22 5,27	3,90 3,35	— 1,31	2,51

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Mediile caracterelor antropometrice la bărbații din comuna Ilișești în două generații succesive

Caracterul	Anul cercetărilor	Bărbați					
		M	m	σ	V	Diferență	Test de semnificație
g-op	1942	186,73	0,45	6,55	3,50	+ 0,92	1,64
	1968	187,65	0,36	6,13	3,26		
eu—eu	1942	158,03	0,39	5,62	3,55	— 0,66	1,37
	1968	157,37	0,30	5,15	3,27		
ft—ft	1942	108,77	0,29	4,25	3,90	+ 2,48	6,88
	1968	111,25	0,24	4,11	3,69		
zy—zy	1942	142,98	0,40	5,77	4,03	+ 0,13	0,25
	1968	143,11	0,34	5,78	4,03		
go—go	1942	109,17	0,44	6,33	5,79	+ 0,66	1,22
	1968	109,83	0,34	5,98	5,44		
n—gn	1942	130,01	0,44	6,38	4,90	— 5,55	8,67
	1968	124,46	0,47	7,88	6,33		
n—sto	1942	83,24	0,32	4,61	6,14	— 6,14	14,27
	1968	77,10	0,31	5,21	6,75		
n—sbn	1942	60,71	0,27	3,89	6,40	— 6,26	18,41
	1968	54,45	0,24	4,07	7,47		
al—al	1942	37,05	0,17	2,55	6,88	— 3,88	19,40
	1968	33,17	0,17	2,93	8,83		
Indicele cefalic	1942	84,61	0,26	3,84	4,53	— 0,87	2,90
	1968	83,74	0,18	3,05	3,64		
Indicele fronto-parietal	1942	68,64	0,33	4,81	7,00	+ 2,00	5,88
	1968	70,64	0,15	3,65	3,65		
Indicele fronto-jugal	1942	75,99	0,30	4,30	5,65	+ 1,51	4,57
	1968	77,50	0,16	2,76	3,56		
Indicele parieto-jugal	1942	90,24	0,23	3,34	3,70	+ 0,55	1,96
	1968	90,79	0,18	3,13	3,44		
Indicele jugo-mandibular	1942	76,34	0,30	4,36	5,70	+ 0,63	1,70
	1968	76,97	0,24	4,04	5,34		
Indicele facial total	1942	90,87	0,37	5,40	5,34	— 3,99	8,31
	1968	86,88	0,34	5,79	6,66		
Indicele facial superior	1942	57,43	0,30	4,39	7,64	— 3,67	10,19
	1968	53,76	0,22	3,73	6,93		
Indicele nazal	1942	60,86	0,43	6,21	10,20	+ 0,03	0,05
	1968	60,89	0,41	6,84	11,20		
Statura	1942	168,16	0,51	7,34	4,36	— 0,07	0,10
	1968	168,09	0,40	6,80	4,04		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Mediile caracterelor antropometrice la femeile din comuna Ilișeștl (1968)

Caracterul	Femei			
	M	m	σ	V
g—op	179,27	0,33	5,53	3,08
eu—eu	153,55	0,26	4,40	2,86
t—v	121,03	0,26	4,46	3,68
ft—ft	107,97	0,21	3,51	3,25
zy—zy	136,11	0,32	5,35	3,93
go—go	102,68	0,32	5,42	5,27
n—sbn	50,87	0,24	4,05	7,96
n—sto	72,48	0,29	4,90	6,76
n—gn	114,20	0,38	6,45	5,64
al—al	30,18	0,12	2,15	7,12
Indicele cefalic	85,05	0,16	2,75	3,23
Indicele vertico-longitud.	67,48	0,15	2,63	3,89
Indicele vertico-transvers.	79,28	0,16	2,79	3,51
Indicele fronto-parietal	70,65	0,13	2,31	3,26
Indicele fronto-jugal	79,41	0,15	2,57	3,23
Indicele jugo-parietal	89,09	0,19	3,25	3,64
Indicele jugo-mandibular	73,44	0,19	3,28	4,34
Indicele facial superior	53,11	0,22	3,68	6,92
Indicele facial total	83,92	0,30	5,04	6,00
Indicele nazal	59,33	0,36	6,13	10,33
Statura	156,55	0,30	5,16	3,29

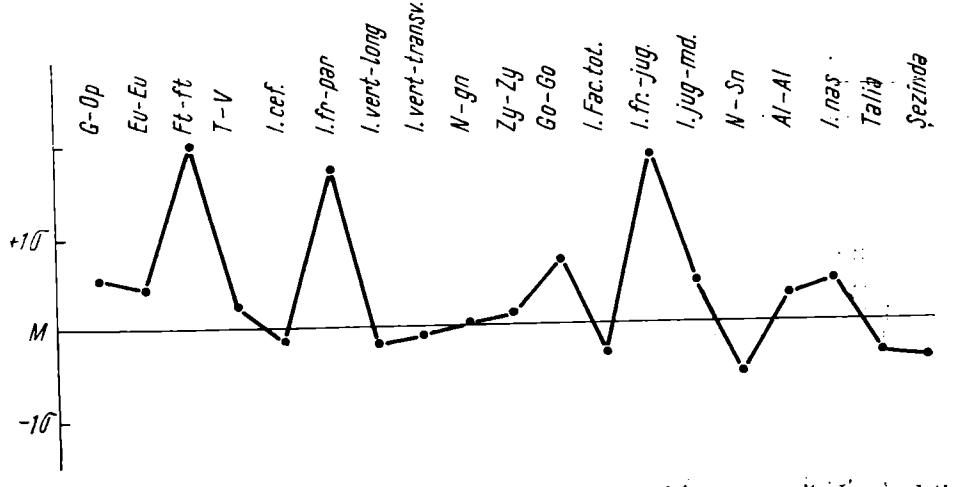

Fig. 1. — Modificările valorilor medii ale caracterelor antropometrice survenite la populația masculină din comuna Fundu Moldovei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

o asemenea interpretare. Într-adevăr, la unele serii la care s-a înregistrat o mărire a diametrului anteroposterior al capului, statura medie fie a rămas staţionară (Ilişeşti), fie a coborît (Fundu Moldovei). De asemenea la Nereju (restudiat de Olga Necrasov, Suzana Pop, Th. Enăchescu, C. Rişcuţia), unde diametrul anteroposterior al capului a coborît semnificativ, statura medie a rămas staţionară. Datele noastre, necorespunzînd astfel

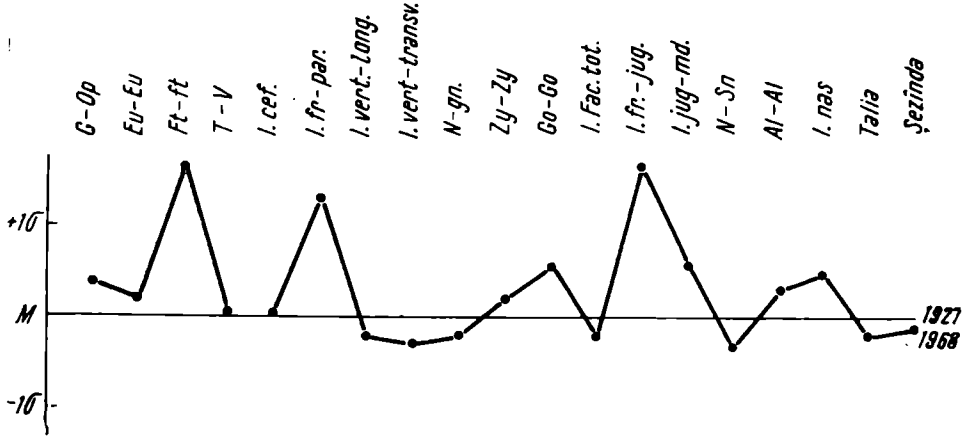

Fig. 2. — Modificările valorilor medii ale caracterelor antropometrice survenite la populaţia feminină din comuna Fundu Moldovei.

legii lui Pittard, susţin din contra, constatările lui Botez şi Necrasov care au demonstrat lipsa de corelaţie între aceste două caractere în sînul unei populaţii amestecate, aşa cum sînt toate populaţiile actuale.

Trecînd acum la analiza dimensiunilor feţei, constatăm că indicele facial mediu a coborît la populaţiile ambelor comune studiate de noi în raport cu seriile vechi de referinţă (tabelele nr. 1, 2, 3), dar mecanismele acestui fenomen sînt diferite în comuna Ilişeşti faţă de comuna Fundu Moldovei. Astfel, în prima comună media indicelui facial a coborît în special printr-o scurtare apreciabilă a feţei, în timp ce în comuna Fundu Moldovei faţa s-a scurtat nesemnificativ, dar a avut loc o lărgire a sa.

La populaţia masculină din comuna Ilişeşti, media indicelui facial se situează acum în categoria mezoprosopă (86,85), în timp ce acum 25 de ani aceasta era de tip leptoprosop (90,07). În comuna Fundu Moldovei media indicelui facial este de tip mezoprosop, ca acum 40 de ani, dar valoarea sa se situează în seria actuală la limita inferioară a categoriei mezoprosope.

În ceea ce priveşte dimensiunile nasului, trebuie să precizăm că în timp ce în comuna Ilişeşti a avut loc o scurtare a lungimii nasului (corelată cu scurtarea feţei), dar şi o îngustare corespunzătoare a lărgimii nasului, demonstrată de indicele nazal mediu ce rămîne staţionar, în comuna Fundu Moldovei a avut loc o importantă scurtare a nasului şi o uşoară lărgire a sa, dînd acum un indice nazal mediu mai puţin accentuat leptorin decît la seria de referinţă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În planul dimorfismului sexual merită să subliniem că populaţia feminină din comuna Fundu Moldovei (singura pentru care avem date de referinţă) înregistrează modificări microevolutive de acelaşi sens, dar de o intensitate mai slabă decît cele înregistrate de populaţia masculină din aceeaşi comună (tabelele nr. 1 şi 2).

Dacă comparăm acum modificările diacronice întîlnite de noi în comunele Fundu Moldovei şi Ilişeşti cu cele întîlnite în alte comune din ţara noastră (Olga Necrasov şi colab.), se poate conchide că nu avem de-a

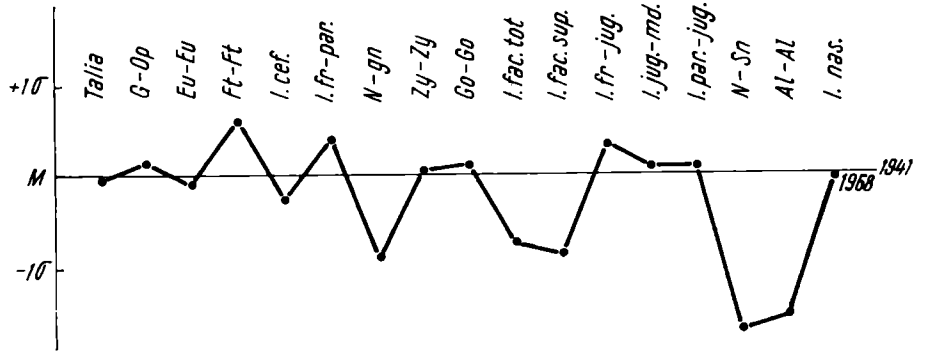

Fig. 3. — Modificările valorilor medii ale caracterelor antropometrice survenite la populaţia masculină din comuna Ilişeşti.

face cu o tendinţă unică de evoluţie a diferitelor caractere. Astfel, în comuna Nereju din Ţara Vrancei şi în Ţara Dornelor (Neagra Şarului, Şarul Dornei, Dorna Arin) s-a înregistrat un fenomen de brahicefalizare, în timp ce în seriile noastre, din contra, o uşoară debrahicefalizare. Totodată trebuie să remarcăm că populaţiile care suferă acum un proces de brahicefalizare înregistrează totodată o alungire a feţei şi o relativă îngustare a sa, atestînd prin aceasta o accentuare a tipului dinaric, în timp ce la populaţiile la care are loc o debrahicefalizare indicele facial coboară, indicînd o atenuare a elementelor dinarice.

Aceasta ne permite să presupunem că în procesul „secular trendului" există o tendinţă de *variabilitate corelativă a unor caractere.*

Studiile întreprinse de noi pun astfel în evidenţă o serie de modificări diacronice care privite în context cu cele obţinute de alţi autori permit să contribuie la deslușirea aspectelor generale de cele particulare ale acestui complex fenomen de microevoluţie. Pentru elucidarea cauzelor sale sînt însă necesare încă multe investigaţii adîncite care să coreleze sensul şi intensitatea modificărilor diacronice cu transformările de ordin economico-social care au loc astăzi în lumea întreagă. Într-adevăr, numai atunci se va putea preciza dacă acest fenomen îşi are determinismul în factori de ordin mezologic, genetic şi demografic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUTIONS À L'ÉTUDE ANTHROPOLOGIQUE DE LA BUCOVINE ET QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LES PHÉNOMÈNES DE MICROÉVOLUTION

RÉSUMÉ

Les auteurs étudient la population actuelle de deux villages, Fundu-Moldovei (situé dans la zone montagneuse) et Ilişeşti (situé dans la zone des collines), qui furent étudiés le premier par Fr. Rainer en 1928 (travail publié en 1937) et le second par O. Necrasov en 1942 (données inédites).

Les données obtenues permettent de mieux préciser les caractéristiques de cette population (Tableaux 1 — 4).

Une comparaison des données concernant les séries étudiées en 1968 (sélectionnées selon notre méthode, décrite dans des travaux antérieurs [8]) avec celles de 1928 et 1942 permet de constater les faits suivants : La moyenne de la stature est stationnaire à Ilişeşti et diminue légèrement à Fundu-Moldovei. L'indice céphalique diminue un peu dans ces villages, un peu plus à Ilişeşti qu'à Fundu-Moldovei, à la suite d'une diminution du diamètre transversal et d'une augmentation du diamètre antéro-postérieur dans le premier cas, et à la suite d'une augmentation inégale des deux diamètres (avec prévalence du second) dans le deuxième cas. En comparant cette situation à celle déjà trouvée à Nerejul et au «Pays des Dorna » il faut souligner l'existence de tendances microévolutives différentes dans notre pays.

C'est le diamètre frontal minimum qui enregistre pourtant — dans les deux villages étudiés ici, comme dans les villages étudiés précédemment à ce point de vue — une augmentation absolue et relative très appréciable, pouvant atteindre la valeur de 2 σ.

L'indice facial offre dans les deux villages une diminution sensible, indiquant une certaine atténuation des caractères dinariques, contrairement à ce qui arrive à Nerejul et au « Pays des Dorna », où la brachycéphalisation croissante est accompagnée d'une augmentation de cet indice, attestant une certaine dinarisation. Il faut se demander à ce propos s'il n'existe pas, au cours des processus microévolutifs, des tendances de variabilité corrélative de certains caractères, par rapport aux types anthropologiques.

BIBLIOGRAFIE

1. Billy G., *Nouvelles données sur l'évolution contemporaine des dimensions céphaliques*, L'Anthropologie, 1966, **70**, *3 — 4*.
2. Billy G., *Nouvelles données sur l'évolution contemporaine des paramètres raciaux. II. La stature*, L'Anthropologie, 1968, **72**, *1 — 2*,
3. Botez I. et Necrasov O., *Le développement des diamètres crâniens horizontaux en fonction de la taille*, Ann. sc. Univ., Jassy, 1947.
4. Milcu Şt. şi Maximilian C., *Cîteva consideraţii asupra procesului de brahicefalizare pe teritoriul R.P.R.*, Com. Acad. R.P.R., 1962, *12*.
5. Necrasov O., Pop S., Enăchescu Th. et Rişcuţia C., *Recherches anthropologiques dans une région relativement isolée des Carpates orientales : le Pays de Vrancea*, Ann. roum Anthrop., 1967, *1*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

6. Necrasov O., Botezatu D., Gheorghiu G., Iacob M., Cotuna D. et Feodorovici C., *Nouvelles recherches anthropologiques sur le „Pays des Dorna"*, Ann. roum. Anthrop. 1965, *2*.
7. Necrasov O., Pop S., Cristescu M., Enăchescu Th. şi Gramatopol-Roşca M., *Asupra unor fenomene de microevoluţie observate în populaţia actuală a României*, St. cerc. antropol., 1967, **4**, *2*.
8. Necrasov O., *Sur les méthodes de recherche concernant les phénomènes de micro-évolution*, Ann. roum. Anthrop., 1968, **5**.
9. Piquet-Thépot M. M., *La stature chez les Corses*, Bull. Mém. Soc. Anthrop., 1965, **7**, *3*.
10. Pittard E., *Influence de la taille sur l'indice céphalique dans un groupe ethnique relativement pur*, Bull Mém. Soc. Anthrop., 1905, **6**, *5*.
11. Saller K., *Leitfaden der Anthropologie*, G. Fischer, Stuttgart, 1964.
12. Santiago Genovès T., *El supuesto aumento secular de la estatura a partir de circa 1800 d.C.*, Anal. Antropol., Mexico, 1966, **3**.
13. Schreider E., *Les modifications actuelles de l'Homo sapiens*, VIe Congr. intern. Sci. Anthrop. Ethnol., Paris, 1962.

Centrul de cercetări biologice al Filialei Iaşi a Academiei Republicii Socialiste România, Secţia de antropologie
Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi
Catedra de morfologie animală şi antropologie

Primit în redacţie la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

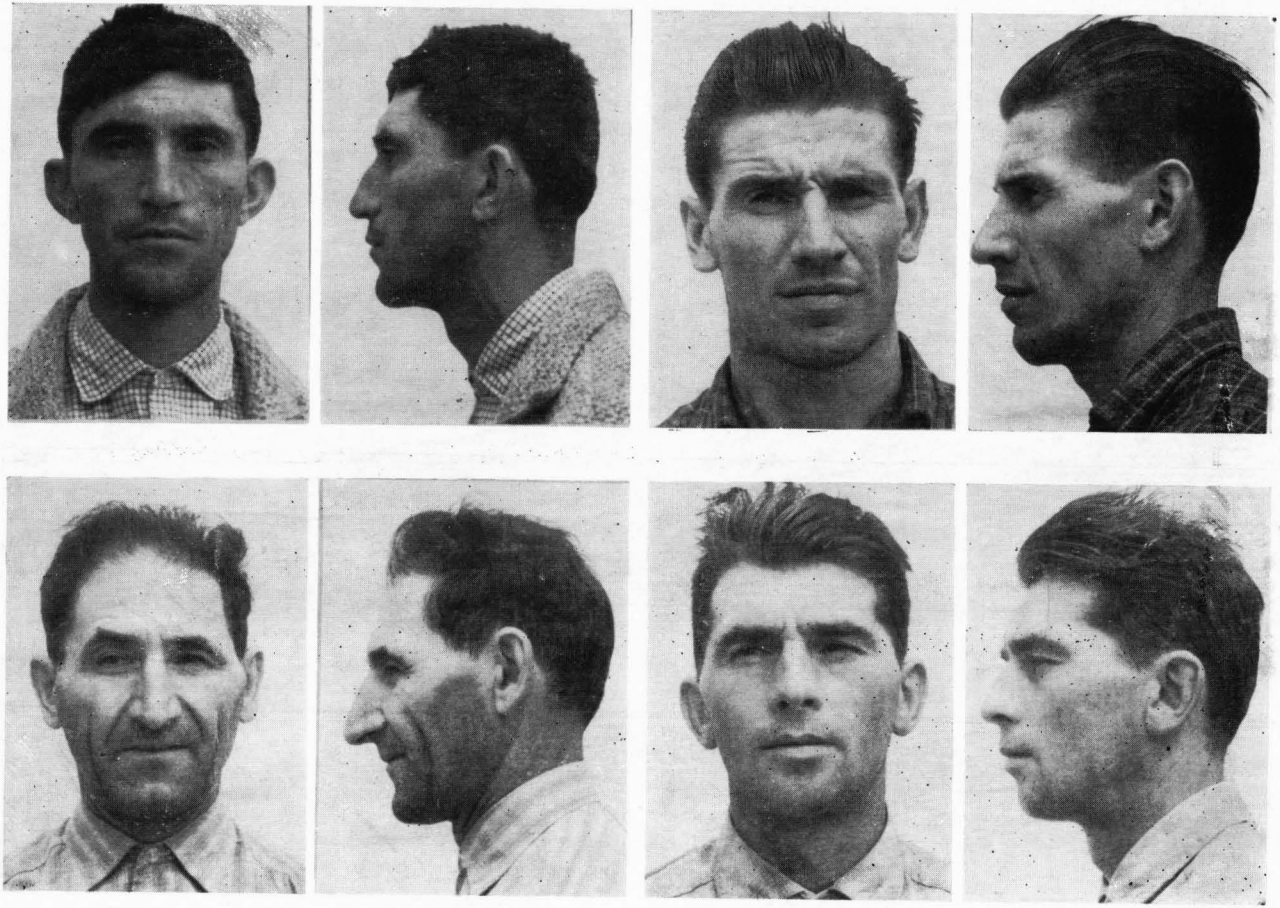

Planșa I. Tipuri de bărbați din comuna Putnei Moldovei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Planșa I. Tipuri de bărbați din centrul Podișului Moldovei.

https://biblioteca-digitala.ro/ https://www.antropologia.ro

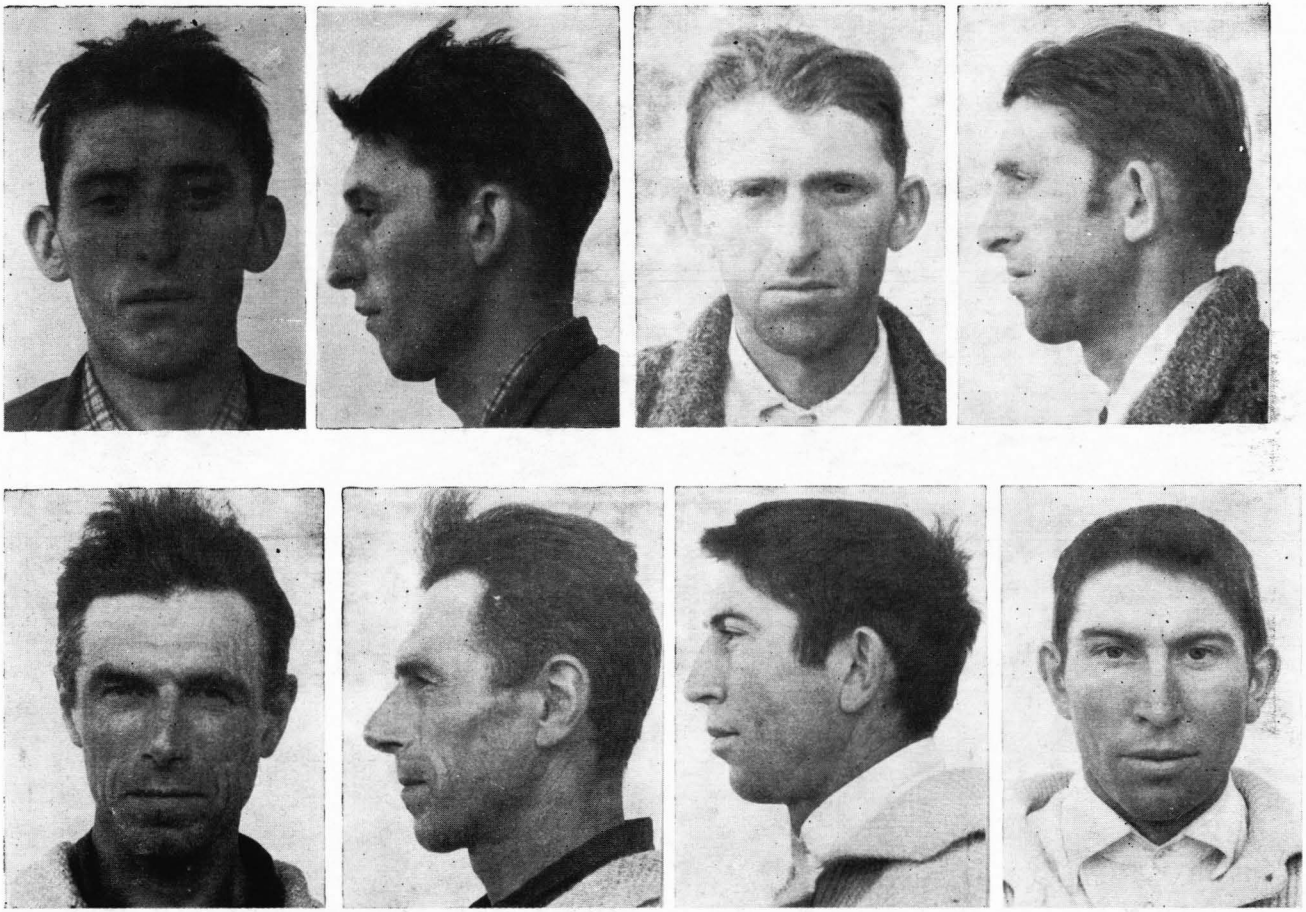

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Planșa IV — Tipuri de bărbați din comuna Hațeg.

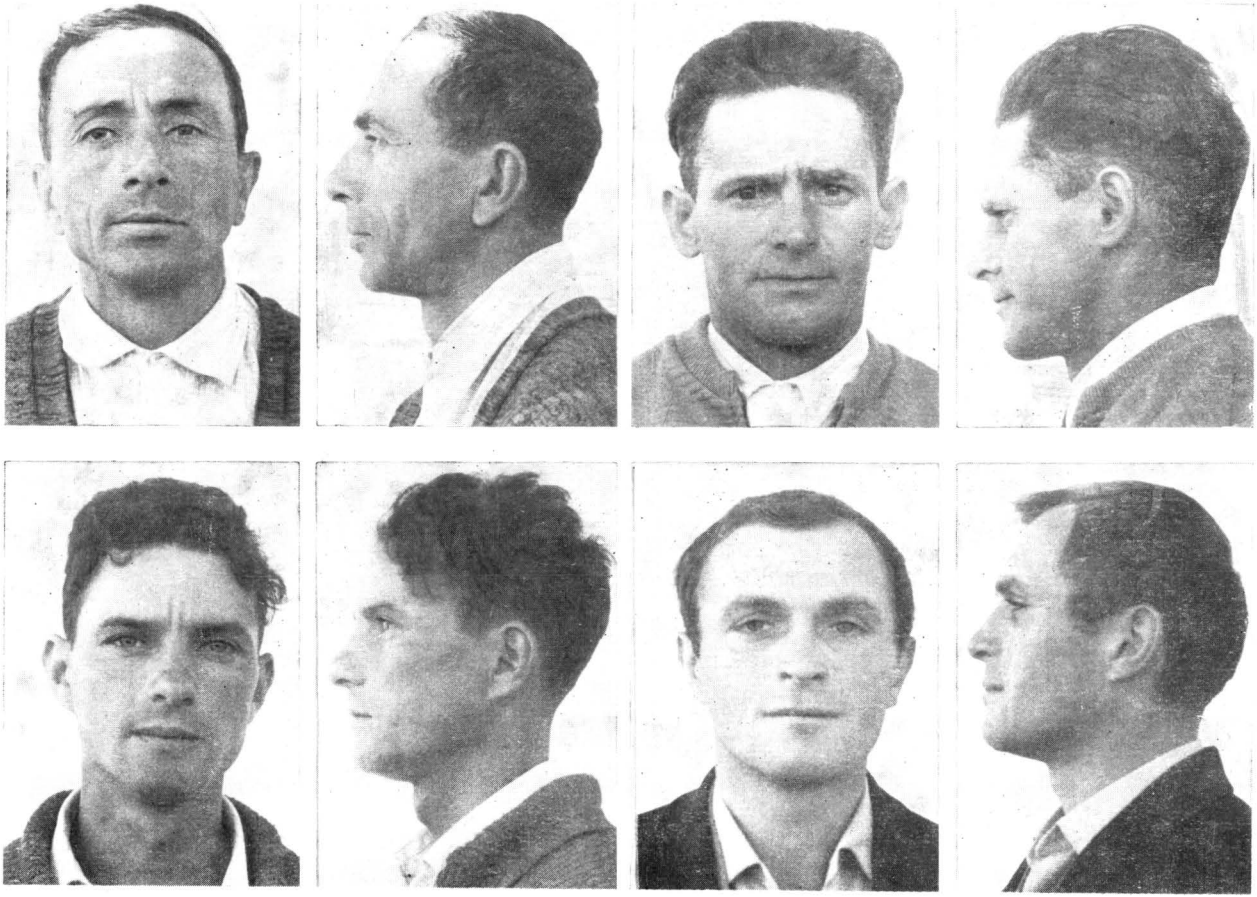

Plansa 1. Bărbați din comuna Bălești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR CARACTERE DE OBSERVAȚIE ALE OCHIULUI LA POPULAȚIA SATULUI FUNDATA DIN CULOARUL BRAN

DE

ELENA RADU

572.765

Variabilitatea conformativă a regiunii orbitale umane a constituit obiectul unor cercetări intense, fie în cadrul studierii raselor și amestecurilor rasiale, fie în studiile de genetica populațiilor. Lucrarea de față constituie o contribuție la studiul antropologic complex al populațiilor din culoarul Bran.

Eșantionul de care dispune cercetarea noastră este reprezentat de o serie de 83 de bărbați și altă serie de 87 de femei, originari din satul Fundata. S-au luat în studiu caracterele conformative ale regiunii orbitale după o fișă combinată Weninger-Pöch și R. Martin, încadrîndu-se în scările de clasificare clasice.

VARIABILITATEA CONFORMATIVĂ A REGIUNII ORBITALE

Sprînceana și geana. S-au luat în considerare lărgimea și consistența sprîncenei, precum și lungimea și gradul de îndoire al genelor.

Pentru lărgimea sprîncenei se constată, atît la bărbați, cît și la femei, predominanța categoriei „lată" (mai netă pentru bărbați), cu tendință de variație spre categoria „mijlocie". După consistență constatăm cea mai ridicată frecvență pentru ambele serii în categoria „puternică", cu tendință de variație spre categoria „slabă" (mai accentuată pentru seria de femei). Pentru lungimea genelor se constată predominanța categoriei „lungi" la seria de bărbați și o repartiție procentuală apropiată pentru categoriile „lungi" și „scurte" la seria de femei. După gradul de îndoire al genelor se constată predominanța netă a categoriei de gene „drepte" (tabelul nr. 1).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Variabilitatea sprincenei şi genei pe sexe şi categorii

Sprînceană		♂		♀		Geană		♂		♀	
		N	%	N	%			N	%	N	%
a. *Lărgime*	subţire	—	—	3	3,44	a. *lungime*	lungi	51	61,44	44	50,57
	mijlocie	10	12,04	21	24,13		scurte	32	38,55	43	49,42
	lată	73	87,95	63	72,41						
b. *Consistenţă*	puternică	76	91,56	64	73,56	b. *Îndoire*	drepte	83	100,00	85	97,70
	slabă	7	8,43	23	26,43		îndoite	—	—	2	2,29

Fanta palpebrală. În ceea ce priveşte variabilitatea fantei palpebrale, s-au luat în discuţie poziţia, lungimea, deschiderea şi forma ei.

Din punctul de vedere al poziţiei fantei palpebrale se constată predominanţa categoriei „oblică de sus şi din afară spre jos şi înăuntru", pentru ambele serii de subiecţi, cu observaţia că în această categorie au fost incluse şi sînt predominante cazurile „mijlociu de oblice" cu aceeaşi direcţie. După lungimea fantei palpebrale se observă predominanţa categoriei „mijlocii' pentru seria de femei, în timp ce pentru seria de bărbaţi

Tabelul nr. 2

Variabilitatea fantei palpebrale pe sexe şi categorii

Fanta palpebrală		♂		♀	
		N	%	N	%
a. *Poziţie*	oblică de sus şi din afară spre jos şi înăuntru	68	81,92	72	82,75
	orizontală	8	9,63	12	13,79
	oblică de sus şi dinăuntru spre jos şi înafară	7	8,43	3	3,44
b. *Lungime*	scurtă	4	4,82	3	3,44
	mijlocie	41	49,39	47	54,02
	lungă	38	45,78	37	42,52
c. *Deschidere*	îngustă	39	46,98	29	33.33
	mijlocie	41	49,39	58	66,66
	lată	3	3,61	—	—
d. *Formă*	fusiformă	62	74,69	57	65,51
	migdalată	7	8,43	14	16,02
	elipsoidă	14	16,86	16	18,39
	rotundă	—	—	—	—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

avem o frecvență apropiată pentru categoriile „mijlocie" și „lungă". Din punctul de vedere al deschiderii fantei palpebrale, seria de bărbați prezintă frecvențe apropiate pentru categoriile „mijlocie" și „îngustă", în timp ce seria de femei înregistrează o netă predominanță a categoriei „mijlocie" cu tendință de variație spre categoria „îngustă". Luînd în considerare forma fantei palpebrale, se observă predominanța netă a categoriei „fusiformă" pentru ambele serii de subiecți, cu deosebire că la femei celelalte două categorii sînt mai bine reprezentate față de bărbați.

La populația satului Fundata, regiunea fantei palpebrale se caracterizează deci printr-o formă predominant „fusiformă", o poziție „oblică de sus și din afară spre jos și înăuntru", „mijlocie" spre „lungă" ca lungime și „mijlocie" spre „îngustă" ca deschidere (tabelul nr. 2).

Unghiul intern al ochiului. După mărimea sa, se constată predominanța categoriei „îngust" cu tendință de variație spre „mijlociu" pentru seria de bărbați, în timp ce seria de femei prezintă o ușoară predominanță a categoriei „mijlociu" cu sens de variație net spre „îngust".

După forma comisurii pleoapei se remarcă cea mai mare frecvență pentru categoria unghiul intern al ochiului „în formă de cioc", pentru amîndouă seriile (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Variabilitatea unghiului intern al ochiului pe sexe și categorii

Unghiul intern al ochiului		♂		♀		Unghiul intern al ochiului		♂		♀	
		N	%	N	%			N	%	N	%
a. *Mărime*	larg	3	3,61	1	1,15	b. *Forma*	arcuită	8	9,63	13	14,94
	mijlociu	29	34,93	45	51,72	comisurii	rotundă	—	—	1	1,15
	îngust	51	61,44	41	47,12	pleoapei	în formă de cioc	75	90,36	73	83,90

Pleoapa superioară. Variabilitatea pleoapei superioare s-a determinat în funcție de înălțimea și constituirea ei, de înălțimea regiunii tarsale și orbitale. Înălțimea pleoapei superioare este „mijlocie" spre „mică" pentru seria de bărbați și predominant „mijlocie" pentru seria de femei. În ceea ce privește constituirea pleoapei superioare, se înregistrează cea mai mare frecvență pentru categoria „face o brazdă" la amîndouă seriile de subiecți. Pars tarsalis ca înălțime este „mijlociu" spre „mică" la seria de bărbați și de frecvențe apropiate pentru categoriile „mică" și „mijlocie" pentru seria de femei. Pars orbitalis ca înălțime este „mijlociu" spre „mare" pentru amîndouă seriile (tabelul nr. 4).

Sulcusul orbital superior. Se iau în considerare forța și adîncimea față de arcada sprîncenară și forma. Seria de bărbați se caracterizează prin predominanța categoriei „adînci" spre „moderată" ca forță, dispoziție „mijlocie" față de arcada sprîncenară și formă apropiată de „semicerc".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Variabilitatea pleoapei superioare pe sexe și categorii

Pleoapa superioară		♂		♀	
		N	%	N	%
a. Înălțime	foarte mică	—	—	1	1,15
	mică	37	44,57	20	22,98
	mijlocie	41	49,39	64	73,56
	mare	5	6,02	2	2,30
b. Constituire	face o brazdă	73	87,95	80	91,95
	se dezvoltă ca o plică	10	12,04	7	8,04
c. Pars tarsalis înălțime	mică	32	38,55	41	47,12
	mijlocie	41	49,39	39	44,82
	mare	10	12,04	7	8,04
d. Pars orbitalis înălțime	mică	12	14,45	11	12,64
	mijlocie	45	54,21	50	57,47
	mare	26	31,32	26	29,88

Pentru seria de femei, după forța sulcusului orbitar avem cea mai ridicată frecvență pentru categoria „moderată" spre „adîncă", „mijlocie" spre „așezată puțin înapoi" ca adîncime și la paritate apropiată de „semicerc" și „sfert de cerc" ca formă (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Variabilitatea sulcusului orbitar superior pe sexe și categorii

Sulcus orbitar superior		♂		♀	
		N	%	N	%
a. Forță	foarte adînc tăiat	1	1,20	3	3,44
	adînc	46	55,42	31	35,63
	moderat	20	24,09	43	49,42
	abia vizibil	6	7,22	3	3,44
	absent	10	12,04	7	8,04
b. Adîncime față de arcada sprincenară	așezat puțin înapoi	20	27,39	20	25,00
	mijlociu	30	41,09	50	62,50
	puternic înapoi	23	31,50	10	12,50
c. Formă	semicerc	53	72,60	40	50,00
	sfert de cerc	20	27,39	40	50,00

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Irisul. S-au luat în considerare relațiile irisului cu pleoapa superioară și inferioară, precum și culoarea irisului (datele privind culoarea irisului fiind puse la dispoziția noastră de Suzana Pop).

În ceea ce privește relația irisului cu pleoapa superioară, predomină în mod net categoria „pleoapa acoperă o parte din iris", atît pentru seria de bărbați, cît și pentru cea de femei. În relația irisului cu pleoapa inferioară predomină categoria „pleoapa atinge marginea irisului", cu deosebirea că pentru seria de bărbați tendința de variație este în aceeași măsură spre categoriile extreme, în timp ce pentru seria de femei tendința este mai ales spre categoria „pleoapa acoperă o parte din iris". Irisul este predominant de culoare închisă pentru seria de bărbați, celelalte două categorii fiind apropiate ca frecvențe, în timp ce pentru seria de femei la aceeași predominanță de culoare închisă a irisului tendința de variație este netă spre iris de culoare intermediară (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6

Variabilitatea irisului pe sexe și categorii

Irisul		♂		♀	
		N	%	N	%
a. Relația cu pleoapa superioară	pleoapa acoperă o parte din iris	82	98,79	83	95,40
	atinge marg. irisului	1	1,20	4	4,59
	nu atinge irisul	—	—	—	—
b. Relația cu pleoapa inferioară	pleoapa acoperă o parte din iris	14	16,86	20	22,98
	atinge marg. irisului	56	67,46	57	65,51
	nu atinge irisul	13	15,66	10	11,49
c. Culoarea irisului	închiși (1 — 6)	35	67,30	42	53,50
	intermediari (7 — 12)	7	13,10	30	37,50
	deschiși (13 — 16)	10	19,29	8	10,00

Globul ocular și orbitele. Variabilitatea globului ocular indică predominanța categoriei „mijlociu" spre „mare" ca mărime și „normală" ca poziție. Orbitele sînt predominant alungite.

Variabilitatea conformativă a regiunii oculare studiate de noi nu ne-a dat decît o indicație asupra repartiției absolute și procentuale în diferite scări de clasificare a acestor caractere. Am considerat însă necesară efectuarea unor tabele de contingență, care ar putea pune în evidență asocierea sau independența diverselor caractere în seriile studiate de noi. Calculul de x^2 între poziția și forma fantei palpebrale a indicat o asociere semnificativă între categoriile „oblică de sus și din afară, spre jos și înăuntru" și forma „fusiformă" pentru seria de bărbați, cu un x^2 de 9,89, $p = 0,05$ pentru 4 grade de libertate. Pentru seria de femei $x^2 = 4,51$,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 7

Variabilitatea globului ocular și a orbitelor pe sexe și categorii

Globul ocular		♂		♀		Orbite	♂		♀	
		N	%	N	%		N	%	N	%
a. Mărime	mic	4	4,82	3	3,44	alungite	66	79,51	78	89,65
	mijlociu	65	78,31	65	74,71					
	mare	14	16,86	19	21,83					
b. Poziție	așezat adînc	4	4,82	6	6,90	rotunjite	17	20,48	9	10,34
	normal	72	86,74	74	85,05					
	proemină	7	8,43	7	8,04					

$p = 0{,}30$ pentru 4 grade de libertate nu atestă o asociere semnificativă. Calculele de x^2 efectuate pe o altă serie de cupluri, indiferent de gradul de incidență al cazurilor, atestă asocieri întîmplătoare de caractere, datorită fie unei evoluții independente a caracterelor, dar foarte probabil și unui număr insuficient de cazuri. Pentru stabilirea unor asocieri între diversele caractere aparținînd regiunii anatomice a ochiului, considerăm necesară asigurarea unor eșantioane reprezentative sub raportul scopului urmărit.

CONSIDÉRATIONS SUR CERTAINS CARACTÈRES D'OBSERVATION DE L'ŒIL CHEZ LA POPULATION DU VILLAGE DE FUNDATA (COULOIR DE BRAN)

RÉSUMÉ

Cette étude se propose d'analyser la variation de la région orbitale chez un nombre de 170 sujets, dont 83 hommes et 87 femmes, originaires de Fundata, village situé dans la région montagneuse de Bran. Nous avons utilisé une fiche combinée d'après Wenninger-Pöch et Martin-Saller. Cette population présente pour la plupart une fente palpébrale moyenne oblique de haut en bas et de dehors en dedans, une paupière supérieure de hauteur moyenne, un globe de l'œil moyen et un iris à couleur prédominante foncée.

Cette étude nous donne seulement des indications sur le pourcentage et la distribution absolue des caractères étudiés.

Le calcul du coefficient de corrélation X^2 de quelques caractères étudiés pour la région orbitale révèle, pour la plupart des sujets, une association non significative des caractères, soit à cause de leur évolution indépendante, soit à cause d'un nombre insuffisant de sujets étudiés.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. LAMOTTE M., *Initiation aux méthodes statistiques en biologie*, Masson, Paris, 1962.
2. MARTIN R., SALLER K., *Lehrbuch der Anthropologie*, Fischer, Stuttgart, 1957.
3. OLIVIER G., *Pratique anthropologique*, Paris, 1960.
4. WENINGER J., PÖCH ELLA, *Leitlinien zur Beobachtung der somatischen Merkmale*, Mitt. anthrop. Ges., 1924, LIV, B.

Centrul de cercetări antropologice, București

Primit în redacție la 1 iulie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ASUPRA VARIABILITĂȚII ARHITECTURII REGIUNII NAZALE LA POPULAȚIA DIN COMUNA FUNDATA

DE

MARIA VLĂDESCU

572.545.3

Scopul lucrării este de a se înscrie ca o contribuție la caracterizarea antropologică, cît mai complexă, a populației din comuna Fundata.

MATERIALUL ȘI METODA DE LUCRU

Întrucît gradul de endogamie al acestei comunități este de 77,4%[1], au fost selecționați în total numai 266 de subiecți (113 ♂ și 153 ♀) provenind din acele familii care cel puțin trei generații au trăit și s-au perpetuat acolo, pentru a exclude astfel posibilitatea unui aport de caractere din afară.

În prima etapă a cercetărilor noastre am dat caracterelor somatoscopice ale nasului numai o interpretare taxonomică, folosind în acest scop o fișă combinată după autorii Weninger-Pöch și Martin-Saller, la care am adăugat și unele criterii personale (septum în formă de X, profil nazal ondulat, forma dreaptă a rădăcinii nasului, nas mijlociu de proeminent) (tabelul nr. 1). Fișa cuprinde 42 de caractere descriptive, cu intensități diferite de exprimare, care se impun a fi apreciate 22 dintre ele din norma frontală și 20 din norma laterală.

După ce am stabilit frecvența procentuală pe categorii a tuturor caracterelor, am urmărit parțial și gradul de dependență dintre ele, folosind în acest scop coeficientului X^2.

În raport cu eșantionul de bază, reprezentat prin bărbați cuprinși între limitele de vîrstă 20—60 de ani, am urmărit aspectele esențiale ale variabilității dimorfice și modificările survenite în morfologia organului sub influența factorului vîrstă.

De asemenea, analiza specificului de formă a diverselor segmente nazale nu am desprins-o de contextul morfologiei masivului facial în general.

Cu toate că studiul unui organ numai pe baza unor caractere descriptive nu este lipsit de riscul unor interpretări subiective, socotim totuși

[1] V. V. Caramelea și V. Apostolescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

că numărul mare de caractere analizate şi observaţiile de amănunt pe care le-am făcut asupra componentelor care concură la morfologia generală a nasului vor da cercetării noastre un caracter cît mai obiectiv.

VARIAŢIILE MORFOLOGIEI NAZALE

Lucrarea cuprinde o analiză de detaliu a caracterelor rădăcinii, spatelui, vîrfului, aripilor, şanţului aripilor, septumului, nărilor şi planşeului, aşa cum apar ele la populaţia de la Fundata, rezultat al aportului pe care şi l-au adus în procesul ontogenezei substratele osos, cartilaginos şi părţile moi.

Tabelul nr. 1 concentrează repartiţiile procentuale pe categorii ale caracterelor studiate cu nota specifică pe care vîrsta şi sexul o manifestă.

Din analiza datelor înscrise în acest tabel se desprinde următoarea concluzie: există caractere în interiorul cărora repartiţia procentuală pe categorii este oarecum echilibrată, deci care manifestă o tendinţă de nivelare între variante. Vom cita numai cîteva din caracterele cu un asemenea comportament: adîncimea rădăcinii în raport cu glabela, profilul carenei nazale în segmentul osos şi în totalitate, lăţimea dintre aripi, poziţia aripilor în raport cu pereţii laterali ai nasului, traiectul marginii inferioare a aripilor, forma suprafeţei planşeului şi dezvoltarea nasului în lărgime. Pentru alte caractere, şi acesta este cazul celor mai multe, cu toate că concentrarea indivizilor într-o anumită categorie este evidentă, este evident în acelaşi timp şi sensul de variaţie al seriei, ca în cazul următoarelor exemple: lăţimea rădăcinii, înălţimea rădăcinii în raport cu unghiul intern al ochiului, poziţia pereţilor laterali ai nasului, forma spatelui în segmentul cartilaginos, lăţimea şi forma vîrfului, forma şi poziţia septumului, mărimea nărilor, inserţia inferioară a aripii etc. În sfîrşit, o ultimă categorie o reprezintă acele variante de caractere care se impun ca o notă dominantă datorită frecvenţelor lor majoritare cum sînt: distanţa verticală de la nazion pînă la unghiul intern al ochiului, trecerea vîrfului în septum, forma nărilor, raportul dintre lăţimea aripii şi lăţimea vîrfului, proeminenţa nasului etc.

În concluzie, numărul mare de nasuri înalte şi cu o dezvoltare în sens transversal îngustă şi mijlocie, cu o rădăcină înaltă în raport cu glabela şi unghiul intern al ochiului, în acelaşi timp îngustă şi mijlocie, cu profil convex dar şi drept, a căror vîrf este de formă rotundă dar şi ascuţită, cu septum orizontal, pledează pentru o componentă tipologică, de fond dinaro-nordică. Componenta alpină şi mai ales cea est-europidă este mai puţin reprezentată prin caracterele nasului. În favoarea unei arhitecturi nazale de acest tip am putea cita procentajele de rădăcini late şi mai joase, de nasuri cu dezvoltare în sens vertical mijlocie şi în sens transversal lată şi cu septum ascendent. Profilul concav, specific est-europid, în cadrul seriei masculine apare numai cu totul sporadic.

ASPECTE DE DIMORFISM SEXUAL

Variabilitatea dimorfică a caracterelor nasului a fost cercetată la noi ca parte integrantă a dimorfismului sexual cefalic în general şi din această cauză numărul de caractere luate în studiu a fost limitat. De aceea,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Repartiția procentuală pe categorii a caracterelor nasului

Regiunea nazală	Norma frontală: Caractere și variante			♂ 20–60 N	♂ 20–60 %	♂ 61–x N	♂ 61–x %	♀ 20–55 N	♀ 20–55 %	♀ 56–x N	♀ 56–x %	Norma laterală: caractere și variante			♂ 20–60 N	♂ 20–60 %	♂ 61–x N	♂ 61–x %	♀ 20–55 N	♀ 20–55 %	♀ 56–x N	♀ 56–x %
Rădăcina	a. dist. vert. de la glabelă	mare	a 1	16	20,0	7	21,2	24	21,8	11	25,6	a. înălțimea față de unghiul intern al ochiului	înaltă	a 1	62	77,5	17	51,5	48	43,6	22	51,2
		mijlocie	a 2	21	26,3	8	24,2	35	31,8	8	18,6		mijlocie	a 2	14	17,5	9	27,3	47	42,7	13	30,2
		mică	a 3	43	53,7	18	54,6	51	46,4	24	55,8		scundă	a 3	4	5,0	7	21,2	15	13,6	8	18 6
	b. dist. vert. față de unghiul intern al ochiului	orizontală	b 1	2	2,5	4	12,1	2	1,8	1	2,3	b. adîncimea în raport cu glabela	pe verticală	b 1	26	32,5	6	18,2	30	27,3	10	23,3
		mai jos	b 2	1	1,3	1	3,0	5	4.5	1	2.3		mai adînc	b 2	35	43,8	12	36,4	63	57,3	23	53,4
		mai sus	b 3	77	96,2	28	84,9	103	93.6	41	95,4		adînc	b 3	19	23,7	15	45.4	17	15,4	10	23.3
	c. lățime	îngustă	c 1	43	53,7	16	48,5	43	39,1	9	20,9	c. forma	colțurat arc.	c 1	6	7,5	12	36,4	11	10,0	12	27,9
		mijlocie	c 2	26	32,5	8	24,2	30	27,3	14	32,6		slab arcuit	c 2	35	43,8	11	33,3	56	51,0	10	23,3
		lată	c 3	11	13,8	9	27,3	37	33.6	20	46,5		arcuit	c 3	27	33,7	10	30,3	27	24,5	13	31.2
													drept	c 4	12	15,0	—	—	16	14,5	8	18,6
Spate	a. lățimea în segm.osos	= cu rădăcina	a 1	17	21,3	3	9,1	25	22,7	6	14,0	a. forma în segm. osos	drept	a 1	33	41,3	12	36,4	55	50,0	19	44,2
		mai lată	a 2	41	51,2	24	72,7	43	39,1	21	55,8		concav	a 2	—	—	—	—	2	1,8	2	4,6
		mai îngustă	a 3	22	27,5	6	18,2	42	38,2	13	30,2		convex	a 3	47	58,7	21	63,6	53	48,2	22	51,2
	b. lățimea în segm. cartilaginos	= cu cel osos	b 1	19	23,8	28	24,2	13	11,8	9	20,9	b. forma în segm. cartilaginos	drept	b 1	58	72,5	24	72,7	70	63,6	33	76,8
		mai lată	b 2	46	57,5	22	66,7	84	76,4	30	69,8		concav	b 2	16	20,0	4	12,1	38	34,5	8	18,6
		mai îngustă	b 3	15	18.7	3	9,1	13	11,8	4	9,3		convex	b 3	6	7,5	5	15,2	2	1,8	2	4,6
	c. pereții laterali ai nasului	verticali	c 1	14	17,5	6	18,2	4	3,6	3	7,0	c. forma în totalitate	drept	c 1	24	30,0	11	33,3	48	43,6	17	39,5
		oblic în sus	c 2	65	81,2	25	75,7	92	83,6	36	83,7		concav	c 2	1	1,3	—	—	12	11,0	5	11,6
		relief plat	c 3	1	1,3	2	6,1	14	12,7	4	9,3		convex	c 3	39	48,7	19	57,6	24	21,8	17	39,5
													ondulat	c 4	16	20,0	3	9,1	26	23,6	4	9,3
Vîrf	a. lățimea	= cu spatele cartilaginos	a 1	13	16,3	6	18,2	14	12,7	11	25,6	a. trecerea de la spate cart.	neîntrerupt	a 1	70	87,5	27	81,8	91	82,7	37	86.0
		mai lat	a 2	65	81,2	25	75,7	93	84,6	30	69,8		întrerupt în sus	a 2	3	3,8	3	9,1	14	12,7	3	7,0
		mai îngust	a 3	2	2.5	2	6,1	3	2,7	2	4,6		întrerupt în jos	a 3	7	8,7	3	9,1	5	4,5	3	7,0
	b. trecerea din spate	continuă	b 1	24	30,0	18	54,6	55	50,0	31	72,1	b. forma	rotundă	b 1	53	66,2	26	78,8	90	81,8	29	67,4
		lățire treptată	b 2	56	70,0	15	45,4	55	50,0	12	27,9		ascuțită	b 2	20	25,0	6	18,2	17	15,4	10	23,3
													turtită	b 3	1	1,3	—	—	—	—	1	2,3
													colțurată	b 4	6	7,5	1	3,0	3	2,7	3	7,0
	c. divizarea	prezența șanțului median	c 1	10	12,5	5	15,1	11	10,0	8	18,6	c. trecerea în septum	continuă	c 1	72	90,0	31	93,9	102	92,7	38	88,4
		absența șanțului	c 2	70	87,5	28	84,9	99	90,0	35	81,4		ușor colțurată	c 2	18	10,0	2	6,1	8	7,3	5	11,6
Septum	a. forma	lăț.uniformă	a 1	13	16,3	10	30,3	18	16,4	13	30,2	a. forma	dreaptă	a 1	55	68,8	23	69,7	81	73,6	30	69,8
		îngroșat înainte	a 2	1	1.3	2	6,1	2	1,8	—	—		curbată	a 2	19	23,7	10	30,3	21	19,1	6	14,0
		îngroșat înapoi	a 3	61	76,2	13	39,4	70	63,6	23	53,4		intermed.	a 3	6	7,5	—	—	8	7,3	7	16,2
		în formă de x	a 4	5	6.2	8	24.2	20	18,3	7	16,3											
	b. grosimea	subțire	b 1	37	46,3	15	45,4	56	51,0	24	55,8	b. direcția	orizontală	b 1	55	68,8	22	66,6	65	59,1	23	53,4
		mijlocie	b 2	34	42,5	15	45,4	51	46,3	18	41,9		înainte în sus	b 2	15	18,7	6	18,2	31	28,2	9	21,0
		groasă	b 3	9	11,2	3	9.1	3	2,7	1	2,3		înainte în jos	b 3	10	12.5	5	15,2	14	12,7	11	25.6
	c. lungimea	lung	c 1	33	41,2	14	42,4	29	26,4	19	44,2	c. poziția	nevizibil	c 1	6	7.5	1	3,0	5	4.5	3	7,0
		mijlociu	c 2	31	38,8	15	45,1	46	41,8	18	41 9		slab vizibil	c 2	20	25,0	12	36,4	39	35,5	9	21,0
		scurt	c 3	16	20,0	4	12,1	35	31,8	6	13,9		f. proemin. viz.	c 3	54	67,5	20	60,6	66	60,0	31	72,0
Aripi	a. lățimea dintre aripi	îngustă	a 1	31	38.7	20	60,6	29	26,4	20	46,5	a. înălțimea	înaltă	a 1	21	26,3	20	60.6	31	28,2	16	37,2
		mijlocie	a 2	28	35,0	10	30,3	55	50,0	17	39,5		mijlocie	a 2	44	55.0	9	27,3	53	48,2	19	44,2
		lată	a 3	21	26.3	3	9,1	26	23,6	6	14,0		scundă	a 3	15	18,7	4	12,1	26	23,6	8	18,6
	b. depărtarea	lipite	b 1	22	27,5	8	21.2	25	22,7	12	27,9	b. inserția inf.	la niv. sept.	b 1	24	30,0	8	24,2	37	33,6	12	27,9
		depărtate	b 2	35	43,8	17	51.5	61	55.5	18	41,9		mai jos	b 2	5	6.3	2	6.1	9	8.2	5	11.6
		mult depărtate	b 3	23	28,7	8	24,2	24	21,8	13	30.2		mai sus	b 3	51	63.7	23	69,7	64	58,2	23	60.5
	c. lăț. aripei/lăț. vîrf	= cu vîrful	c 1	2	2,5	2	6,1	4	3,6	—	—	c. inserția post.	cît lung. nas	c 1	17	21,3	6	18,2	7	6,4	4	9,2
		mai mare	c 2	71	88,7	24	72,7	88	80,0	37	86,0		mai îndărăt	c 2	3	3,7	3	9,1	1	0,9	—	—
		mai mică	c 3	7	8,8	7	21,2	18	16,4	6	14,0		mai înainte	c 3	60	75.0	24	72,7	102	92,7	39	90,7
	d. forma aripei/peretele later. al nasului	în același plan	d 1	33	41,3	11	33,3	41	37,3	16	37,2	d. traiectul marginei inferioare	drept	d 1	27	33,8	9	27,3	33	30,0	14	32,6
		bombată	d 2	27	33,7	15	45,4	36	32,7	13	30,2		ușor curbat	d 2	34	42,5	14	42,4	61	55,5	17	39,5
		mijlociu bombată	d 3	20	25,0	7	21,2	33	30,0	14	32,6		f. curbat	d 3	19	23,7	10	30,3	16	14,5	12	27,9
Nări	a. mărimea	mari	a 1	61	76,2	25	75,7	44	40,0	27	62,8	Șanțul aripilor a. mărimea	evident	a 1	44	55,0	22	66,6	58	52,7	28	65,1
		mijlocii	a 2	18	22,5	5	15,2	46	41,8	13	30,2		neevident	a 2	29	36.3	11	33,4	14	12,7	5	11,6
		mici	a 3	1	1,3	3	9,1	20	18,2	3	7,0		mijlociu	a 3	7	8,7	—	—	38	34,5	10	23,3
	b. direcția	sagitală	b 1	13	16.2	8	24,2	11	10,0	7	16,3	b. traiect	inserția post./vîrf	b 1	46	57,5	21	63,6	65	59,1	28	65,1
		oblică	b 2	65	81,3	22	66,6	98	89,1	35	81,4		pierdut spre vîrf	b 2	34	42,5	12	36,4	45	40,9	15	34,9
		frontală	b 3	2	2,5	3	9,1	1	0,9	1	2,3											
	c. forma	lung—îngustă	c 1	64	80.0	26	78,8	88	80,0	38	88,4	c. direcția	aproape orizont.	c 1	10	12,5	7	21,2	12	11,0	8	18,6
		rotund—lată	c 2	9	11.2	7	21,2	21	19,1	5	11,6		îndărăt în jos	c 2	61	76,3	25	75,7	91	82,7	32	74,4
		lung—lată	c 3	7	8,8	—	—	1	0,9	—	—		îndărăt în sus	c 3	9	11.2	1	3,0	7	6,3	3	7,0
Planșeu	a. suprafața	triunghi	a 1	42	52,5	13	39,4	58	52,7	19	44,2											
		dreptunghi	a 2	1	1,3	—	—	—	—	—	—											
		trapez	a 3	37	46,2	20	60,6	52	47,3	24	55,8											
Impresie generală	a. dezv. în înălț.	înalt	a 1	71	88,7	31	93,9	70	63,6	27	62,8	a. proeminența	proeminent	a 1	76	95,0	28	84,9	64	58,2	36	83,8
		mijlociu	a 2	8	10,0	2	6,1	36	32,7	16	37,2		neproeminent	a 2	—	—	2	6,1	2	1,8	—	—
		scund	a 3	1	1,3	—	—	4	3,6	—	—		mijlociu	a 3	4	5,0	3	9,1	44	40,0	7	16,2
	b. dezv. în lățime	îngust	b 1	32	40,0	22	66,6	28	25,4	20	46,5											
		mijlociu	b 2	30	37.5	7	21,2	61	55,5	16	37,2											
		lat	b 3	18	22,5	4	12,1	21	19,1	7	16,3											

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

o analiză mai amănunțită a diferențelor sexuale, așa cum se conturează ele la nivelul nasului extern, ni se pare indicată.

Analizînd frecvențele procentuale în cadrul celor două sexe pentru grupa de vîrstă 20—60 de ani bărbați și 20—55 de ani femei, am observat același fenomen pe care l-a scos în evidență Suzana Pop pentru populația dinaro-nordică de pe Valea Bistriței (4). Vom adopta deci aceeași terminologie : oscilația pentru caracterele în cadrul cărora valorile procentuale se dispun paralel la cele două sexe, cu mici variații de la o categorie la alta, remanierea pentru acele caractere în cadrul cărora paralelismul este evident numai pentru categoria cu maximul procentual și, în sfîrșit, răsturnarea caracterizată prin aceea că frecvența maximă se situează în categorii cu totul diferite. Caracterele oscilante sînt cele mai frecvente în cadrul eșantionului nostru. Din această categorie putem cita : poziția nazionului în raport cu glabela privit din norma frontală, lățimea vîrfului, forma spatelui cartilaginos, forma vîrfului, forma și direcția septumului etc. Remanierea o întîlnim la caracterele : distanța verticală a rădăcinii față de unghiul intern al ochiului, lățimea rădăcinii, poziția pereților laterali ai nasului, forma septumului, mărimea șanțului aripilor. În sfîrșit, trebuie să mai cităm răsturnarea, fenomen prin care cele două sexe se deosebesc fundamental prin modul de repartiție al procentelor ca în cazul caracterelor : septum lung la bărbați și mijlociu de lung la femei, carena nazală convexă mai frecventă la bărbați și dreaptă mai frecventă la femei, nas în totalitatea sa îngust la bărbați și mijlociu la femei.

Comparînd datele de pe Valea Bistriței referitoare la nas, cu cele ale populației noastre, observăm că în eșantionul de la Fundata diferențele sexuale se realizează printr-un alt mod de repartiție procentuală și că nu există identitate din acest punct de vedere între cele două populații, fondul lor antropologic comun dinaro-nordic realizîndu-se deci printr-un alt mod de combinație al caracterelor.

EVOLUȚIA MORFOLOGIEI NAZALE ÎN RAPORT CU VÎRSTA

Considerînd că în a 5-a decadă a vieții deformațiile involutive există deja, am urmărit acest fenomen în cadrul eșantionului nostru. Repartițiile procentuale din tabelul nr. 1, grupate pe sexe și clase mari de vîrstă scot în evidență aceste modificări. Pentru a rezuma datele le vom enumera pe cele mai importante. La bărbați, dincolo de limita de vîrstă de 60 de ani observăm : o orizontalizare a poziției nazionului în raport cu unghiul intern al ochiului, lățirea rădăcinii concomitentă cu o scădere în înălțime atît în raport cu unghiul intern al ochiului, cît și cu glabela, lățirea spatelui osos și a celui cartilaginos, o ușoară creștere a proporției de nasuri plate, lățirea vîrfului, bombarea aripilor, o mai accentuată dezvoltare a nasului în înălțime.

Am urmărit în mod intenționat caracterele în această suită, pentru a scoate în evidență fenomenul parcă a unei macrodimensionări a nasului atît în sens orizontal, cît și vertical în același timp, fenomen care nu poate fi desprins de modificările ce se produc la nivelul substratului osos în special (o mai puternică îngroșare a reliefului glabelar și a segmentului osos al spatelui). Pentru a întregi tabloul acestor modificări mai remarcăm ă : gradul de convexitate al nasului se accentuează în toate segmentele sale,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

forma vîrfului devine mai rotundă, direcţia septumului mai descendentă, aripile devin mai înalte iar traiectul marginii lor inferioare mai arcuit. Şanţul aripii apare mai frecvent evident şi cu direcţia mai orizontală. Datorită faptului că proporţia nasurilor cu relief plat creşte, acest fenomen atrage după sine şi o creştere a numărului de nasuri neproeminente.

Nasul feminin în raport cu cel masculin, prezintă modificări mai puţin manifestate pentru anumite regiuni ale sale. Pentru poziţia nazionului de exemplu, cu excepţia adîncimii în raport cu glabela, am putea remarca o uşoară creştere a frecvenţelor procentuale din categoriile extreme pe seama celor mijlocii. Fenomenul de lăţire al rădăcinii, întîlnit la bărbaţi, apare şi la femei. Pentru spatele nasului însă, procesul de lăţire este comun cu cel al bărbaţilor numai în segmentul osos. Din profil, carena nazală analizată în totalitatea sa indică o frecventă creştere a proporţiei de nasuri convexe, fenomen accentuat de creşterea concomitentă a convexităţii celor două segmente : osos şi cartilaginos. Ceea ce pare însă curios este faptul că la femei nu creşte proporţia nasurilor cu relief plat, deşi acesta ar fi un caracter mai curînd specific sexului feminin decît celui masculin. Forma vîrfului se modifică mai variat în sensul unei creşteri a procentajelor tuturor formelor pe seama celor rotunde a căror proporţie scade. Septumurile cu direcţie ascendentă se reduc pe seama celor cu direcţie orizontală şi descendentă. Aripile, care şi la femei devin mai înalte, au în acelaşi timp şi un traiect al marginii inferioare mai arcuit. Şanţul aripilor este mai evident şi direcţia sa mai orizontală. Din analiza caracterelor de mai sus în general, am putea afirma că, în cazul eşantionului nostru, cu unele excepţii, sub influenţa vîrstei, modificările de la nivelul nasului se produc în acelaşi sens în cadrul celor două sexe.

STUDIUL CÎTORVA RAPORTURI ASOCIATIVE

Cercetînd variabilitatea unui număr atît de mare de caractere, ne-am pus desigur şi problema naturii relaţiilor dintre ele. În acest scop am calculat coeficientul X^2 şi în funcţie de valorile acestuia, gradul de probabilitate P şi coeficientul de contingenţă C după formula : $C = \sqrt{\frac{X^2}{X^2 + N}}$

Tabelul nr. 2

Valorile raporturilor asociative

Cupluri de caractere	Bărbaţi			Femei		
	X	P	C	X	P	C
Lungimea septumului cu mărimea aripilor	15,38	<0,01	0,87	15,59	<0,01	0,83
direcţia nărilor	4,45	<0,20	0,46	18,33	<0,01	0,87
Distanţa verticală nazion-glabelă cu lăţimea rădăcinii	9,65	<0,05	0,73	1,97	<0,80	0,17
Depărtarea aripilor cu mărimea aripilor	5,11	<0,10	0,50	8,24	<0,10	0,76
Grosimea septumului cu lungimea septumului	4,37	<0,20	0,44	2,80	<0,30	0,26
Lăţimea rădăcinii cu profilul nazal	5,72	<0,30	0,29	5,90	<0,50	0,49
Lăţimea spatelui osos cu lăţimea vîrfului	1,07	<0,70	0,10	5,56	<0,10	0,47
Forma planşeului cu direcţia nărilor	1,30	<0,80	0,14	2,34	<0,30	0,22

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din analiza datelor înscrise în tabelul nr. 2, observăm în primul rînd un număr mare de caractere între care nu există nici o corelație. Dacă ar fi să considerăm și cuplul distanța verticală nazion — glabelă cu lățimea rădăcinii nasului pentru sexul masculin, ale cărui valori ale lui P sînt la limita inferioară a semnificației, atunci numai două cupluri de caractere în cadrul celor două sexe prezintă raporturi de dependență. Comun pentru bărbați și femei, cu valori semnificative, apare cuplul lungimea septumului — mărimea nărilor. Diferențele sexuale apar atunci cînd este vorba de perechea lungimea septumului — direcția nărilor pentru femei și distanța verticală nazion glabelă — lățimea rădăcinii pentru bărbați.

SUR LA VARIABILITÉ DE LA CONFORMATION DE LA RÉGION NASALE CHEZ LA POPULATION DU VILLAGE DE FUNDATA

RÉSUMÉ

L'auteur a analysé les caractères descriptifs du nez extérieur, dans le cadre d'une recherche anthropologique approfondie de la population de la commune de Fundata.

Afin d'apprécier la variabilité morphologique nasale on a utilisé une fiche combinée d'après Wenninger-Pöch et Martin-Saller, en y ajoutant des critériums personnels.

La manière dont se combinent les caractères du nez chez la population de la commune de Fundata indique une composition anthropologique à fonds dinaro-nordique et certaines influences alpines.

L'analyse comparative des données met en évidence quelques traits spécifiques du sexe et de l'âge. Le parallélisme en pour-cent de ces traits se maintient donc dans le cadre de certaines limites.

L'étude de quelques rapports de contingence révèle une faible liaison entre ces traits, ce qui pourrait plaider en faveur de leur indépendance génétique.

BIBLIOGRAFIE

1. Billy G., *Thèse*, Masson, Paris, 1962.
2. Brian L., Boggero C. e Bruzzone Maria, *Variazioni della morfologia nasale nell'età evolutiva*, Rev. Antrop., 1963, **VL**.
3. Enăchescu Th., Pop Suzana și Georgescu Vl., *Variabilitatea dimensională a nou-născutului în funcție de condițiile de mediu*, Probleme de antropologie, 1957, **III**.
4. Martin R. u. Saller K., *Lehrbuch der Anthropologie*, Fischer, Stuttgart, 1957.
5. Necrasov O., *Thèse*, 1941.
6. Olivier G., *Pratique anthropologique*, Vigot Frères, Paris, 1960.
7. Pop Suzana și Enăchescu Th., *Contribuții la studiul dimorfismului sexual*, Probleme de antropologie, 1960, **V**.
8. Weninger J. u. Pöch Hella, *Leitlinien zur Beobachtung der somatischen Merkmale*, Mitt. anthrop. Ges., **LIV**.

Centrul de cercetări antropologice, București

Primit în redacție la 1 iulie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

VARIABILITATEA UNOR CARACTERE MORFOLOGICE ALE URECHII EXTERNE LA POPULAȚIA DIN FUNDATA

DE

C. VULPE

572.545.4

Studii cu privire la variabilitatea structurală a urechii externe la diferite grupări umane au fost mai puțin abordate de către cercetători. Dintre autorii care s-au ocupat în mod deosebit de studiul morfologiei urechii externe amintim pe Schwalbe, Quelprud, Mollison, Weninger (2), (3). Plecînd de la rolul fiziologic al urechii externe, Schwalbe a dat o schemă comparativă din care se desprinde modul de evoluție al acesteia prin reducerea dimensiunilor, însoțită în același timp de o mai puternică cutare a tegumentului și a părții cartilaginoase, precum și de o reducere a musculaturii auriculare, care la om își pierde funcția de mișcare a pavilionului.

Elementele componente ale urechii deși sînt bine conturate la om, totuși, datorită dimensiunilor și a unghiurilor diferite sub care se dispun, rezultă o accentuată variabilitate structurală a urechii. S-a încercat a se stabili tipuri structurale cît mai cuprinzătoare, dar nu s-a putut obține decît niște scheme bazate pe existența sau absența unor caractere izolate, fără a se corobora toate elementele ce alcătuiesc urechea. Astfel, Schwalbe face o clasificare a urechilor umane în șase tipuri sau forme, luînd în considerație prezența sau absența tuberculului Darwin, de care este legat și gradul de rulare sau derulare al helixului. Actualmente, din lipsa unei clasificări mai complete, puținii cercetători care încearcă să stabilească tipurile structurale ale urechii la populațiile studiate, utilizează, totuși, această clasificare (aceeași clasificare a fost folosită și în lucrarea de față).

Pe materialul avut la dispoziție am încercat să stabilim existența unor eventuale interdependențe între elementele ce compun urechea, precum și conturarea unor particularități specifice sexului în cazul în care acestea apar. De asemenea, pe baza măsurătorilor efectuate, s-a căutat să se stabilească mărimea urechii la populația studiată, utilizînd în acest sens dimensiunile fizionomice (lungime, lățime), precum și indicele de formă fizionomic.

ST. CERC. ANTROPOL., 1969. T. 6, NR. 1, P. 73—78

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

MATERIAL ŞI TEHNICĂ

Cercetările asupra urechii externe s-au efectuat pe un număr de 194 de subiecţi, dintre care 80 de bărbaţi şi 114 femei. Limitele de vîrstă luate în consideraţie la alcătuirea eşantionului au fost între 20—60 de ani la bărbaţi şi 20—55 de ani la femei.

Observaţiile au fost făcute pe urechea stîngă, aprecierile fiind trecute în fişa de observaţie alcătuită pe baza materialului publicat de Weninger-Pöch (3) şi Martin-Saller (2). Un număr foarte mic de asimetrii întîlnite la urechea dreaptă au fost notate în partea de jos a fişei, iar dimensiunile urechii (lungime, lăţime) au fost trecute la începutul fişei de observaţie.

Componenţa fişei de observaţie, cu micile modificări aduse pe parcurs, se poate vedea în tabelul nr. 1, unde caracterele, însoţite de numărul curent sînt situate în partea stîngă, iar aprecierile, însoţite şi de frecvenţele întîlnite la populaţia studiată, sînt dispuse spre partea dreaptă a fişei.

REZULTATELE CERCETĂRII

DIMENSIUNI ŞI INDICI

În urma măsurătorilor efectuate s-a putut stabili că din punctul de vedere al lungimii, urechea se încadrează, după scara Martin[1], în tipul mesot, avînd o lungime medie de 64,5 mm la bărbaţi şi 59,6 mm la femei. Lăţimea medie este de 36,5 mm la bărbaţi şi de 32,9 mm la femei (tabelul nr. 2). După cum se observă şi în tabelul nr. 2, diferenţele între sexe sînt evidente din punctul de vedere al dimensiunilor. Indicele fizionomic al urechii a pus în evidenţă existenţa unei diferenţe dreapta — stînga la femei, unde cifra este mai crescută la urechea stîngă. La bărbaţi nu s-a constatat diferenţe între urechea stîngă şi dreaptă. Valoarea indicelui la bărbaţi este mai ridicată decît la femei, diferenţa fiind semnificativă (tabelul nr. 3). Comparînd valoarea indicelui cu procentele înscrise în tabelul nr. 1, se poate observa că, pe lîngă aspectul predominant mezomorf (♂ şi ♀), la bărbaţi urechea tinde spre un aspect mai brahimorf, pe cînd la femei spre unul mai leptomorf. În ansamblu, urechea bărbaţilor este mai mare decît a femeilor. Rezultatele întîlnite la populaţia din Fundata sînt apropiate de cele obţinute de Pittard la populaţiile româneşti studiate, acestea avînd un indice fizionomic auricular de 57,5.

CARACTERE DE OBSERVAŢIE

Poziţia urechii faţă de neurocraniu se caracterizează, în general, printr-o depărtare mijlocie, atît la bărbaţi, cît şi la femei. Uneori însă, urechea în întregime sau numai vîrful acesteia este mai puternic depărtat, în special la bărbaţi, pe cînd la femei este o tendinţă de alipire

[1] După scara Martin, urechile se împart în următoarele categorii: hypermicrot (x—54,9), microt (55,0—59,9), mesot (60,0—64,9) şi makrot (65,0—x).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Frecvenţa caracterelor de observaţie asupra urechii la populaţia din Fundata

Caracterul	Nr. crt.	Caracteristici	♂ N	♂ %	♀ N	♀ %	♂+♀ N	♂+♀ %	♂ N	♂ %	♀ N	♀ %	♂+♀ N	♂+♀ %	♂ N	♂ %	♀ N	♀ %	♂+♀ N	♂+♀ %
Caractere generale	1	mărime	mică						mijlocie						mare					
			17	21,2	28	24,5	45	23,2	52	65,0	79	69,3	131	67,5	11	13,7	7	6,1	18	9,3
	2	conformaţie	brahi						mezo						lepto					
			16	20,0	10	8,8	26	13,4	59	73,7	90	78,9	149	76,8	5	6,2	14	12,2	19	9,8
	3	lungime	scurtă						mijlocie						lungă					
			6	7,5	12	10,5	18	9,3	55	68,7	84	73,6	139	71,6	19	23,7	18	15,7	37	19,1
	4	lăţime	îngustă						mijlocie						lată					
			6	7,5	17	14,9	23	11,8	53	66,2	89	78,0	142	73,2	21	26,2	8	7,0	29	14,9
	5	grosime	subţire						mijlocie						groasă					
			2	2,5	2	1,7	4	2,0	62	77,5	92	80,7	154	79,4	16	20,0	20	17,5	36	18,5
	6	poziţie	lipită						mijlocie						depărtată					
			3	3,7	8	7,0	11	5,7	51	63,7	92	80,7	143	73,7	26	32,5	14	12,2	40	20,6
	7	împărţire faţă de OAE	jos						la acelaşi nivel						sus					
			71	89,8	82	71,9	153	78,9	8	10,1	32	28,0	41	21,1	—	—	—	—	—	—
	8	poziţie faţă de g—op	anterioară						centrală						posterioară					
			—	—	—	—	—	—	48	60,0	62	54,3	110	56,7	32	40,0	52	45,7	84	43,3
	9	poziţia sba. (subaurale) faţă de subnazale	sub nivel						la nivel						peste nivel					
			47	58,7	52	45,6	99	51,0	29	36,2	53	46,4	82	42,3	4	5,0	9	7,9	13	6,7
Concha	10	adîncime	superficială						mijlocie						adîncă					
			—	—	—	—	—	—	67	83,7	99	86,8	166	85,6	13	16,2	15	13,1	28	14,4
	11	înălţime	joasă						mijlocie						înaltă					
			7	8,7	6	5,2	13	6,7	70	87,5	105	92,1	175	90,2	3	3,7	3	2,6	6	3,1
	12	lăţime	îngustă						mijlocie						lată					
			3	3,7	1	0,9	4	2,0	47	58,7	93	81,6	140	72,2	30	37,5	20	17,5	50	25,8
Anthelix	13	cymba/cavum	egală						mică						f. mică					
			5	6,2	11	9,6	16	8,2	75	93,7	103	90,3	178	91,7	—	—	—	—	—	—
	14	profil longitudinal	arcuit						mijlociu						aproape drept					
			27	33,7	65	57,0	92	47,4	50	62,5	46	40,3	96	49,5	3	3,7	3	2,6	6	3,1
	15	profil transversal	marcat						rotund						aplatisat					
			—	—	12	10,5	12	6,2	69	86,2	97	85,0	166	85,6	11	13,7	5	4,4	16	8,2
	16	lăţime	îngustă						mijlocie						lată					
			2	2,5	17	14,9	19	9,8	48	60,0	85	74,5	133	68,5	30	37,5	12	10,5	42	21,6
	17	ram. sup.-orientare	oblică						mijlocie						verticală					
			62	77,5	98	85,9	160	82,5	18	22,5	13	11,4	31	15,9	—	—	3	2,6	3	1,5
	18	relief comparativ ram. sup./corpus	egal						şters						f. şters					
			71	88,7	104	91,2	175	90,2	9	11,2	10	8,7	19	9,8	—	—	—	—	—	—
	19	ram. inf.-cutare	şters						cută lată						creastă					
			—	—	—	—	—	—	66	82,5	86	75,4	152	78,3	14	17,5	28	24,5	42	21,6
	20	ram. inf.-direcţie	oblică						mijlocie						aproape orizontală					
			75	93,7	94	82,4	169	87,1	—	—	2	1,7	2	1,0	5	6,2	18	15,8	23	11,8
Fossa triang.	21	formă	rotund-lată						mijlocie						lung-îngustă					
			2	2,5	8	7,0	10	5,1	63	78,7	81	71,0	144	74,2	15	18,7	25	21,9	40	20,6
	22	profunzime	superficială						mijlocie						adîncă					
			1	1,2	—	—	1	0,5	63	78,7	96	84,2	159	81,9	16	20,0	18	15,7	34	17,5
Anthelix helix	23	corpus	+ anthelix						egal						+ helix					
			42	52,5	75	65,8	117	60,3	32	40,0	27	23,6	59	30,4	6	7,5	12	10,5	18	9,3
Helix — Curbura ansamblu	24	externă	curbă						mijlocie						colţurată					
			76	95,0	109	95,6	185	95,4	3	3,7	5	4,4	8	4,1	1	1,2	—	—	1	0,5
	25	internă	curbă						mijlocie						colţurată					
			19	23,7	17	14,9	36	18,5	48	60,0	73	64,0	121	62,4	13	16,2	24	21,0	37	19,1
Helix — segment anterior	26	direcţie	oblică						mijlocie						verticală					
			36	45,0	56	49,1	92	47,4	35	43,7	56	49,1	91	46,9	9	11,2	2	1,7	11	5,7
	27	formă	dreaptă						mijlocie						arcuită					
			25	31,2	32	28,1	57	29,4	45	56,2	66	57,9	111	57,2	10	12,5	16	14,0	26	13,4
	28	lăţime	îngustă						mijlocie						lată					
			1	1,2	4	3,5	5	2,6	72	90,0	110	96,5	182	93,8	7	8,7	—	—	7	3,6
Helix — segment superior	29	lăţime	îngustă						mijlocie						lată					
			4	5,0	2	1,7	6	3,1	36	45,0	43	37,7	79	40,7	40	50,0	69	60,5	109	56,2
	30	grad de rulare	îngroşat						rulat						îndoit-aplatisat					
			1	1,2	—	—	1	0,5	76	95,0	110	96,5	186	95,9	3	3,7	4	3,5	7	3,6
	31	poziţie superaurale	anterioară						centrală						posterioară					
			16	20,0	16	14,0	32	16,5	64	80,0	98	85,9	162	83,5	—	—	—	—	—	—
Helix — segment posterior	32	direcţie	oblică						mijlocie						aproape dreaptă					
			30	37,5	27	23,6	57	29,4	40	50,0	76	66,7	116	59,8	10	12,5	11	9,6	21	10,8
	33	formă	dreaptă						mijlocie						arcuită					
			5	6,2	20	17,5	25	12,9	57	71,2	83	72,8	140	72,2	18	22,5	11	9,6	29	14,9
	34	lăţime	îngustă						mijlocie						lată					
			13	16,2	28	24,5	41	21,1	46	57,5	65	57,0	111	57,2	21	26,2	21	18,4	42	21,6
	35	grad de rulare	0						îngroşat						îndoit					
			—	—	2	1,7	2	1,0	4	5,0	11	9,6	15	7,7	—	—	11	9,6	11	5,7
			rulat						îndoit-aplatisat						—					
			54	67,5	68	59,7	122	62,9	22	27,5	22	19,3	44	22,7	—	—	—	—	—	—
Tuberculum Darwini	36	urechea dreaptă	0						prezent						ascuţit					
			62	77,5	67	58,8	129	66,5	6	7,5	18	15,8	24	12,4	—	—	1	0,9	1	0,5
			rotund						vizibil						—					
			2	2,5	10	8,7	12	6,2	10	12,5	18	15,8	28	14,4	—	—	—	—	—	—
	37	urechea stîngă	0						prezent						ascuţit					
			65	81,3	67	58,8	132	68,0	6	7,5	17	14,9	23	11,8	1	1,2	1	0,9	2	1,0
			rotund						vizibil						—					
			1	1,2	11	9,6	12	6,2	7	8,7	18	15,8	25	12,9	—	—	—	—	—	—
Scafa	38	întindere	1/3						2/3						3/3					
			1	1,2	—	—	1	0,5	60	75,0	91	79,8	151	77,8	19	23,7	23	20,2	42	21,6
	39	lăţime	îngustă						mijlocie						lată					
			21	26,2	59	51,7	80	41,2	54	67,5	55	48,2	109	56,2	5	6,2	—	—	5	2,6
	40	adîncime	superficială						mijlocie						adîncă					
			5	6,2	7	6,1	12	6,2	51	63,7	61	53,5	112	57,7	24	30,0	46	40,3	70	36,1
	41	trecere în lob	pierde în						oprire nivel						continuă în					
			12	15,0	29	25,4	41	21,1	46	57,5	55	48,2	101	52,1	22	27,5	30	26,3	52	26,8
	42	fossa terminală	absentă						superficială						—					
			32	40,0	72	63,2	104	53,6	5	6,2	11	9,6	16	8,2	—	—	—	—	—	—
			mijlocie						adîncă						—					
			22	27,5	19	16,7	41	21,1	21	26,2	12	10,5	33	17,0	—	—	—	—	—	—
Tragus	43	forma	alungită						rotundă						buton					
			26	32,5	23	20,2	49	25,2	43	53,7	86	75,4	129	66,5	11	13,7	5	4,4	16	8,2
	44	dezvoltare	mic						mijlociu						mare					
			6	7,5	8	7,0	14	7,2	64	80,0	98	85,9	162	83,5	10	12,5	8	7,0	18	9,3
	45	relief	şters						mijlociu						puternic					
			4	5,0	5	4,4	9	4,6	60	75,0	98	85,9	158	81,4	16	20,0	11	9,6	27	13,9
	46	trecere : tragus-helix	incizură						atinge						se petrece					
			67	83,7	109	95,6	176	90,7	13	16,2	3	2,6	16	8,2	—	—	2	1,7	2	1,0
	47	cută (brazdă)	absentă						mijlocie						prezentă					
			29	36,2	79	69,3	108	55,7	10	12,5	7	6,1	17	8,7	41	51,2	28	24,5	69	35,6
	48	tragus dublu tuberculat	—						+ —						+					
			16	20,0	48	42,1	64	33,0	23	28,7	26	22,8	49	25,2	41	51.2	40	35,1	81	41,7
Antitragus	49	grad de dezvoltare	mic						mijlociu						mare					
			27	33,7	23	20,2	50	25,8	46	57,5	84	73,6	130	67,0	7	8,7	7	6,1	14	7,2
	50	relief	şters						mijlociu						puternic					
			21	26,2	15	13,1	36	18,5	49	61,2	90	78,9	139	71,6	10	12,5	9	7,9	19	9,8
	51	direcţie	oblică						mijlocie						orizontală					
			12	15,0	24	21,0	36	18,5	54	67,5	89	78,0	143	73,7	14	17,5	1	0,9	15	7,7
	52	orientare	în plan						mijlocie						îndoit în afară					
			16	20.0	26	22,8	42	21,6	47	58.7	67	58,8	114	58,7	17	21,2	21	18,4	38	19,6
	53	traiect	continuu						mijlociu						frînt					
			15	18,7	18	15,8	33	17,0	48	60,0	80	70,2	128	65,9	17	21,2	16	14,0	33	17,0
Incizura intertragică	54	lungime	scurtă						mijlocie						lungă					
			14	17,5	6	5,2	20	10,3	64	80,0	103	90,3	167	86,1	2	2,5	5	4,4	7	3,6
	55	lăţime	îngustă						mijlocie						lată					
			3	3,7	11	9,6	14	7,2	39	48,7	80	70,2	119	61,3	38	47,5	23	20,2	61	31,4
	56	forma	v						u						—					
			35	43,7	27	23,6	62	31,9	45	56,2	87	76,3	132	68,0	—	—	—	—	—	—
	57	direcţie	oblică						mijlocie						verticală					
			31	38,7	21	18,4	52	26,8	49	61,2	93	81,6	142	73,2	—	—	—	—	—	—
Lobul	58	mărime	mic						mijlociu						mare					
			16	20,0	34	29,8	50	25,8	52	65,0	69	60,5	121	62,4	12	15,0	11	9,6	23	11,8
	59	lungime	scurt						mijlociu						lung					
			6	7,5	24	21,0	30	15,5	58	72,5	85	74,6	143	73,7	16	20,0	5	4,4	21	10,8
	60	lăţime	îngust						mijlociu						lat					
			8	10,0	10	8,7	18	9,3	46	57,5	57	50,0	103	53,1	26	32,5	47	41,2	73	37,6
	61	formă	1/2 cerc						1/4 cerc						—					
			43	53,7	52	45,6	95	48,9	3	3,7	19	16,7	22	11,3	—	—	—	—	—	—
			arc						limbă						—					
			16	20,0	40	35,1	56	28,9	18	22,5	3	2,6	21	10,8	—	—	—	—	—	—
	62	orientare în spaţiu	în plan						ridicat						retras					
			54	67,5	91	79,8	145	74,7	19	23,7	9	7,9	28	14,4	7	8,7	14	12,2	21	10,8
	63	poziţie	nerăsucit						mijlociu						răsucit					
			36	45,0	63	55,3	99	51,0	33	41,2	41	35,9	74	38,1	11	13,7	10	8,7	21	10,8
	64	trecerea lobului în anthelix şi helix	lină						mijlocie						în treaptă					
			19	23,7	33	28,9	52	26,8	39	48,7	65	57,0	104	53,6	22	27,5	16	14,0	38	19,6
	65	contur marginal	continuu						mijlociu						discontinuu					
			47	58,7	73	64,0	120	61,8	29	36,2	37	32,5	66	34,0	4	5,0	4	3,5	8	4,1
	66	concrescenţă	lipit						mijlociu						liber					
			4	5,0	10	8,7	14	7,2	9	11,2	1	0,9	10	5,1	67	83,7	103	90,3	170	87,6
		Număr cazuri	80		114		194		80		114		194		80		114		194	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

a urechii. E posibil în aceste situații să influențeze nu numai factori de origine endogenă, ci și cei de natură exogenă, cum ar fi ținuta vestimentară (basmaua, căciula), care utilizată într-un anumit mod, încă de la vîrste fragede, poate exercita o anumită presiune asupra urechii și în special asupra vîrfului, determinînd astfel o apropiere sau o depărtare.

Poziția urechii față de planul Frankfurt arată, la ambele sexe, că în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, mai bine de jumătate din suprafața pavilionului se află sub acest plan. Mai rar însă, urechea este împărțită de planul Frankfurt în două jumătăți egale, această situație fiind mai frecventă la femei (tabelul nr. 1).

Față de g-op, urechea are în general o poziție centrală, frecvența fiind mai crescută la bărbați, iar într-un procent ceva mai coborît urechea ocupă o poziție ușor posterioară, în special la femei.

Extremitatea inferioară (subaurală) poate ocupa un anumit nivel, mai sus sau mai jos față de punctul subnazal. La bărbați, în majoritatea cazurilor, punctul subaural se află sub nivelul inserției subnazale, iar într-un procent crescut se găsește la același nivel și foarte rar ocupă o poziție mai ridicată față de inserția inferioară a nasului. La femei poziția la nivel și cea coborîtă a subauralelor se află într-un raport de egalitate, pe cînd situarea deasupra nivelului se întîlnește mai rar.

Elementele ce compun urechea externă au pus în evidență, la populația studiată, atît existența unui număr ridicat de asemănări între bărbați și femei, cît și prezența unor deosebiri.

Helixul prin partea lui externă descrie o curbă continuă fără neregularități, iar prin marginea sa internă, pe lîngă traseele curbe, de cele mai multe ori prezintă trasee cu angulații, cu colțuri, dînd un aspect discontinuu marginii interne în special la femei. Urmărind lățimea helixului, începînd dinspre segmentul anterior, pe tot traiectul pînă spre *Cauda helicis*, se constată o micșorare treptată a lățimii. Segmentul posterior al helixului, ca formă, atît la bărbați, cît și la femei, ocupă în majoritatea cazurilor un loc intermediar între forma arcuită și aceea aproape dreaptă. Forma arcuită, mai puțin întîlnită, apare mai des la femei, pe cînd forma aproape dreaptă este mai frecventă la bărbați.

Anthelixul are un profil longitudinal mai arcuit la femei (57,0%), pe cînd la bărbați procentul este mai crescut pentru profilul mijlociu de arcuit (62,5%). În acest sector dimorfismul sexual este evident. Profilul transversal rotund indică un procent ridicat atît la bărbați, cît și la femei, ușoare diferențe fiind date de aplatisarea mai frecventă la bărbați și de profilul marcat mai des întîlnit la femei. Ca lățime, anthelixul prezintă procente ridicate pentru lățimile mijlocii, atît la bărbați, cît și la femei, cifra fiind mai crescută la femei, iar pentru lățimile mai mari procentul este mai ridicat la bărbați. Raportul între anthelix și helix arată la bărbați și în special la femei că de cele mai multe ori anthelixul este mai reliefat decît helixul. La bărbați, în comparație cu femeile, se remarcă numărul crescut de cazuri în care anthelixul este egal cu helixul.

Tuberculum Darwini în general lipsește atît la urechea dreaptă, cît și la cea stîngă. Atunci cînd apare, el poate fi întîlnit la ambele urechi sau numai la una din ele. Prezența sa numai la una din urechi nu a pus în evidență diferențe dreapta — stînga. Utilizînd clasificarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

lui Schwalbe la studiul populației din Fundata, s-a constatat că cel mai des întîlnite sînt urechile fără tubercul (forma 6). Pe locul următor se situează forma 5, unde tuberculul este vizibil, apoi forma 4 cu tuberculul rotunjit și într-un procent foarte mic apar urechile cu tuberculul

Tabelul nr. 2

Lungimea și lățimea fizionomică a urechii la populația din Fundata

Sex		♂				♀			
Dimensiuni		n	$\bar{X}$	±m	±σ	n	$\bar{X}$	±m	±σ
Lungime	st.	80	64,50	0,44	3,98	113	59,64	0,31	3,30
	dr	80	64,42	0,39	3,56	113	59,74	0,29	3,14
Lățime	st.	80	36,55	0,33	2,93	113	32,94	0,22	2,36
	dr.	80	36,52	0,32	2,83	113	32,61	0,21	2,20

Tabelul nr. 3

Indicele fizionomic al urechii la populația din Fundata

Sex	♂				♀			
Părțile simetrice	n	$\bar{X}$	±m	±σ	n	$\bar{X}$	±m	±σ
Urechea st.	80	56,67	0,45	4,08	112	55,23	0,35	3,68
Urechea dr.	80	56,73	0,42	3,74	111	54,39	0,34	3,54

ascuțit. În toate cazurile în care tuberculul apare, frecvențele înregistrate sînt mai mari la femei (tabelul nr. 1).

Tragusul, la ambele sexe, este în general rotund, procentul fiind totuși mai ridicat la femei. Forma alungită înregistrează procente mai ridicate la bărbați, de altfel ca și forma de buton. În partea superioară, tragusul poate purta un tubercul (*tuberculum supratragicum*) mai mult sau mai puțin dezvoltat. Acest tubercul apare mai des la bărbați și poate constitui în expertizele de stabilire a filiațiunii un element cu valoare probantă.

Scafa, ca lungime, prezintă procente majoritare pentru categoria 2/3, fără deosebire de sex în suită și chiar în procentajul pe categorii. Lungimea maximă (3/3), mai rar întîlnită, apare atunci cînd scafa străbate și lobul. La populația studiată de noi, scafa mijlociu de lată este mai des întîlnită la bărbați, pe cînd cea îngustă este mai frecventă la femei.

Lobul este o parte componentă a urechii externe, care prin variabilitatea sa a făcut obiectul unor studii numeroase. Frecvențele găsite la populația studiată arată că el este mijlociu de dezvoltat atît la femei, cît și la bărbați, însă cu tendințe spre forme mici. Lungimea sa este cu preponderență mijlocie, dar cu tendințe diferite (spre scurtă pentru femei și lungă pentru bărbați). Forma lobului cea mai des întîlnită și la bărbați și la femei este aceea a unei jumătăți de cerc, procentul fiind totuși, vizibil crescut la bărbați. Locul următor îl ocupă forma arcuită, mai numeroasă însă la femei, după

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

care urmează forma de limbă mai frecventă la bărbaţi. Ca orientare în spaţiu, lobul se află de cele mai multe ori în planul urechii, această situaţie mai adesea fiind întîlnită la femei. Lobul ridicat arată procente mai crescute la bărbaţi, pe cînd cel retras la femei. Trecerea lobului în helix şi anthelix este lină sau în treaptă. În cele mai multe cazuri se observă prezenţa unei situaţii intermediare, cifra fiind mai ridicată la femei. Trecerea lină arată, de asemenea, un procent mai crescut la femei, iar cea în treaptă la bărbaţi. Faţă de planul urechii, lobul poate fi răsucit sau nerăsucit. În cele mai multe cazuri el este nerăsucit în special la femei, sau poate ocupa o poziţie intermediară, procentul fiind de data aceasta mai crescut la bărbaţi. Poziţia răsucită, mai rar întîlnită, prezintă o frecvenţă mai ridicată la bărbaţi.

Studiul materialului prezentat aici ne-a atras atenţia asupra unei corespondenţe între frecvenţa lobului auricular lat şi lungimea maximă a scafei (3/3). Utilizînd testul de semnificaţie X^2, observaţia se confirmă atît în cazul bărbaţilor, cît şi al femeilor (bărbaţi : $X^2 = 20{,}0$; $P < 0{,}01$; femei : $X^2 = 16{,}2$; $P < 0{,}01$). Totuşi, mărimea eşantionului nefiind suficient de mare, rămîne ca această corelaţie să fie verificată pe loturi mult mai numeroase.

CONCLUZII

Pe baza materialului studiat a fost sesizată tendinţa spre unele interdependenţe între diferitele părţi componente ale urechii, iar dintre acestea a putut fi verificată pe bază de test doar una : aceea a corespondenţei între lobul lat şi lungimea maximă a scafei. Din punct de vedere metric, diferenţele între sexe au fost bine conturate, bărbaţii avînd urechea mai mare decît a femeilor. Considerînd însă mărimea urechii pe baza caracterelor de observaţie, se poate afirma că ea este mijlociu de mare atît la bărbaţi, cît şi la femei, sesizîndu-se totuşi anumite tendinţe spre brahimorfism la bărbaţi şi spre leptomorfism la femei. Luînd în consideraţie valoarea indicelui fizionomic, se poate spune că populaţia din Fundata are urechea mijlociu de dezvoltată, prezentînd, din punctul de vedere al sexului anumite diferenţe în privinţa tendinţelor spre care înclină unele caractere. Este util ca studiile de acest fel să fie dezvoltate pe un material mult mai vast, iar apariţia unor legături între diferite caractere să fie urmărită atît în ascendenţa, cît şi în descendenţa subiecţilor studiaţi.

VARIABILITÉ DE CERTAINS CARACTÈRES MORPHOLOGIQUES DU PAVILLON DE L'OREILLE CHEZ LA POPULATION DE FUNDATA

RÉSUMÉ

Dans ce travail sont présentées en détail une série de particularités de structure de l'oreille. Les résultats obtenus ont mis en évidence l'existence de fréquences spécifiques du sexe, celles-ci étant esquissées au point

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

de vue des métries. C'est ainsi que les mensurations indiquent des oreilles plus grandes à tendances brachymorphiques chez les hommes, tandis que chez les femmes les oreilles sont plus petites et tendent vers un leptomorphisme. L'analyse des caractères d'observation a souligné la possibilité d'établir une corrélation entre la longueur maximale de la scapha et la présence du lobe large. On a remarqué aussi d'autres rapports entre ces caractères, mais, vu le nombre restreint de sujets étudiés, nous ne pouvons nous prononcer sur les éventuelles interdépendances. Nos observations restent à être vérifiées à l'avenir sur des échantillons plus nombreux.

BIBLIOGRAFIE

1. Lange Günter, *Familienuntersuchungen über die Erblichkeit metrischer und morphologischer Merkmale des äußeren Ohres*, Z. Morph. Anthrop., **57**, 2.
2. Saller K., Martin R., *d) Weichteile von Kopf und Gesicht. e) Das äußere Ohr. Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung*, Gustav Fischer, Stuttgart, 1961, *11*.
3. Weninger Josef, *Leitlinien zur Beobachtung der somatischen Merkmale des Kopfes und Gesichtes am Menschen*, Mitt. anthrop. Ges., 1924, **LIV**, 232 — 270.

Centrul de cercetări antropologice, București

Primit în redacție la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ASPECTE ALE RELIEFULUI CUTANAT DIGITO-PALMAR LA POPULAȚIA DIN FUNDATA

DE

C. VULPE

572.524.12

Lucrarea fiind o continuare a cercetărilor antropologice efectuate în zona Bran, va avea ca obiectiv caracterizarea din punct de vedere dermatoglific a populației din Fundata în context cu asemănările sau deosebirile existente între ea și populațiile vecine.

Satul Fundata este considerat a fi situat, din punct de vedere geografic, la una din cele mai mari altitudini din țară. Împreună cu Șirnea, cu care se învecinează, el delimitează latura sudică a zonei Bran. Poziția sa geografică determină o anumită izolare față de populațiile din Muntenia, menținîndu-se totuși anumite legături matrimoniale cu localitățile din zonă, în special cu Șirnea și Moeciu de Jos. Datorită acestei stări de lucru, la alcătuirea eșantionului s-au luat în considerație subiecții avînd o ascendență locală de cel puțin 4 generații, astfel că grupul pe care s-au efectuat cercetările reprezintă populația autohtonă a satului Fundata.

Materialul pe care s-au făcut observațiile a fost realizat în urma recoltării amprentelor de la 194 de subiecți, dintre care 80 de bărbați și 114 femei.

RELIEFUL CUTANAT DIGITAL

Rezultatele obținute la populația din Fundata au pus în evidență, atît din punctul de vedere al tipului de desen digital, cît și din punctul de vedere al orientării, existența unor diferențe în funcție de mînă și sex. Astfel, după cum se poate vedea și în tabelul nr. 1, bărbații prezintă mai multe arcuri și vîrtejuri la mîna dreaptă, laturile fiind mai numeroase la stînga, pe cînd femeile au un procent mai mare de arcuri la mîna stîngă și unul de vîrtejuri la mîna dreaptă, laturile găsindu-se în proporții egale la ambele mîini.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Frecvența desenelor papilare digitale la populația din Fundata

Mînă	Sex	A	Lr	Lu	ΣL	VR	VS	ΣV	r	s	u	Nr. degete	N
Dr.	♂	4,6	3,6	55,2	58,8	25,3	11,3	36,6	7,7	24,8	67,5	415	83
	♀	3,4	3,9	65,2	69,1	16,2	11,3	27,5	6,9	15,9	77,1	560	112
	♂+♀	3,9	3,8	60,9	64,7	20,1	11,3	31,4	7,3	19,7	73,0	975	195
St.	♂	3,4	5,1	57,8	62,9	18,5	15,2	33,7	7,9	19,3	72,8	415	83
	♀	6,6	4,8	64,1	68,9	14,6	9,8	24,4	8,9	17,3	73,7	560	112
	♂+♀	5,2	4,9	61,4	66,3	16,3	12,1	28,4	8,5	18,1	73,3	975	195
Dr. + St.	♂	3,9	4,3	56,5	60,8	21,9	13,3	35,2	7,8	22,0	70,1	830	166
	♀	5,0	4,4	64,6	69,0	15,4	10,5	25,9	7,9	16,6	75,4	1120	224
	♂+♀	4,6	4,3	61,2	65,5	18,2	11,7	29,9	7,9	18,9	73,2	1950	390

Atît la mîna dreaptă, cît și cea stîngă, din punctul de vedere al orientării, desenele radiale se găsesc într-un raport de egalitate (♂ și ♀). Mîna dreaptă a bărbaților prezintă un procent mai mare de desene simetrice și unul mai mic de desene ulnare, același mod de repartiție întîlnindu-se și la femei, însă de data aceasta la mîna stîngă.

Raportînd situația întîlnită la femei cu aceea găsită la bărbați, din punctul de vedere al notației ALV, se observă existența unui număr mai mare de vîrtejuri la bărbați, femeile deținînd un număr mai ridicat de arcuri și lațuri. Tot în funcție de sex, sistemul de notație rsu arată că pe lîngă raportul de egalitate al desenelor radiale, desenele simetrice sînt mai frecvente la bărbați, pe cînd cele ulnare la femei.

Din analiza procentelor înscrise în tabelul nr. 1, se poate desprinde următoarea situație globală întîlnită la populația din Fundata:

a. În sistemul de notație ALV: A(arcuri) = 4,6%; L(lațuri) = = 65,5%; V(vîrtejuri) = 29,9%.

b. În sistemul de notație rsu: r(radiale) = 7,9%; s(simetrice) = = 18,9%; u(ulnare) = 73,2%.

Comparînd cifrele de mai sus cu cele înregistrate la populațiile studiate anterior în zona Bran (Șimon și Moeciu de Jos), se constată un grad ridicat de asemănare cu cele două localități și în special cu Moeciu de Jos, acesta din urmă fiind mai aproape de Fundata (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Repartiția desenelor papilare digitale la populațiile a 3 sate din zona Bran

Localitatea	A	L	V	r	s	u	Nr. degete
Șimon	5,5	61,2	33,3	12,1	14,1	73,8	2820
Moeciu de Jos	3,9	65,6	30,5	8,9	15,8	75,3	1940
Fundata	4,6	65,5	29,9	7,9	18,9	73,2	1950

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

RELIEFUL CUTANAT PALMAR

Terminațiile principalelor creste papilare palmare (D, C, B, A) au pus în evidență diferențe de latură datorită transversalității mai accentuate a liniilor la mîna dreaptă (♂ și ♀). De asemenea, formele abortive ale liniei C (X, x, 0), atît la bărbați, cît și la femei, dau diferențe marcate în funcție de latură, datorită reducției mai accentuate a liniei C la mîna stîngă. Între sexe nu apar diferențe în privința liniilor D și B, dar ele se fac vizibile în cazul liniei A și al formelor abortive ale liniei C. Astfel, pentru punctele 1, 3 și 4, frecvențele sînt mai crescute la femei, iar la bărbați linia A se termină mai frecvent în punctul 2 și 5. Formele abor-

Tabelul nr. 3

Terminațiile principalelor creste papilare palmare la populația din Fundata

	Sex	D			C			B			A		
		dr.	st.	dr. + st.	dr.	st.	dr. + st.	dr.	st.	dr. + st.	dr.	st.	dr. + st.
1	♂											3,7	1,9
	♀											9,0	4,5
2	♂											18,7	9,4
	♀										1,8	6,3	4,0
3	♂								1,2	0,6	27,5	45,0	36,2
	♀								0,9	0,4	22,5	54,0	38,3
4	♂								3,7	1,9	32,5	18,7	25,6
	♀								1,8	0,9	54,0	21,6	37,8
5	♂				7,5	15,0	11,2	36,2	65,0	50,6	40,0	13,7	26,9
	♀				7,2	19,8	13,5	36,0	67,6	51,8	21,6	9,0	15,3
6	♂				1,2	—	0,6	2,5	—	1,2			
	♀				0,9	0,9	0,9	—	0,9	0,4			
7	♂	7,5	17,5	12,5	21,2	30,0	25,6	60,0	30,0	45,0			
	♀	7,2	19,8	13,5	22,5	30,6	26,6	63,9	28,8	46,4			
8	♂	1,2	—	0,6	—	—	—	1,2	—	0,6			
	♀	0,9	0,9	0,9	—	—	—	—	—	—			
9	♂	27,5	52,5	40,0	47,5	17,5	32,5						
	♀	28,8	49,5	39,2	52,2	17,1	34,7						
10	♂	2,5	—	1,2	1,2	—	0,6						
	♀	—	0,9	0,4	—	—	—						
11	♂	61,2	30,0	45,6									
	♀	63,1	28,8	45,9									
X	♂				15,0	13,7	14,4						
	♀				5,4	9,0	7,2						
x	♂				5,0	12,5	8,7						
	♀				5,4	12,6	9,0						
0	♂				1,2	11,2	6,3						
	♀				6,3	9,9	8,1						
Nr. mîini	♂	80	80	160	80	80	160	80	80	160	80	80	160
	♀	111	111	222	111	111	222	111	111	222	111	111	222

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

tive ale liniei C arată o uşoară creştere a procentului la bărbaţi. De reţinut este faptul că terminaţiile principalelor creste papilare palmare dau diferenţe marcate în funcţie de latură, iar între sexe diferenţe mai evidente nu apar decît la punctele de terminaţie ale liniei A şi foarte atenuat apar în privinţa formelor abortive ale liniei C (Tabelul nr. 3).

Desenele papilare palmare au o distribuţie diferită la mîna dreaptă faţă de cea stîngă (tabelul nr. 4). Reprezentînd aceste frecvenţe în funcţie de regiunile mîinii va rezulta următoarea schemă:

— dreapta (♂ şi ♀) : Sp.III > reg.hipot. > sp.IV > reg.then. > sp.II;
— stînga (♂ şi ♀) : Sp.IV > reg.hipot. > sp.III > reg.then. > sp.II.

Tabelul nr. 4

Repartiţia procentuală a desenelor papilare palmare şi a triradiusului axial la populaţia din Fundata

Mînă	Sex	Regiunile		Sp. interdigit.			Nr. mîini	Triradiul axial				Nr. mîini
		H	T	II	III	IV		t	t′	t″	ttu t′ tu etc.	
Dr.	♂	47,9	9,6	9,6	54,8	32,9	73	40,7	16,3	1,2	41,8	86
	♀	48,6	12,1	1,9	53,3	42,1	170	27,7	19,6	3,6	49,1	112
	♂+♀	48,3	11,1	5,0	53,9	38,3	180	33,3	18,2	2,5	45,9	198
St.	♂	39,7	15,1	2,7	19,2	53,4	73	47,7	11,6	5,8	34,9	86
	♀	32,7	20,6	–	18,7	65,4	107	39,3	23,2	7,1	30,4	112
	♂+♀	35,6	18,3	1,1	18,9	60,6	180	42,9	18,2	6,6	32,3	198
Dr. + St.	♂	43,8	12,3	6,2	37,0	43,1	146	44,2	13,9	3,5	38,4	172
	♀	40,6	16,3	0,9	35,9	53,7	214	33,5	21,4	5,4	39,7	224
	♂+♀	41,9	14,7	3,0	36,4	49,4	360	38,1	18,2	4,5	39,1	396

După cum se poate observa în schema de mai sus, la mîna stîngă apare o inversiune de frecvenţe între spaţiile interdigitale IV şi III. Comparînd procentele întîlnite la bărbaţi cu cele înregistrate la femei, schema va căpăta următorul aspect.

bărbaţi : Sp.IV ≠ reg.hipot. > sp.III > reg.then. > sp.II;
femei : Sp.IV > reg.hipot. > sp.III > reg.then. > sp.II.

Apare aici o tendinţă de egalare a frecvenţelor între spaţiul IV interdigital şi regiunea hipotenară a bărbaţilor.

Analizînd procentele înscrise în tabelul nr. 4, în funcţie de mînă şi sex, va apărea următoarea situaţie schematică:

	Reg.hipot.	*Reg.then.*	*Sp.II*	*Sp.III*	*Sp.IV*
Bărbaţi :	dr. > st.	st. > dr.	dr. > st.	dr. > st.	st. > dr.
Femei :	dr. > st.	st. > dr.	dr. > st.	dr. > st.	st. > dr.

Atît la bărbaţi, cît şi la femei, mîna dreaptă prezintă un număr mai mare de desene în regiunea hipotenară, spaţiile II şi III interdigitale, pe cînd la mîna stîngă procentele sînt mai crescute în regiunea thenară şi spaţiul IV interdigital. Deci din acest punct de vedere nu apar diferenţe în funcţie de sex.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Comparînd frecvențele desenelor papilare palmare înregistrate la populația din Fundata cu cele întîlnite la populația din Șimon și Moeciu de Jos, și de data aceasta apare o apropiere evidentă între cele trei grupări umane (tabel nr. 5).

Tabelul nr. 5

Repartiția desenelor papilare palmare la populațiile a 3 sate din zona Bran

Localitatea	Nr. mîini	Reg. hipot.	Reg. then.	Sp. II	Sp. III	Sp. IV
Șimon	568	44,0	14,2	3,1	34,5	61,4
Moeciu de Jos	390	34,3	14,3	3,0	37,6	54,8
Fundata	360	41,9	14,7	3,0	36,4	49,4

Triradiusul axial indică un număr mai crescut de poziții proximale la bărbați, pe cînd la femei predomină pozițiile în t′. Repartiția pozițiilor în funcție de mînă arată procente mai ridicate pentru poziția proximală și în t″ la mîna stîngă, atît la bărbați, cît și la femei. Pozițiile combinate și în t′ sînt mai frecvente la mîna dreaptă a bărbaților, pe cînd la femei se întîlnește o situație oarecum aparte față de bărbați, prin existența unui procent mai ridicat de poziții combinate la mîna dreaptă și a unui număr crescut de poziții în t′ la mîna stîngă (tabelul nr. 4).

CONCLUZII

Analizînd frecvențele înregistrate la populația din Fundata, s-au găsit diferențe de latură, mai evidente în compartimentele palmare, diferențele fiind date atît de transversalitatea mai accentuată a liniilor palmare la mîna dreaptă, cît și de numărul crescut de forme abortive ale liniei C la mîna stîngă. Diferențe în funcție de mînă au mai fost observate și la repartiția desenelor în diferitele regiuni ale palmei. Între sexe apar diferențe datorită procentului de lațuri, mai ridicat la femei și a celui de vîrtejuri mai crescut la bărbați.

Materialul studiat a pus în lumină, atît din punctul de vedere al amprentelor digitale, cît și palmare, existența unui grad apreciabil de asemănare între populația din Fundata și populațiile vecine ei (Șimon și Moeciu de Jos).

ASPECTS DERMATOGLYPHIQUES DIGITO-PALMAIRES CHEZ LA POPULATION DE FUNDATA

RÉSUMÉ

L'étude des empreintes digitales et palmaires effectué chez la population du village de Fundata démontre la présence d'un degré élevé de similitude de cette population avec celle des villages de Șimon et Moeciu de Jos. Ce fait démontre qu'à la base de la formation des populations actuelles de cette zone il existe des liaisons beaucoup plus anciennes.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Les pourcentages enregistrés ont mis également en évidence l'existence des différences de côte, tant chez les hommes que chez les femmes, ainsi qu'une série de différences en fonction du sexe.

Les données obtenues caractérisent, au point de vue des dermatoglyphes, la population de Fundata.

BIBLIOGRAFIE

1. MARTIN R. u. SALLER K., *Bau und Struktur der Haut, b) Papillarsystem, Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung*, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, 1961, *11*.
2. VULPE C., *Aspecte ale dermatoglifelor la populația din satul Șimon*, St. cerc. de antrop. 1967, *4*, *1*, 59.
3. VULPE C., *Obsevations comparatives sur les empreintes digitales, palmaires et plantaires de la population de Șimon et de Moeciu de Jos*, Ann. roum. Anthrop., 1967, *4*, 89 — 94.

Centrul de cercetări antropologice,
București

Primit în redacție la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE CULTURAL-ESTETICĂ ÎN STAŢIA-PILOT BERIVOEŞTI – ARGEŞ

DE

GEORGETA STOICA, V. V. CARAMELEA, PAUL PETRESCU şi GH. GEANĂ

572 : 3

Antropologia socială şi culturală, după recunoaşterea ei oficială în ţara noastră, în 1964, a căutat să-şi definească problematica şi să sporească continuu posibilităţile de corelare a datelor ei cu parametrii antropologiei fizice. Ea a dezvoltat, în vederea studierii omului sub aspectele lui cele mai umane, numeroase subdiscipline, răspunzînd în acelaşi timp celor mai noi specializări antropologice propuse sau create pe plan mondial[1], atît în scopul lărgirii cîmpului de investigaţie, cît şi al adîncirii studierii fenomenului „om" privit complex, ca organism şi comportament, ca specific de viaţă, mod de trai, cultură, ceea ce îl caracterizează şi îl distinge de restul vieţuitoarelor.

Antropologia socială şi culturală românească a dezvoltat pînă în prezent următoarele ramuri : antropologie psihologică, economică, demografică, lingvistică, educaţională şi estetică.

Aspectele aparţinînd domeniului antropologiei estetice au apărut şi au început să fie discutate în cadrul cercetărilor din staţia-pilot Berivoeşti — Argeş, prima bază de cercetări permanente pe teren a antropologiei sociale şi culturale româneşti, în care se verifică ipoteze de lucru, se experimentează metode, înainte de a fi extinse pe o arie mai mare, regională sau naţională.

Studiul unor probleme de antropologie estetică a devenit necesar în cadrul cercetării schimbărilor de comportament în ceea ce priveşte construcţia caselor, împodobirea locuinţelor, acceptarea de către grup a modelului îmbrăcămintei de oraş, o dată cu dezvoltarea procesului industrializării, a desfăşurării fenomenului urbanizării, părăsindu-se tradiţionalul costum naţional, frumos croit, înflorat şi cusut, atît de minunat realizat în zona Muscelului.

Problemele de antropologie estetică au fost concentrate, desigur, în direcţia cunoaşterii *acelei manifestări, caracteristică omului, de a-şi*

[1] Jacques Maquet, *Le champ de l'anthropologie esthétique*, VIIIth International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, Tokyo, 1968.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

înfrumuseţa continuu existenţa. Acest aspect, propriu omului, pe care nu-l întîlnim la restul vieţuitoarelor, este de ordin vizibil cultural, uman.

S-au urmărit dezvoltarea *comportamentului estetic*, evoluţia relaţiei *estetică — om* în perspectiva antropologiei. A fost încercată cît de cît corelarea evoluţiei schimbărilor în ceea ce priveşte comportamentul estetic cu dezvoltarea multilaterală, complexă a omului, cu formarea personalităţii, atît a celei individuale, cît şi a celei de grup sau societate.

În fragmentul pe care îl publicăm şi care trebuie privit ca o continuare a studiului lui Paul Petrescu şi V. V. Caramelea[2] făcut asupra schimbărilor de comportament în ceea ce priveşte modul de a construi casa, asupra schimbărilor de ordin arhitectonic la grupurile umane din staţia-pilot Berivoeşti, ne ocupăm de interiorul casei de locuit, de piese de mobilier, de ţesături pentru împodobire etc. Vom cunoaşte şi în acest domeniu de fapte schimbările intervenite în comportamentul estetic al grupurilor umane de la baza de cercetări din Berivoeşti.

Pentru antropologie, în accepţia ei integrală, fizică, psihică, socială, culturală şi ecologică, comportamentul omului, răspunsul lui la nevoile de confort, de împodobire a locuinţei prezintă o deosebită importanţă. Antropologii şi psihologii cercetători ai personalităţii în viziunea unei antropologii integrale au menţionat rolul mai mult sau mai puţin important decît alţi factori, dar exercitat de obiectele din jur, de lucrurile cu care omul intră în relaţie, în structurarea personalităţii.

Locuinţa la Berivoeşti, specifică modului de viaţă tradiţional — pastoral — agricolă, era compusă în cea mai mare parte din cameră cu tindă şi mai tîrziu din două încăperi cu tindă la mijloc. Sub aspectul interiorului constatăm prezenţa unui număr foarte restrîns de obiecte de provenienţă meşteşugărească sau industrială şi preponderenţa celor confecţionate în gospodărie. De fapt, în locuinţa cu o singură cameră şi tindă, prima servea pentru locuit, în timp ce a doua era mai mult cămară pentru alimente şi obiecte de uz gospodăresc. În cadrul acestui interior, atenţia principală era îndreptată asupra încăperii de locuit cu multiple funcţii: bucătărie, loc pentru mîncat, loc pentru dormit, cameră de primit. Spaţiul mic a impus folosirea unui mobilier care să ocupe puţin loc, rezolvînd în primul rînd probleme strict utilitare, fără însă a lipsi şi gustul pentru frumos.

Sistemul de încălzit, format dintr-o vatră liberă cu coş suspendat, foarte arhaic, aminteşte de vetrele întîlnite în cadrul construcţiilor cu caracter pastoral şi este dispus într-unul din colţurile încăperii. Soluţia dispunerii pe trei din pereţii încăperii a laviţelor simple, făcute din scînduri groase şi sprijinite pe picioare de lemn, înfipte în pămînt, întîlnite aproape în toată ţara, este ingenioasă; laviţele sînt folosite ca paturi pentru dormit, scaune de aşezat în timpul zilei, loc pentru lada cu haine şi aşternuturi. Ele sînt acoperite cu o ţesătură simplă din cînepă, „procov", iar pentru învelit se foloseau procoviţe din lînă cu decor în vărgi albe şi negre.

Masa rotundă şi scaunele mici cu trei sau patru picioare erau aşezate în funcţie de spaţiu şi cerinţe, fără să ocupe un loc fix. O dată

[2] Paul Petrescu şi V.V. Caramelea, *Relaţia om — casă în studiul complex al personalităţii*, St. şi cerc. antropol., **5**, *2*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cu problemele de ordin utilitar, se urmăreşte şi crearea unei ambianţe plăcute. Interiorul, de o simplitate extremă în ceea ce priveşte mobilierul, era înveselit prin plasarea unor pete de culoare formate dintr-o scoarţă în dungi policrome aşezate pe peretele din dreptul patului şi un şir de mici şervete dispuse de jur împrejurul încăperii, imediat sub plafon. O icoană şi o oglindă încadrate de cîte un prosop lung de circa 1,50 m împodobeau încăperea. Lumina difuză conferea interiorului un aspect pictural.

Amplificarea planului locuinţei prin adăugarea unei alte încăperi de cealaltă parte a tindei are drept urmare modificări în structura interiorului. În noua încăpere cu destinaţie neîntîlnită în casa tradiţională — casă „frumos amenajată", de primire pentru zilele de sărbătoare — îşi fac apariţia primele piese de mobilier de provenienţă meşteşugărească — paturile cu tăblii, masa şi scaunele înalte „cu spetează". Paturile sînt dispuse de o parte şi de alta a celor doi pereţi longitudinali, iar în dreptul ferestrei de pe peretele opus intrării se aşază masa cu două scaune. Laviţele, lăzile cu zestre, mesele rotunde şi joase, scăunelele rămîn încă o vreme în camera de locuit, pentru ca apoi să fie scoase şi de acolo.

Pe planul decorului interior se întîmplă un lucru asemănător. Ţesăturile decorative devin mai numeroase şi se aşază de o parte şi de alta a ambelor paturi. Introducerea unor materiale noi, arniciurile colorate, mărgelele şi fluturii, măresc posibilitatea creării unor compoziţii decorative mai complicate; se trece de la dungile simple la „motivele alese" în războiul de ţesut. Scoarţele de lînă îşi îmbogăţesc cromatica şi repertoriul ornamental, fiind aşezate pe paturi şi uneori în unele locuinţe chiar pe jos.

Echipamentul pentru încălzit se schimbă o dată cu acestea, vatra liberă fiind înlocuită prin soba cu olane.

Schimbările amintite încep să se cristalizeze după vreo 20 de ani de la deschiderea primei mine din Berivoeşti, ceea ce indică cauzele modificărilor în comportament şi deci adaptarea la un nou sistem de viaţă.

Locuinţa cu plan complex, cuprinzînd 3—4 încăperi care îndeplinesc funcţii noi : dormitor, sufragerie, bucătărie, cămară, marchează schimbarea fundamentală a concepţiei despre confort şi despre frumos a locuinţei în ultimii 20 de ani. Arhitectura interiorului în noua locuinţă indică transformarea radicală a mentalităţii întregii comunităţi umane din Berivoeşti cu privire la casă, care a devenit în primul rînd un loc agreabil în care familia îşi desfăşoară viaţa în cele mai bune condiţii.

Pereţii văruiţi în alb, foarte potriviţi cu mobilierul, sînt acoperiţi de tapetele colorate discret, în tonuri de albastru, galben, maro. Mobilierul lucrat de meşteşugarii satelor a fost îndepărtat din noile interioare pentru a face loc mobilierului de factură industrială cumpărat de la oraş. Sobele cu olane au fost date uitării, pentru că noua generaţie foloseşte soba de teracotă, la bucătărie introducîndu-se în numeroase gospodării maşini de gătit cu aragaz. Scoarţele „învărgate" şi cu „alesături" au fost coborîte de pe pereţi, acoperind în prezent podelele, pentru a face treptat loc covoarelor de fabrică sau celor ţesute cu motive florale inspirate din modele de provenienţă străină Muscelului. Într-un cuvînt, interiorul locuinţei actuale din Berivoeşti nu mai păstrează decît foarte puţine

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

elemente tradiţionale, fiind foarte apropiat de cel orăşenesc. La integrarea elementului orăşenesc în locuinţele de aici, trebuie să avem în vedere mai mulţi factori, dintre care menţionăm: cooperativizarea şi mecanizarea agriculturii, un proces accentuat de industrializare prin deschiderea unor mine de cărbuni la care lucrează o mare parte din locuitori, extinderea exploatărilor forestiere şi o dată cu aceasta contactul frecvent cu alte comunităţi din mediul urban: Cîmpulung, Curtea de Argeş şi Piteşti, unde numeroşi săteni muncesc în întreprinderi industriale.

Privit în ansamblu, fenomenul transformării interiorului locuinţei nu constituie o excepţie la Berivoeşti şi se încadrează în complexul larg al modificărilor radicale evidente pe tot cuprinsul ţării, ca urmare a procesului industrializării, urbanizării.

Se poate conchide deci, în urma celor arătate mai sus, că procesul industrializării, cooperativizării şi urbanizării a produs schimbări în comportamentul estetic al grupurilor umane în staţia-pilot Berivoeşti. Ele ne apar vizibile, între altele, în arhitectura nouă a caselor de locuit aparţinînd tipului „vilă", în locul „casei ţărăneşti tradiţionale" şi în schimbarea modelului de a mobila şi de a decora locuinţa.

În contextul social şi cultural tradiţional găsim obiecte pentru decor care nu au altă destinaţie decît de ordin estetic, deci „detaşate" de util, ca: ţesături, scoarţe, şervete pe perete la icoană şi la oglindă, deşi ele pot fi folosite şi practic; numărul lor şi locurile în care sînt amplasate sporesc.

Se constată însă că vasele de ornament, broderiile, tablourile, bibelourile etc. au pătruns o dată cu mobila de factură industrială furniruită. În interiorul locuinţei, mobila de fabrică a ocupat una, mai multe sau toate camerele în întregime; nu găsim în camere un amestec de mobilă ţărănească cu piese de mobilă de factură industrială.

Schimbările în comportamentul estetic, dezvoltarea rafinamentului pot fi corelate cu realizarea omului ca personalitate către exterior, către marile grupuri sociale (întreprindere, oraş) cu tendinţa lui de a se realiza la maximum, conform noilor sale posibilităţi economice, rolului şi statutului pe care le dobîndeşte în colectivitatea lui din ce în ce mai lărgită.

Desigur că nu numai arhitectura locuinţei, împodobirea, croiala şi cusătura îmbrăcămintei procură omului satisfacţii estetice, ci şi artele grafice, plastice etc., care intră în sfera comportamentului estetic, ţinînd deci de antropologia estetică.

RECHERCHES D'ANTHROPOLOGIE CULTURELLE-ESTHÉTIQUE DANS LA STATION-PILOTE DE BERIVOEŞTI

RÉSUMÉ

L'anthropologie sociale et culturelle roumaine, après avoir été reconnue officiellement en 1964, a essayé d'élargir son champ d'investigations en accroissant le nombre des paramètres et de corrélations. Elle a développé — en vue d'étudier l'homme sous ses aspects les plus

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

humains — de nombreuses sous-disciplines, parmi lesquelles se trouve aussi l'*anthropologie esthétique.*

La relation entre l'esthétique et l'homme en tant que créateur et bénéficiaire du beau associé ou détaché de l'utile, de la pratique, a été étudiée dans la station-pilote de Berivoeşti en abordant en premier lieu les phénomènes les plus concrets : la tendance à embellir les vêtements — le costume national — et l'habitation — l'architecture et le mobilier de la maison.

Ainsi, sous le rapport évolutif on constate le passage du mobilier paysan, produit par les artisans ou par les paysans mêmes, à un mobilier fabriqué par l'industrie, ainsi que le passage du costume national aux vêtements citadins.

On ne constate pas dans les changements de comportement esthétique des mélanges, par exemple du mobilier paysan avec celui de provenance industrielle. Il s'ensuit clairement que l'homme a continuellement cherché et cherche à embellir son existence et que ce problème peut être très bien mis en corélation avec sa tendance d'autoréalisation, de parachèvement, de développement continu de la personnalité.

Institutul de istoria artei al Academiei
Muzeul satului
Centrul de cercetări antropologice al Academiei

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ANTROPOLOGIA FIZICĂ, PSIHOLOGICĂ, SOCIALĂ ŞI CULTURALĂ ŞI STUDIUL DEZVOLTĂRII COPIILOR DIN STAŢIA-PILOT BERIVOEŞTI—ARGEŞ

—CONTRIBUŢII LA STUDIUL PERSONALITĂŢII ÎN ORIENTAREA UNEI ANTROPOLOGII INTEGRALE—

DE

V. V. CARAMELEA, ELENA STĂNCULESCU, MIHĂIŢA DUMITRESCU, RODICA EDU, GH. GEANĂ şi GH. BARBU

Antropologia socială şi culturală românească a iniţiat în 1964 şi dirijează cercetări biologico-medicale, psihologice, sociologice, culturologice şi ecologice în staţia-pilot Berivoeşti, în concepţia unei teorii unitare a ştiinţelor omului prin investigaţii specializate, cu multiple corelări, dintre care unele la nivelul antropologiei fizice, iar altele la nivelul unei antropologii psihologice, sociale şi culturale, realizînd printr-o sinteză finală un studiu al omului total.

S-a început prin a se cerceta omul adult, bărbat şi femeie, trăind în contextul social pastoral agricol, continuîndu-se investigaţiile în noile condiţii ale industrializării şi urbanizării, cînd unele modele culturale tradiţionale sînt simţitor modificate sau fac loc unor valori culturale emergente.

În contextul social al industrializării, mecanizării agriculturii şi urbanizării s-a urmărit în staţia-pilot Berivoeşti nu numai definirea antropologică complexă a omului adult, în vederea cunoaşterii dezvoltării lui ca organism şi comportament, ca personalitate, ci şi dezvoltarea somatică şi psihică a copilului.

Antropologia socială şi culturală, interesată de studiul formării personalităţii, trebuind să integreze datele de ordin morfofiziologic, raseologico-constituţionale cu cele de ordin social, cultural şi ecologic, şi-a propus să conexeze rezultatele cercetărilor ei cu cele ale antropologiei fizice şi ale antropologiei psihologice. Ea trebuie să cunoască structurarea personalităţii, începînd cu ceea ce, sub aspect metodologic, a fost numit „personalitatea de bază", continuîndu-se apoi investigaţiile asupra „personalităţii statutare".

ST. CERC. ANTROPOL., 1969, T. 6, NR. 1, p. 91—101.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Sociologii şi antropologii sociali au făcut studii foarte migăloase, fragmentar publicate asupra dinamicii structurii sociale a satului, asupra instituţiilor şi relaţiilor sociale încă neinstituţionalizate. De asemenea, au fost cercetate valorile culturale tradiţionale, configuraţia comportamentală, modelele culturale moştenite, în scopul cunoaşterii elementelor pentru definirea personalităţii de bază. Pentru completarea elementelor necesare în studiul complex al personalităţii, s-a continuat cu cercetarea noilor modele de viaţă, a standardelor societăţii în curs de industrializare. Datele ecologice naturale nu au fost, desigur, nici ele omise.

În mod normal, studiul personalităţii trebuie să înceapă cu cercetarea biologico-medicală şi psihologică a copilului, de îndată ce acesta părăseşte viaţa intrauterină. Noi nu am făcut acest lucru, neavînd o antropologie psihologică dezvoltată în această direcţie de cercetare. Antropologia socială şi psiho-culturală a reuşit însă să realizeze o colaborare dintre cele mai strînse şi fructuoase cu o echipă medico-psihologică a Institutului de igienă şi a Institutului medico-farmaceutic din Bucureşti, condusă de conf. dr. Gh. Tănăsescu, care din anul 1958 efectuează an de an cercetări asupra dezvoltării somatice şi psihice a copiilor şcolari şi preşcolari din Berivoeşti.

În cele ce urmează nu intrăm în analiza datelor de antropologie socială şi culturală ce caracterizează contextul social-cultural tradiţional

Fig. 1. — *A*, Copii din Berivoeşti, din lotul cercetat multidisciplinar de antropologii sociali şi culturali, pentru obţinerea de date asupra „personalităţii de bază" (valorile culturale comune grupului). *B*, copii preşcolari din Berivoeşti, din lotul cercetat experimental în anul 1968; schimbări în modelele culturale tradiţionale de creştere şi educare a copiilor.

A

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

B -

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

şi cel industrial, nici în definirea personalităţii de bază. Vom prezenta îndeosebi *metodologia* şi cîteva rezultate ale cercetărilor echipei conduse de Gh. Tănăsescu, care în ultimii zece ani a efectuat cu aceleaşi metode clinice, fiziologice şi psihologice cercetări asupra copiilor pe care ne-am propus să-i urmărim noi, antropologii sociali şi psiho-culturologi, în ceea ce priveşte realizarea lor ulterioară, personalitatea statutară, împlinirea lor în limita capacităţii fizice şi psihice reflectate de datele antropologice complexe obţinute an de an prin metode ştiinţifice aplicate asupra acestui segment de populaţie.

Antropologii sociali şi psiho-culturali, preluînd datele de ordin somatic şi psihologic, au căutat să desăvîrşească cercetarea cu datele de mediu ecologic, social şi cultural, adică studiind problema dezvoltării copiilor cît mai complex (echipa condusă de V. V. Caramelea).

Astfel de cercetări complexe, care însă nu vizează studiul copilului în scopul cunoaşterii formării personalităţii, desigur foarte valoroase, s-au mai făcut atît la noi, cît şi în alte ţări. La Congresul internaţional al ştiinţelor antropologice şi etnologice de la Tokio a fost comunicată o cercetare complexă, dar care nu a abordat şi latura psihică, ci numai somatică şi social-economică (Susana Ringulet, *Integral Antropological Study of a Child Population at the Argentina Puna: San Antonio de los Cobres, Provincia de Salta*, VIIIth International Congress of Antropological and Ethnological Sciences, Science Council of Japan, Tokio, 1968).

În afara măsurătorilor antropologice fizice, pentru urmărirea continuă a dezvoltării somatice, s-au înregistrat timpul de reacţie la stimuli vizuali şi excitabilitatea neuro-musculară (fig. 2, 3 şi 4).

Au fost aplicate copiilor probe pentru aprecierea posibilităţilor de învăţare a unui material verbal (copiii trebuiau să găsească cuvintele, să le memoreze şi să le reproducă) (fig. 5).

De asemenea, s-a studiat capacitatea lor de a transpune o temă dată într-un desen şi de a descrie o scenă reprezentată într-un tablou desemnat.

Copiii au fost examinaţi şi clinic-endocrinologic.

Copiilor găsiţi cu tulburări de dezvoltare li s-a instituit o cură heliomarină, efectele acestei cure fiind urmărite prin examene experimentale repetate cel puţin de două ori pe an. În unii ani, aceste examinări repetate s-au făcut de cîte patru ori.

Observaţiile asupra stării de dezvoltare a copiilor de vîrstă şcolară s-au completat cu date privind aspecte ale dezvoltării preşcolarilor: dezvoltarea somatică, dezvoltarea osoasă.

În anul 1968 s-au repetat o parte din aceste cercetări, metodologia de lucru incluzînd şi tehnici de apreciere a dezvoltării mintale a copiilor cu un test pentru nivelul intelectului.

Tot în anul 1968 s-a efectuat analiza grupelor sanguine în sistemul ABO la 400 de copii şcolari şi preşcolari din staţia-pilot.

Menţionăm că satele din Berivoeşti au constituit un centru de cercetare antropometrică în anii 1950 şi 1957, cînd au fost examinaţi somatometric toţi copiii şi tinerii pînă la 18 ani din localitate.

Această informare nu poate fi desprinsă, desigur, de studiile îndelungate efectuate de sociologie, începînd din 1934, şi de antropologia fizică, realizate de P. Rîmneanţu, şi de cercetările de antropologie fizică,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

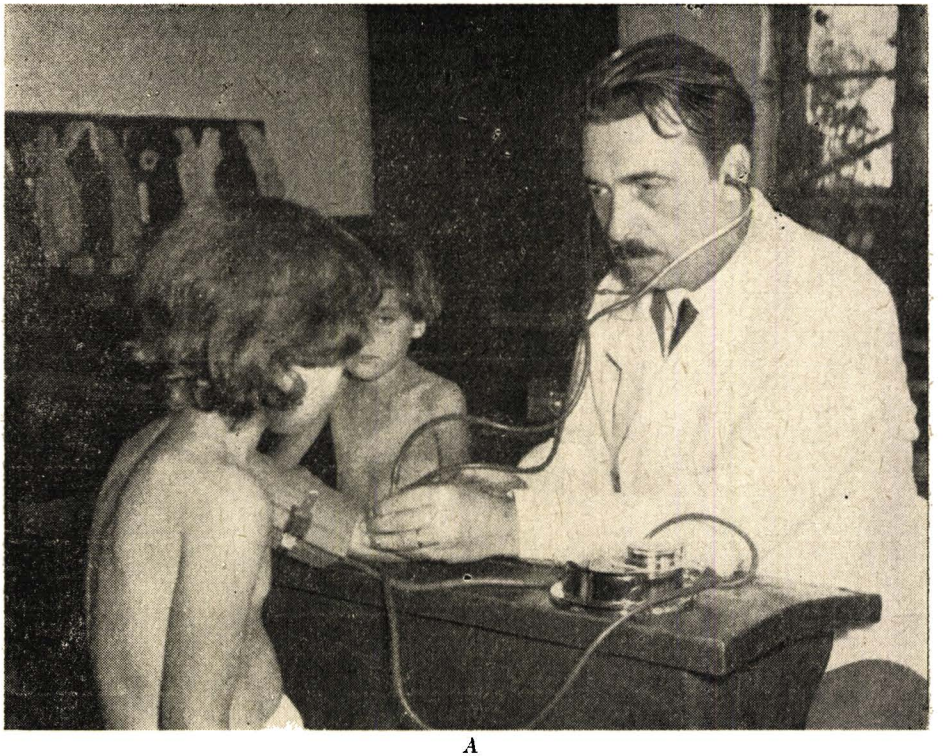

A

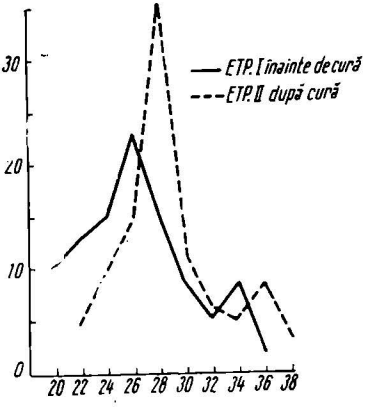

B

Fig. 2. — *A*. Examenul somato-fiziologic efectuat de echipa condusă de Gh. Tănăsescu de la Institutul de igienă, Bucureşti; *B*, graficul reprezentînd variaţia greutăţii copiilor din lotul experimental înainte şi după cura heliomarină.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

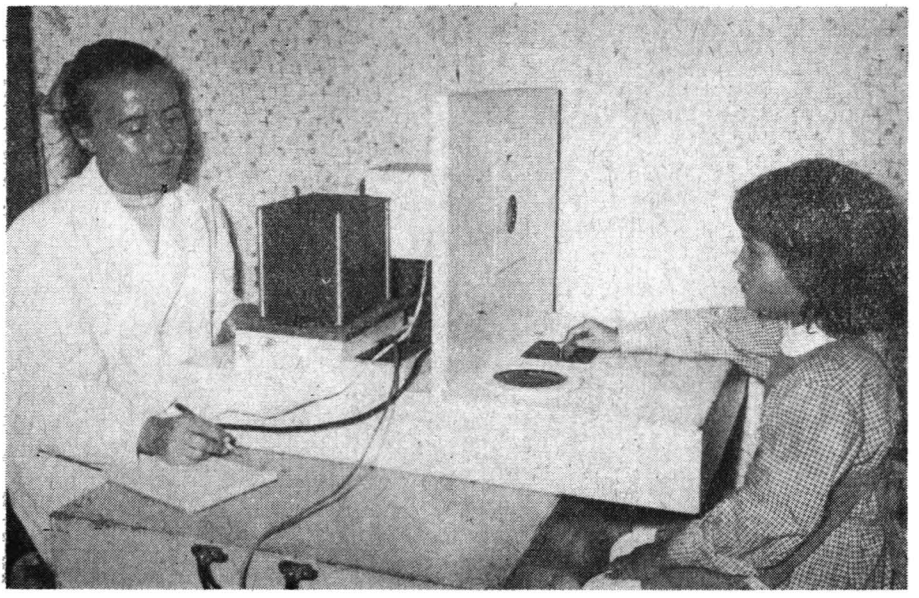

A

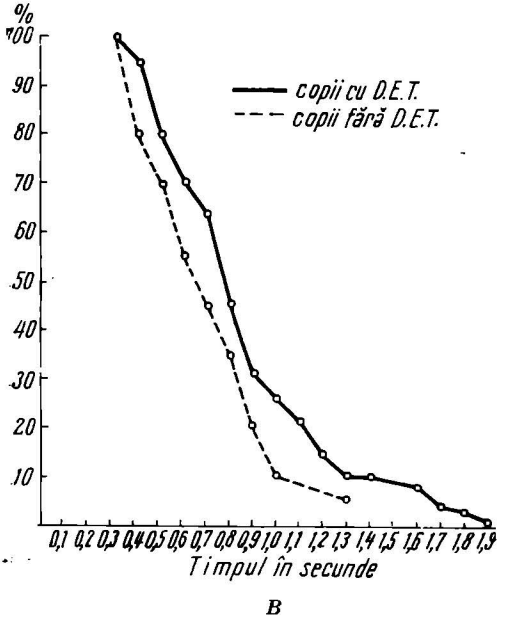

B

Fig. 3. — *A*, Cercetarea latenței reacțiilor motorii ale copiilor din lotul experimental din stația-pilot Berivoești; *B*, diferențele timpului de latență al reacțiilor copiilor cu D.E.T. și fără D.E.T (cl. a II-a) din Berivoești -Ungureni (curbe cumulative);

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

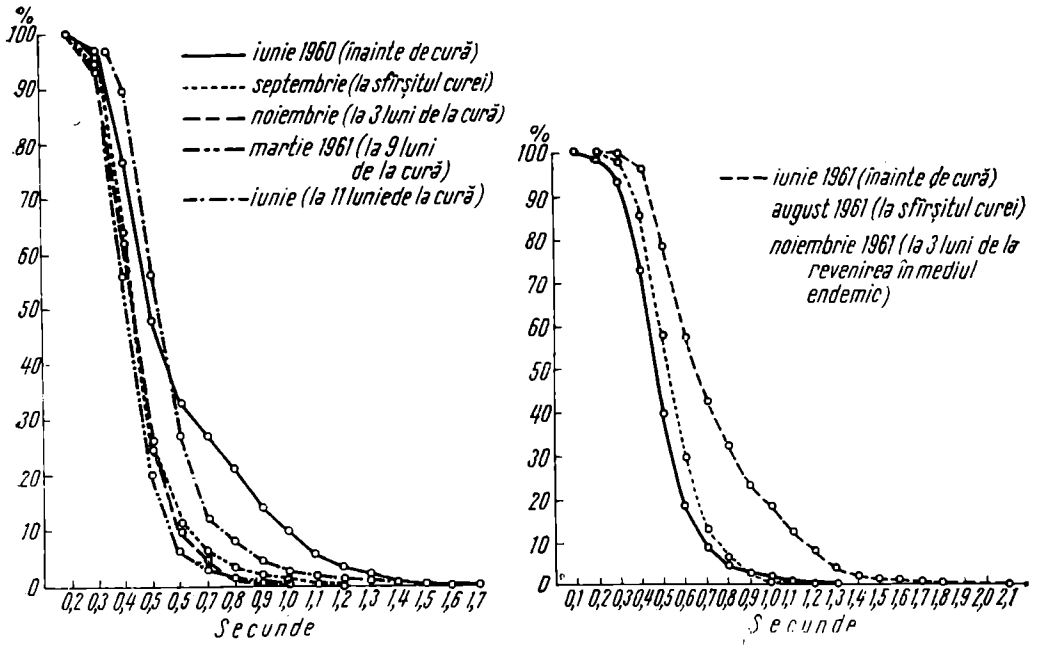
%
iunie 1960 (înainte de cură)
septembrie (la sfîrşitul curei)
noiembrie (la 3 luni de la cură)
martie 1961 (la 9 luni de la cură)
iunie (la 11 luni de la cură)
Secunde
%
iunie 1961 (înainte de cură)
august 1961 (la sfîrşitul curei)
noiembrie 1961 (la 3 luni de la revenirea în mediul endemic)
Secunde

C *D*

C, evoluţia variaţiilor procentuale ale timpului de latenţă la lotul probant înainte şi după cura heliomarină pe timp de 1 an; *D*, variaţiile procentuale ale timpului de latenţă la copiii care merg primul an la cura heliomarină (curbe cumulative).

psihologică, socială, culturală, demografică, economică, estetică, lingvistică şi educaţională efectuate asupra populaţiei mature din comună, mai bine spus asupra grupurilor umane care includ atît copii, cît şi maturi şi bătrîni.

Cercetările care urmăresc în viziunea unei antropologii integrale un studiu al personalităţii, iniţiate de antropologia psihologică, socială şi culturală în 1964, conexează parametrii de ordin fizic determinaţi de biologi şi medici, deoarece datele de ordin morfofiziologic, de rasă şi constituţie constituie pentru noi ceea ce se numeşte „determinantul biologic" (schema Kluchohn şi Mowrer) sau „suportul somatic" (H. Roth) al personalităţii.

Sub aspectul rezultatelor se constată o dezvoltare somato-psihologică a copiilor din ce în ce mai bună, pe măsura dezvoltării condiţiilor de viaţă socială, economică şi culturală a satelor Berivoeşti, a schimbării mentalităţii părinţilor şi grupului în ceea ce priveşte „copilăria", creşterea, educarea şi ştiinţa de carte ce trebuie dată copiilor, pentru dezvoltarea personalităţii lor, alta decît cea urmărită în contextul tradiţional agricol.

Nu încape îndoială că se întrevede şi interesul practic pentru o antropologie educaţională, pentru cunoaşterea capacităţii de dezvoltare psiho-fizică şi a contextului social-cultural, de care trebuie să se ţină seamă în elaborarea unor programe, unor grupări de materii pentru o cît mai bună organizare şi eficienţă a învăţămîntului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

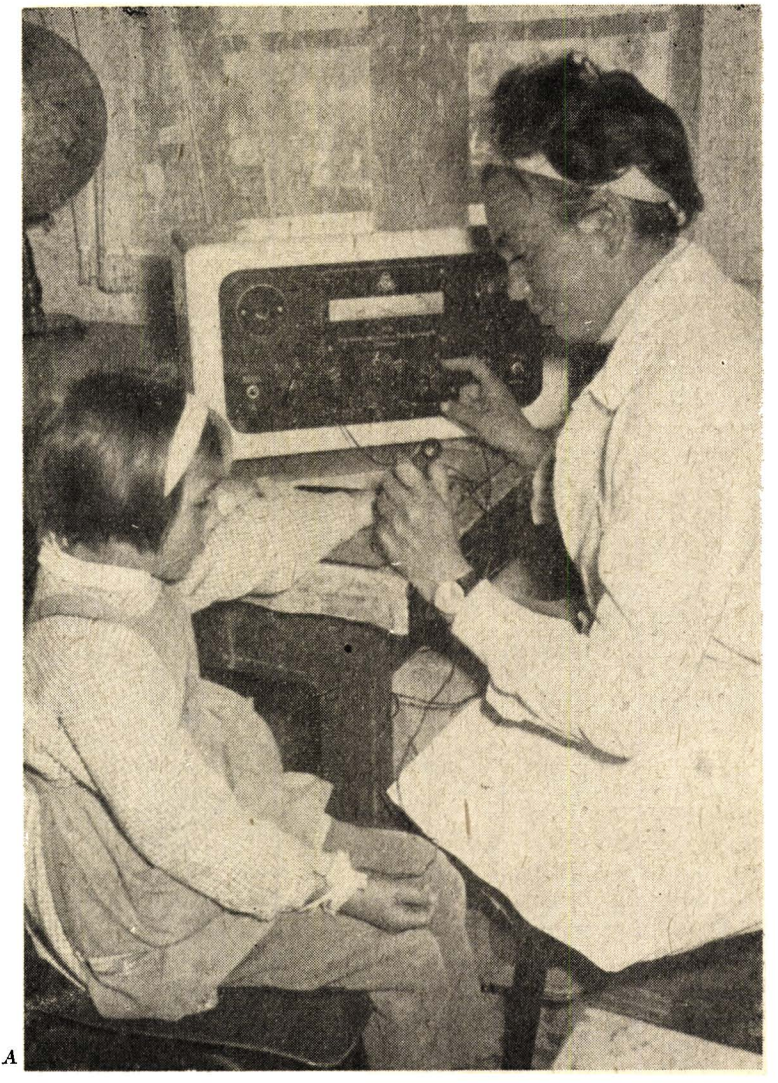

A

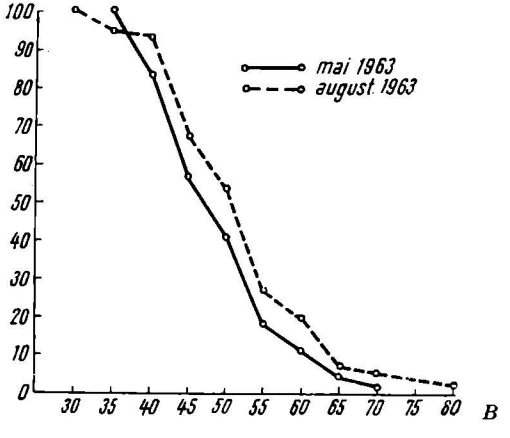

B

Fig. 4. — *A*, Cercetarea excitabilității neuro-musculare pe lotul experimental de copii din stația-pilot Berivoești; *B*, graficul creșterii reobazei pentru nerv la 0,1 milisecunde la copii după cura heliomarină.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 5. — *A*, Examen psihologic cu probe colective pentru diagnosticul nivelului de dezvoltare a inteligenței; *B*, graficul rezultatelor obținute la o probă de reținere a cuvintelor aplicată timp de 10 zile, de două ori pe zi, la elevi din cl. a IV-a; la aplicarea probelor 13,14 și 25, 26 s-a schimbat conținutul probei; probele 28 — 31 au fost aplicate după o întrerupere de două luni.

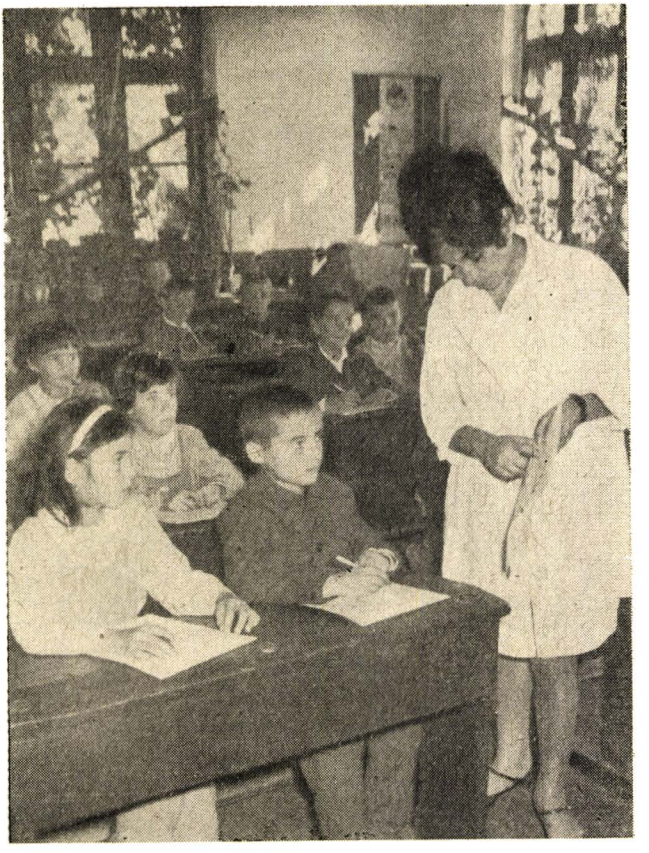

A

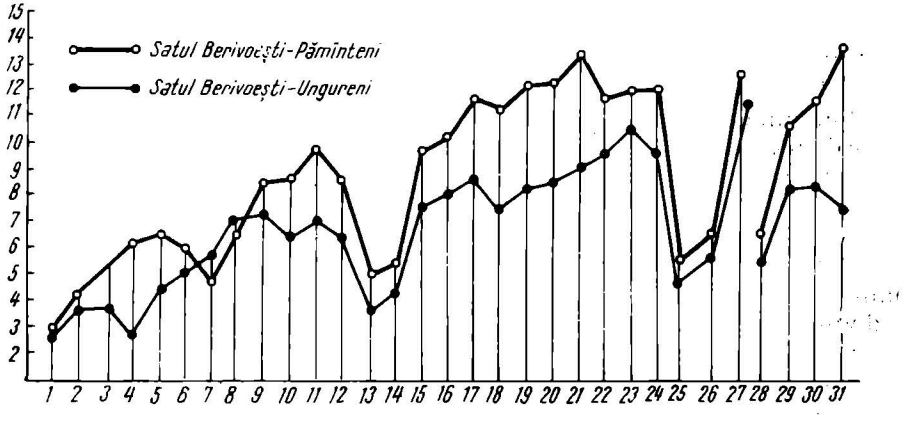

B

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 6. — Anchete de antropologie socială şi psiho-culturală urmărind studiul „copilăriei" în viaţa comunităţii; păstrarea unor jocuri tradiţionale ale băieţilor.

L'ANTHROPOLOGIE PHYSIQUE, PSYCHOLOGIQUE, SOCIALE ET CULTURELLE ROUMAINE ET L'ÉTUDE DU DÉVELOPPEMENT DES ENFANTS DANS LA STATION-PILOTE DE BERIVOEŞTI

RÉSUMÉ

L'anthropologie sociale et culturelle effectue des recherches dans la station-pilote de Berivoeşti suivant l'orientation d'une anthropologie intégrale.

Elle a commencé par étudier l'homme traditionnel et sa culture, puis l'homme au cours du processus de l'industrialisation, le changement des valeurs culturelles traditionnelles et l'apparition des valeurs culturelles émergentes.

Dans le contexte social du processus de l'industrialisation, de la coopérativisation et de l'urbanisation, l'anthropologie sociale et culturelle, l'anthropologie psychologique et l'anthropologie physique ont comme but — dans la station-pilote de Berivoeşti — non seulement la définition anthropologique complexe de l'homme *adulte*, mais aussi le développement somatique, psychique de l'*enfant*.

Les chercheurs de sociologie, d'anthropologie sociale et psycho-cul turelle ont réalisé une étroite et fructueuse collaboration avec une équipe de l'Institut d'Hygiène de la Faculté de Médecine de Bucarest qui étudie

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

depuis 10 ans le développement biologique, médical et psychique des enfants à l'époque des maternelles et des écoliers.

L'équipe médicale a effectué pendant quelques années des recherches chez quelques lots d'enfants — spécialement une série à DET — en effectuant des examens anthropométriques et psychologiques, avant et après avoir soumis les sujets à une cure héliomarine.

Les données recueillies au cours des recherches en collaboration ont été mises en corrélation par les anthropologistes psycho-culturels avec les données concernant la personnalité de base, vu que les paramètres d'ordre racial-constitutionnel caractérisent ce qu'on nomme le « support somatique » de la personnalité.

Centrul de cercetări antropologice, București
Institutul de igienă

Primit în redacție la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

PROCESUL OMOGENIZĂRII LIMBAJULUI ÎN CONTEXTUL SOCIAL-CULTURAL AL INDUSTRIALIZĂRII

—CONTRIBUȚII LINGVISTICE ÎN CADRUL CERCETĂRILOR INTERDISCIPLINARE COORDONATE ANTROPOLOGIC INTEGRAL ÎN STAȚIA-PILOT BERIVOEȘTI – ARGEȘ (II)

DE

ȘERBAN ȚICĂLOIU și V. V. CARAMELEA

Sociologii, antropologii sociali, ca și lingviștii, consideră limbajul ca un fenomen social. El s-a născut în societate și servește ca mijloc de comunicare între oameni, în relațiile lor sociale, în transmiterea culturii.

Limbajul este socotit totodată ca „fapt" sau „aspect" al culturii. Antropologul culturolog american Melville Herșcowitz, preocupîndu-se de „natura culturii", de „realitatea culturii", de „universalitatea" și totodată de „unicitatea" ei, de „stabilitatea" și în același timp de „dinamica", de „schimbările", de „conținutul" ei, remarcînd că aceasta „numai rareori se impune pe calea gîndirii conștiente", referindu-se și la limbaj, îl consideră într-adevăr ca un „aspect" al culturii. „Într-un cuvînt — scrie el — , pentru a încheia această trecere în revistă a aspectelor culturii vom adăuga : dansurile, cîntecele și basmele, artele grafice și plastice, care ne procură satisfacții estetice, limbajul care exprimă gîndirea. . ." (Melville Herscowitz, *Les bases de l'antropologie culturelle* (trad. franc., 1952).

Limba se poate studia din diferite puncte de vedere : „gramatical, fonetic, semantic", după cum observă antropologul social englez care s-a ocupat în cercetările lui de graiul unor grupuri umane (E. E. Evans Pritchard, *Social Antropology*, 1956).

Punînd în relație cultura cu creatorul și beneficiarul ei, ne interesează o caracterizare a graiului pentru o perspectivă antropologică, cercetîndu-l din toate punctele de vedere de mai sus, care pot fi utile în studierea relației structură socială — cultură — personalitate. Cercetarea corelativă a acestor probleme în orientarea unei antropologii integrale credem că va duce în final la constituirea și la noi, în specificul problematicii noastre, a unei antropologii lingvistice, ca ramură a antropolo-

ST. CERC. ANTROPOL., 1969, T. 6, NR. 1, P. 103–108

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

giei sociale şi culturale. Cercetarea, de exemplu, a modelelor culturale acceptate de societatea pastoral-agricolă şi a standardelor noi ale societăţii industriale, a valorilor culturale tradiţionale şi a valorilor culturale emergente în contextul social al industrializării au fost efectuate concomitent şi în bună măsură prin studierea limbii de către un lingvist şi un sociolog culturolog.

Problema limbajului în relaţie cu dezvoltarea omului, privit sub aspect biologic, psihologic, istoric, social, cultural şi ecologic, cercetată experimental, la grupurile umane din staţia-pilot Berivoeşti, mai ales sub aspectul structurării personalităţii, va fi abordată de numeroase puncte de vedere.

Înainte însă de a proceda la o analiză gramaticală şi fonetică a graiului, a unor corelări între structura socială şi structura semantică, înaintea cercetării reflectării în limbă a valorilor culturale tradiţionale şi a celor emergente, vom discuta cîteva procese îndelung observate la grupurile umane din Berivoeşti, de interes pentru studierea vorbirii pe profilul antropologiei sociale şi culturale.

După procesul pătrunderii *neologismelor*, după apariţia unor *hibrizi* între limba literară şi particularităţile zonale ale graiului, pe care le-am prezentat parţial în numărul anterior al revistei, vom înfăţişa pe scurt un alt proces, acela al *omogenizării limbajului*, început din secolul trecut şi intensificat în secolul nostru, mai ales în ultimele trei decenii, şi încă neîncheiat.

Populaţia celor opt grupuri umane berivoeştene, complet românească istoriceşte, provine din două zone geografice ale ţării.

O parte este formată din descendenţii aşa-zişilor băştinaşi, moşneni sau megieşi, din zona Muscelului, care au alcătuit vechea comună Berivoeşti—Pămînteni, stabiliţi din vremuri îndepărtate îndeosebi pe Valea Satului.

Altă parte a populaţiei este formată din români veniţi din Transilvania în perioada cînd această provincie se afla sub stăpînirea Austro-Ungariei. Unii sînt veniţi chiar înainte de instaurarea regimului austro-ungar, migrînd la o populaţie de aceeaşi origine etnică, cu acelaşi grai, între care se puteau realiza, cum de altfel au şi fost, relaţii de diferite ordine.

Populaţia de băştinaşi s-a aşezat cu casele iniţial în jurul Văii Berii, un pîrîu la cîteva sute de metri mai jos de biserica veche şi cea nouă a moşnenilor-megieşi — Berivoeşti, pe dreapta Văii Satului.

Valea Berii reprezintă un toponimic care conservă amintirea eroului eponim (un „Bera" cu cetaşii lui), fondator de sat. Menţionăm că nu am descoperit documentar un astfel de nume de persoană, ci numai pe cel de Berivoi (secolul al XV-lea), care poate fi interpretat atît în legătură cu Berivoii-Mari şi Berivoii-Mici din Ţara Oltului (Făgăraş), cît şi cu munţii Berivoescu-Mare şi Berivoescu-Mic, stăpîniţi în trecut de berivoeşteni, situaţi la limita dintre fostele judeţe şi Făgăraş, şi alte sate purtînd numele Berivoeşti, ca şi cu numele unui Berivoi Valahul din Balcani, de la casa căruia s-a pornit o răscoală în secolul al XI-lea (textul aparţine lui Kekaumenos şi ne-a fost semnalat de către istoricul medievist Aurel Sacerdoţeanu, profesor la Universitatea din Bucureşti, care l-a şi publicat).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Sub aspect istoric şi social, în cele opt sate găsim o populaţie de moşneni, de foşti clăcaşi, foşti chiriaşi, foşti embaticari etc. Moşnenii formează îndeosebi populaţia satelor Berivoeşti-Pământeni, descendenţii lor păstrîndu-şi pînă în zilele noastre, la cooperativizarea agriculturii, drepturi devălmaşe pentru un teren din teritoriul vechii obşti, formă socială în care a trăit şi s-a format poporul român în perioada etnogenezei lui şi chiar mai tîrziu. Foştii clăcaşi, chiriaşi embaticari, căminaşi — foarte mulţi dintre ei români-ungureni —, aşezaţi pe părţile de moşie mănăstireşti (feudale), au format satele şi cătunele Oţelul, Bratia, Gămîceşti, Măneşti, ultimele două intrînd chiar în dubletul Berivoeşti-Ungureni.

Populaţia oraşului minier, formată din muncitori, admigraţi şi stabiliţi în partea de sud a comunei Berivoeşti, la limita cu comuna Aninoasa, s-a format de cel mult 20 de ani, o dată cu extinderea exploatărilor miniere, şi provine îndeosebi din judeţul Argeş şi într-o mai mică măsură din restul ţării.

Sub aspect economic, ungurenii, gămîceştii, brătienii s-au îndeletnicit în bună parte cu munca la pădure, oţelenii aproape în exclusivitate cu păstoritul, iar pămîntenii, din Valea şi Vatra Satului, îndeosebi cu agricultura, pomicultura şi creşterea vitelor mari.

Sub aspectul graiului a existat în trecut şi s-a menţinut tot timpul cît căsătoriile au fost endogamice o deosebire dialectală între românii ungureni şi românii pămînteni, manifestată în lexic, în fonetică, în ritmul şi tonul vorbirii.

Se recunoştea, de exemplu, după grai un oţelean de un locuitor din Vatra Satului. Aici diferenţa era dată nu numai de istoria socială diferită a populaţiei, ci şi de viaţa economică, de ocupaţia principală, de o relativă izolare.

Constatăm un proces de omogenizare, mărturisit şi de locuitori, de ştergere a particularităţilor dialectale, proces început prin practicarea mai accentuată a sistemului căsătoriilor exogamice şi care s-a intensificat pe măsură ce oamenii au intrat în relaţii sociale noi, ca urmare a procesului industrializării, o dată cu munca în echipe, în brigăzi mixte de ungureni şi pămînteni, de oţeleni, foşti ciobani cu oameni din sat, care ocupaţional erau mai mult agricultori şi pomicultori în trecut. La fel, femeile au început să lucreze şi ele, mai ales cele tinere, apte de muncă, în echipe şi brigăzi la cooperative agricole de producţie. Înainte se lucra în mod covîrşitor într-un cadru familial, relaţiile erau îndeosebi intrasăteşti şi deci o relativă izolare socială între grupurile umane berivoeştene.

Din discuţiile purtate liber cu informatori bătrîni, tineri şi copii de sexe şi de pregătire şcolară diferite din toate satele berivoeştene, ca şi din observaţiile îndelungate ale unuia dintre noi (V. V. Caramelea), din analiza unor probe de limbă rezultă clar atît cauzele procesului de omogenizare, cît şi etapele desfăşurării lui.

Doi informatori, Gh. I. Vintilă şi Gh. Dragomir, ne-au dat următoarele lămuriri în ceea ce priveşte originea comună a pămîntenilor şi ungurenilor: „Ungurenii iera clăcaşi. Tot românii iera, veniţi din Ardeal ··· din cauza persecuţiilor ···" (Gh. I. Vintilă, 70 de ani); „··· chiar că erau români sadea, tot ca şi noi" (Gh. Dragomir, 68 de ani).

Locuitorii vîrstnici, care mai păstrează amintirea distincţiei dintre pămînteni şi cei veniţi de „dîncolo" (din Transilvania), arată că aceştia

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

aveau o „despărţire la vorbă" (informatoare Paraschiva Amzică, 85 de ani). Informatoarea, băştinaşă din Pămînteni, ne explică faptul că în vorbire ungurenii fac pauze, vorbesc mai rar şi, după cîte am înţeles noi din lămuririle ei, se exprimă în sintagme sacadate.

Informatoarea Maria Antone, de peste 70 de ani, născută în Berivoeşti-Pămînteni, dar stabilită prin căsătorie în Berivoeşti-Ungureni îşi aminteşte foarte bine şi ne redă mirarea ei cînd, vorbind în satul soţului, a constatat în vorbirea oamenilor o serie de cuvinte noi faţă de cele folosite în satul ei de baştină pentru a desemna unele lucruri, precum şi o pronunţare diferită.

Învăţătorul pensionar Ion Mihalcea, care a profesat tot timpul la şcoala din Berivoeşti-Ungureni, ne spune: „... Înainte, hotărît, îl cunoşteai pe un om din Ungureni după dialect, după port". El şi-a argumentat afirmaţiile folosind ca exemple diferite fonetisme, elemente de vocabular. Astfel, „... ungurenii se deosebiau în trecut de pămînteni", cei dintîi ziceau „pîne", pămîntenii „pîine", ungurenii „cîne", pămîntenii „cîine" etc. Dar foloseau pentru a arăta acelaşi lucru cuvinte deosebite: de exemplu ungurenii ziceau „corfă", iar pămîntenii „coş" etc.

Acelaşi informator ne spune că „astăzi aproape că nu mai există vreo deosebire între vorbirea locuitorilor din Berivoeşti-Ungureni şi Berivoeşti-Pămînteni".

În ceea ce priveşte deosebirea în vorbirea oamenilor pe ocupaţii şi datorită relativei izolări, relatările informatorilor sînt la fel de concludente.

Informatorul Ion Bădală, în vîrstă de 61 de ani, ne spune că la oţeleni întîlnim „vorbire ciobănească" (ei sînt), „preocupaţi de vite", ei strigă: „fă lelii... ţin-te la viţelul mieu".

Informatoarea Sultana Caramelea, de peste 80 de ani, ne spune că oţelenii vorbesc „cam ungureneşte", că „stau mai bine ăştia din sat ca vorbire". Oţelenii „are vorba aşa cam schimbată... to(t) româneşte da'parc-aduce aşa oleacă-n altfelii..., parcă schimbă niţăl la accent, „oţelenii sînt nişte moţuflani".

Din conversaţiile cu informatorii rezultă că aceştia au, în general, conştiinţa deosebirilor lingvistice şi folosesc chiar cîteva calificative: că vorbesc „altfel", „ungureneşte", „ciobăneşte" etc.

Fără îndoială că scurtarea cuvintelor are o altă explicaţie: ritmul accelerat al articulării, probabil efortul, emfaza, deoarece fenomenul este întîlnit în multe locuri din Muntenia, îndeosebi în zona de munte şi de deal.

Oamenii au observat şi procesul de unificare şi ne-au explicat şi cauzele: Gh. Vintilă, de exemplu, spune: „Păi... aicea la Dragoslavili (la pădure, la muncă) am fost cu Ion Iordache, cu Neculae Ghinea şi alţii (din Pămînteni)... era şi de la ungureni paisprece (muncitori)..., nu-i ţiu minte (ca nume)".

Informatoarea Sultana Caramelea ne spune: „Ie vorba că la mină ··· cu minerii ··· ei (berivoeştenii-ungureni) vorbieşte tot ca ăştia ai noştri..., la mină vorbieşte vorbili l(u)or dă muncă..., aşa... după munca l(u)or ··· restu vieţii vorbieşte acasă ca ăilalţi".

Este clar că la procesul de unificare a contribuit îndeosebi dezvoltarea relaţiilor de muncă. Din convorbirile cu informatorii deducem, de asemenea, contribuţia şcolarizării la omogenizarea graiului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

„'Nainte iera altfel, nu ca acum" (Sultana Caramelea). De la o vîrstă mică, copiii erau puşi la lucru. Muncile se învăţau şi erau preţuite în mod tradiţional: „Ăi mai mari învăţa p-ăi mai cruzi. Adeseori, părinţii le spuneau copiilor: faceţi şi voi ca noi..., înainte părinţii aveau grijă ca copii să se orienteze spre meseria din moşi-strămoşi" (Mişu Dumitrescu). „Nu prea se interesa lumea dă oameni învăţaţi... Coasă şi sapă" (Paraschiva Amzică).

Adeseori, copiii, în loc să meargă la şcoală, erau trimişi de părinţi după vite, după oi „...şi dacă nu era carte multă [oamenii] vorbia cu vorbe mai puţîne" (Mişu Dumitrescu).

Schimbarea valorilor culturale ne apare clar în discuţiile cu toţi informatorii. Mai rezultă, de asemenea, din discuţii posibilitatea circulaţiei, importuri de modele culturale, de vorbe, cauzate de mişcarea mecanică a populaţiei.

„Acu s-a modernizat lumea, ia fete din alte sate, cu alte vorbe, alte schimbări şi la case, alte aranjamente, cum vede în alte părţi". Se poartă „haine de prăvălie". Înainte îmbrăcămintea era făcută în gospodărie (industria casnică) „... cu mîna, dă casă, din lînă de oaie cel mai des..., înainte purtau o broboadă (care se cumpără de la magazin) la zile mari, o lăsa moştenire".

În ceea ce priveşte metodele culturale de educare a copiilor, de schimbare a mentalităţii privind instruirea lor prin şcoală, Mişu Dumitrescu continuă: azi „toţi dă copiii la şcoală, şi ăl sărac şi ăl bogat. S-a dăşteptat lumea. S-a civilizat. Nu vrea să mai trăiască cum am trăit noi... Nu mai e ca-nainte...".

Bătrînii în special îşi dau seama că cei mici, datorită instrucţiei sistematice, de cel puţin opt clase, ştiu multe lucruri şi în multe cazuri dau explicaţii unor fenomene pe care cei în vîrstă nu le interpretează în mod ştiinţific... „Ăştia mai mici sînt mai pricepuţi decît în trecut, mai pricepuţi de mici" (Sultana Caramelea); „...dăla ăla micu ai cu cine şi poţi să stai de vorbă" (Mişu Dumitrescu).

Oamenii în vîrstă îşi dau seama că astăzi „ştiinţa a înaintat foarte mult" (Andrei Caramelea). Unii informatori, care au acceptat cu multă bunăvoinţă să se înregistreze pe bandă de magnetofon un mare număr de descîntece, de farmece, să se lase fotografiaţi executînd diferite ritualuri magice practicate de ei, ne-au arătat că ele trebuie reinterpretate prin prisma cunoştinţelor ştiinţifice.

În explicarea procesului omogenizării ne oprim îndeosebi la observaţiile, la opiniile, la manifestările localnicilor. Analiza unor texte, probe de limbă culese de pe teren de la oameni de sexe, vîrstă, ocupaţie, sate diferite o vom face într-un număr viitor al revistei.

Fără îndoială că nu trebuie uitat şi de asemenea analizat faptul că în Berivoeşti se găsesc aproximativ 800 de aparate de radio şi peste 100 de televizoare, un mare număr de abonaţi la ziare şi reviste, că se frecventează cinematograful, manifestările de la căminul cultural, contribuind şi acestea la o omogenizare a limbajului, limba literară fiind vorbită tot mai mult.

În ceea ce priveşte structurarea personalităţii, este limpede pentru oricine că contactul cu procesele de enculturaţie contribuie la formarea ei. Limba reflectă, desigur, schimbarea unor valori culturale tradiţionale,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

introducerea unor modele culturale noi, în cazul nostru, urmare a proceselor industrializării, mecanizării agriculturii, urbanizării, iar studierea lui ne poate fi de mare folos în urmărirea structurării personalităţii, a interpretării corelative a problemei schimbări sociale — gîndire — cultură-limbă — personalitate.

INDUSTRIALISATION, CHANGEMENTS TECHNIQUES, SOCIO-ÉCONOMIQUES ET PSYCHO-CULTURELS, LANGUAGE, PERSONNALITÉ. CONTRIBUTIONS LINGUISTIQUES AU COURS DES RECHERCHES INTERDISCIPLINAIRES INTÉGRALEMENT COORDONNÉES AU POINT DE VUE ANTHROPOLOGIQUE DANS LA STATION-PILOTE DE BERIVOEŞTI

RÉSUMÉ

Outre l'étude des néologismes pénétrés dans le vocabulaire à la suite du processus de l'industrialisation, un autre problème recherché dans la station-pilote de Berivoeşti par les anthropologistes sociaux en collaboration avec les linguistes est celui de l'homogénéisation du language, de l'effacement de certaines particularités dialectales entre les différents groupes.

Naguère, — les vieux l'attestent encore —, il existait une différence entre le village de Berivoeşti Pămînteni (peuplé de Roumains du pays) et le village de Berivoeşti Ungureni (peuplé de Roumains émigrés de Transylvanie à la suite des persécutions, à l'époque de la domination austro-hongroise), en ce qui concerne tant la prononciation des mots, le rythme et l'emphase, que l'utilisation d'une série de mots destinés à désigner les mêmes objets et variant d'un groupe à l'autre.

Le processus d'unification, d'homogénéisation, d'effacement des différences dialectales a commencé depuis lors par des mariages mixtes, par suite des relations intervillageoises ; dernièrement ce processus s'est intensifié par le travail en commun dans les entreprises industrielles de la zone, par la scolarisation plus prolongée des enfants qui assimilent ainsi la langue littéraire, par des moyens de communication — la presse, la radio, la télévision — très répandus parmi les habitants de tous les hameaux de Berivoeşti.

Liceul Dinicu Golescu, Cîmpulung-Muscel
Centrul de cercetări antropologice, Bucureşti
Secţia de antropologie socială şi culturală

Primit în redacţie la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ANTROPOLOGIA APLICATĂ ÎN INDUSTRIE

DE

SUZANA GRINȚESCU-POP și TH. ENĂCHESCU

572: 6

Progresul unei științe nu depinde numai de rezultatele sale teoretice, ci în același timp — dacă nu chiar într-o mai mare măsură — și de aplicațiile sale practice. Această situație poate fi ilustrată prin numeroase exemple, din care vom reține doar două, mai apropiate de preocupările și viața noastră. Biologia umană teoretică cunoaște o dezvoltare relativ mult mai restrînsă în comparație cu biologia umană aplicată, care este, de fapt, medicina; de asemenea, dezvoltarea cercetărilor teoretice de fizică și matematică este inegalabil mai mică decît aplicațiile acestora în grupul de discipline „politehnice".

În această ordine de idei, aplicațiile practice ale științelor ne apar oarecumva comparabile cu ceea ce sînt derivatele unei funcții matematice generale.

Desigur, despărțirea cercetării teoretice de aceea aplicativă nu corespunde situației reale. De fapt, nici una dintre ele nu poate exista fără cealaltă, dar nu este mai puțin adevărat că, după cum accentul se pune mai mult pe teoretic sau pe aplicativ și perspectivele de lucru sînt altele. Un exemplu în acest sens ne este dat de cercetarea științifică a țărilor dezvoltate, unde legarea cercetării științifice de producție, adică de nevoile concrete ale societății și în special de industrie, a dus cercetarea teoretică și aplicativă pe pozițiile cele mai avansate ale științei de azi.

Iată dece credem că angrenarea antropologiei în domeniile aplicative și dintre acestea mai ales în industrie, reprezintă una dintre cele mai bune modalități de dezvoltare a antropologiei însăși, fapt care ar trebui să constituie o preocupare continuă de găsire a celor mai potrivite soluții aplicative în producție în funcție de locul și momentul evolutiv al societății respective.

În înțelesul larg al termenului, antropologia ca știință a „fenomenului biologic OM" cum o numea prof. Fr. I. Rainer (16), întemeietorul antropologiei din București, își are aplicații în igienă, medicină socială, cultură fizică, justiție, psihologie, sociologie, arte plastice, etnografie, preistorie și istorie și, în sfîrșit, dar nu la urmă, în industrie.

ST. CERC. ANTROPOL., 1969, T. 6, NR. 1, P. 109–125

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Dacă aplicațiile antropologiei în științele biologice și cele istorico-sociale — deci umanistice în general — sînt ceva de la sine înțeles, aplicațiile antropologiei în industrie au nevoie de unele dezvoltări speciale.

Sectorul industriei ușoare — îmbrăcăminte, echipament de protecție, încălțăminte, mobilier de toate tipurile pentru spațiul locuit și mijloacele de transport, de la străvechiul car și pînă la nava cosmică a zilelor noastre — trebuie să țină seama de „gabaritul" uman, de variabilitatea acestuia, transpus în tipuri de conformație, pentru a realiza modele adecvate scopului și în sortimentele cerute de populație, deci vandabile.

Sectorul industriei constructoare de mașini și unelte fabrică o aparatură cu care omul lucrează într-un proces de reciprocitate, de unde și denumirea actuală de cuplu „om — mașină".

Întrucît, datorită tehnicii, mașina se poate modifica la nesfîrșit, pe cînd omul nu, este necesar ca, în vederea obținerii unui randament cît mai ridicat, mașina să fie aceea care să se adapteze omului și nu invers.

Cu sau fără voie, industria modernă, dacă vrea să progreseze, trebuie să se întoarcă la om, aplicîndu-se astfel vechiul dicton al filozofului antic elen Protagoras: „omul este măsura tuturor lucrurilor".

Dar aceasta nu este adevărat numai în mod restrîns, pentru industrie, ci și în general pentru toată dezvoltarea civilizației moderne, care trebuie să țină seama de necesitățile și posibilitățile omului, așa cum acestea sînt date de specie, fiindcă, pînă la urmă, orice civilizație — și cu atît mai mult cea contemporană, atît de conștientă de sine — trebuie să aibă o orientare umanistică, să slujească în primul rînd omul concret cu nevoile sale, să-l promoveze.

Din acest punct de vedere, antropologia cu structura sa de știință istorică și comparată a speciei umane poate deveni aplicativă, întrucît arată atît posibilitățile, cît și limitele omului ca specie și aceasta cu atît mai mult în momentul de față, cînd era cosmică a umanității a început.

Aceasta înseamnă în mod practic cucerirea de către om de noi spații, ecologic diferite de „Terra" pe care a apărut și s-a adaptat necontenit, evoluînd fizic. Cucerirea spațiului cosmic nu se mai poate efectua de această dată decît în cadrul strict al respectării parametrilor fiziologici ai speciei umane. De fapt, era cosmică a omenirii va duce pînă la ultima consecință, specificitatea adaptativă a omului, care — contrariu animalelor — se adaptează la mediu în primul rînd prin mintea sa și numai într-o măsură din ce în ce mai mică prin corpul său. Aceasta se realizează datorită geniului său „uman" care constă în capacitatea sa de a-și crea un mediu propriu, potrivit cerințelor sale fizice, în aproape indiferent ce situație s-ar afla. De aceea, pe bună dreptate Darwin atrăgea atenția oamenilor de știință că pentru a înțelege corect specia umană în devenirea sa, trebuie să se plece de la „ubicvuitatea" terestră a acesteia, iar astăzi noi ar trebui să adăugăm, urmîndu-l pe Darwin, în funcție de ubicvuitatea cosmică. Această nouă dimensiune cosmică a omului va avea, probabil, consecințe incalculabile pentru evoluția speciei, întrucît se vor schimba în mod radical ponderea și mai ales natura factorilor selectivi.

În măsura în care antropologia ca știință aplicată va rezolva problemele de adaptabilitate a omului, nu numai la viața industrială modernă, dar și la cucerirea spațiului cosmic, va putea contribui, alături de alte

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

științe, la conservarea și ameliorarea potențialului biologic al speciei și prin aceasta, la mărirea capacității sale de creație și de producție.

Dar această fază aplicativă a antropologiei se pune de-abia astăzi cu adevărat în studiu, un exemplu de acest tip de cercetări fiind acel Program biologic internațional patronat de U.N.E.S.C.O., la care participă și antropologi români prin teme legate de posibilitățile și specificul de studiu al țării noastre.

De aceea, în articolul de față ne vom ocupa de aplicațiile antropologiei în industrie, drum deplin consolidat astăzi, deși relativ foarte recent deschis, avînd cele mai largi aplicații în crearea mijloacelor de producție și a bunurilor de consum, o contribuție de bază alături de alte științe la edificarea și prosperitatea societății moderne.

Pentru antropolog, o întrebare este firească: de cînd începe să se aplice caracteristicile „gabaritului" uman în producție ?

Nu credem că greșim afirmînd că încă din momentul nașterii producției, adică de fapt indisolubil legat de însăși apariția omului pe pămînt, apariție caracterizată prin făurirea intenționată de unelte; de aici numele de *Homo faber*.

Într-adevăr, cultura de prund și mai apoi paleoliticul propriu-zis ne învață că uneltele de piatră spartă — cioplită cum se spune — au ținut seama de gabaritul uman, avînd dimensionări și forme potrivite posibilităților de prehensiune ale mîinii.

La fel, prima îmbrăcăminte de piei de animale sau alte materiale textile de mai tîrziu a trebuit să fie „croită" pentru a se adapta, deci pentru a „îmbrăca" corpul.

Este evident că tot acest proces de adaptare a producției la om, de antropomorfizare a producției, a continuat neîntrerupt și s-a perfecționat într-o mare măsură, dar numai empiric.

Despre o autentică adaptare științifică a producției la om nu se poate vorbi decît în ultima sută de ani, cînd începe producția de masă, fabricarea în serie. În acest caz era nevoie de dobîndirea unor criterii prestabilite, adică de „proiectare" industrială, care să înlocuiască încercările, „probele" meșteșugarului.

Este interesant de menționat că primele necesități de proiectare a echipamentului și utilajului au fost resimțite de armată, înaintea organismelor civile, întrucît armata trebuie să facă față la nevoie ca și instantaneu la echiparea și dotarea maselor de oameni chemate sub arme. Este vorba de armata statelor moderne de astăzi, care nu mai folosesc armate de mercenari. Astăzi armatele statelor moderne sînt constituite pe baze național-populare, cum este prin excelență statul Francez ieșit din Revoluția franceză de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Evident, includerea printre parametrii de proiectare din industrie a parametrilor corpului uman reprezintă una dintre inovațiile „de vîrf" ale producției industriale din timpul și din perioada de după cel de-al doilea război mondial.

Întrebarea care se pune pentru antropolog este aceea de a se ști în ce măsură această preocupare este, eventual, limitată la omul modern, sau dacă nu caracterizează dintotdeauna omul, sau, chiar ceva mai mult, dacă nu cumva nevoia de „aliniere" la dimensiunile speciei respective nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

este o caracteristică generală a lumii animale, la om căpătînd amprenta de conștiință și de finalitate în acțiunile sale.

Nu este deloc greu de susținut că toate „locuințele" din lumea animală, fie că e vorba de insecte (albine, de exemplu), de păsări sau de mamifere sînt foarte apropiat, dacă nu, uneori, chiar foarte exact construite, pe dimensiunile speciilor respective. Atunci, unde este diferența dintre om și animal ? În ce constă evidenta superioritate, calitativă diferită a omului, și deci, în ce constă esența sa umană ? Credem că numai în conștiința de sine a omului, care-i permite acestuia să depășească stadiul instinctual și să treacă la cel voluntar.

În ceea ce privește adaptarea producției la gabaritul și biomecanica umană, este evident pentru oricine — după cum s-a mai afirmat și anterior — că primele unelte ale lui *Homo faber* erau precis adaptate, dacă nu chiar standardizate pe măsura a ceea ce noi numim astăzi în industrie „operator". Deci nimic nou și totuși o revoluție în lumea noastră omenească s-a produs. Cînd și care este esența acesteia ? Este standardizarea tipic umană ? Aceasta, numai în măsura în care omul este comparat cu animale care nu trăiesc propriu-zis social, fiindcă, altfel, albinele posedă o standardizare foarte precisă a celulelor de cuib (fagure), a distanțelor dintre faguri — tot atîtea locuri de acces și circulație tip „pieton" al zburătorului „albină" — a înălțimii urdinișului etc. (12). Este necesar să se precizeze că standardizarea celulelor de fagur la albină este mult mai strictă decît la om și aceasta din cauză că însăși tiparul speciei și, în ultimă analiză, a rasei la albină este mult mai aproape de tipizare, ca să nu zicem standardizare. O situație similară, dacă nu chiar tot atît de progresată, există și la celelalte insecte, păsări și mamifere. Această restrîngere a variabilității din lumea animală cu limitarea acestei tendințe la om și la animalele domestice, se datorește selecției riguroase la animalele trăind în sălbăticie. Sub acest raport, polimorfismul uman este datorit unui complex de factori, dintre care mai importantă ni se pare răspîndirea inițială a speciei umane în toate climatele pămîntului, în condițiile unei adaptări ecologice prin corpul său, apoi, o dată cu constituirea stării de civilizație, diminuarea extremă a acestui proces datorită mediului de viață artificial pe care și-l creează omul și care restrînge acțiunea selecției adaptative a caracterelor fizice, păstrînd în acest fel polimorfismul primar al speciei umane „ubicvuitare".

În același timp, diminuarea aceluiași proces de selecție are drept rezultat, pe plan fizic păstrarea unei cantități mult mai mari de mutante în comparație cu animalele, care mutante să fie din ce în ce mai mult conservate, pe măsură ce organismul social progresează și asigură din ce în ce mai mult realizarea indivizilor în diversitatea lor, chiar dacă sub anumit raport ei au tare fiziologice ereditare (hemofilie, diabet, daltonism etc.).

Pentru realizarea uimitorului progres tehnic al zilelor noastre, a fost necesar să se constituie noi științe complexe denumite după țări „ergonomie" (Anglia) (14) sau „human engineering" (S.U.A.), sau „biotehnică" și care nu înseamnă altceva decît știința „ajustării mașinii la om și menținerea acestuia din urmă într-o funcționare eficientă, sigură și fără disconfort, în orice mediu" (10). Pentru constituirea acestui sistem enorm de cunoștințe precis corelate și eficient orientat în producție, s-au inte-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

grat antropologia, fiziologia, psihologia și medicina cu ingineria. Constituirea acestui complex de științe caracterizează revoluția tehnică și culturală a epocii noastre și nu este întîmplător faptul că ea coincide cu ceea ce noi am putea numi „cea de-a doua eră a omenirii, cosmică", care succedă erei anterioare a omenirii, „terestră".

Pînă acum, omul era factor de creație în natură mai mult întîmplător și aceasta se chema, se cheamă și va continua să se cheme „artă". Astăzi, creația este voluntară, legile ei se cunosc atît de bine, încît această creație poate fi trecută — sau se întrevede aceasta — în sarcina mașinilor cu autoprogramare.

Care sînt sarcinile specifice ale antropologiei în producție, în asigurarea desfășurării optime a acestei producții și în asigurarea dezvoltării acestei producții în perspectiva mai îndepărtată în timp a activității industriale a societăților umane ?

Trei, după părerea noastră sînt, domeniile de activitate care trebuie luate în considerare : 1) industria ușoară, 2)industria constructoare de mașini, 3) omul, factorul uman care pune în mișcare industria și căruia, la fel ca și industriei, trebuie să se asigure ciclul reproductiv, aceasta fiind o problemă de natură biologică, de „antropotehnie", cum începe să se spună din ce în ce mai frecvent astăzi.

1. Relativ mai simple sînt sarcinile antropologului în calitatea sa de colaborator al proiectantului din industria ușoară în elaborarea sortimentelor de îmbrăcăminte și încălțăminte, mobilier, obiecte de uz personal (ochelari, aparate acustice, inele), sau medicale (diverse proteze pentru mîini, picioare, dantură, sonde urologice etc.).

După cum se exprimă cercetătorul de economie și statistică antropologică Vladimir Georgescu, unul dintre primii realizatori ai unor standarde antropometrice pentru confecții de ciorapi din fibră inextensibilă în țara noastră și pe plan internațional (6), antropologului îi revin următoarele sarcini specifice :

— prezentarea mediilor corelate în funcție de o medie „pivot" ;

— determinarea corelațiilor dintre lungimi și circumferințe, indicîndu-se direcția de lărgire a numărului de sortimente ;

— determinarea semnificației industriale a diferențelor stînga-dreapta ;

— determinarea vîrstei (respectiv a dimensiunilor) de la care sînt necesare tipuri diferite de confecții pentru băieți și fete ;

—demonstrarea faptului că sorturile pentru copii sînt mai strîns legate de dimensiunea „pivot" decît de vîrstă ;

— arătarea importanței criteriului regional, în special în problema comercializării sortimentelor.

În general, în industrie, în procesul de fabricație tip de masă de astăzi, se trece de la individ, adică de la omul concret al meseriașului tradițional, la omul „normat", omul fictiv, așa cum remarca antropologul H. Grimm (9). În aceasta consta revoluția introdusă în tehnica producerii de îmbrăcăminte și mobilier. Ea se bizuie pe crearea unui sistem complex de măsurători corelate între ele.

În ultimă analiză trebuie să se realizeze condițiile cele mai bune pentru muncă, refacere și recreație, îndeplinindu-se acea opțiune modernă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

de „confort", care, sub raport biotehnic, nu înseamnă altceva decît o adaptare cît mai perfectă a producției de serie la variabilitatea umană.

Sub raport metodologic trebuie menționat că pentru realizarea corectă a standardizării îmbrăcămintei și mobilierului, ținîndu-se seama de realizarea unei cît mai bune adaptări la procesul de muncă, a fost nevoie ca antropologul să părăsească de foarte multe ori antropometria clasică, clasificatorică, de tip „taxonomic", deci definitorie pentru specie și diversitatea acesteia; s-a elaborat în schimb antropometria „funcțională", dinamică, creîndu-se un nou corp de repere și măsurători.

În vederea unei reprezentări cît mai sugestive a celor două tipuri de antropometrie, cea taxonomică, care urmărește determinarea proporțiilor în funcție de segmentele corpului și cea dinamică care urmărește determinarea gabaritului corpului uman, a amplitudinii mișcărilor acestuia în condițiile concrete ale spațiului de lucru pentru „operator", prezentăm mai jos o figură după E. von Eickstedt (7), înfățișînd reperele de antropometrie taxonomică și alte figuri după A. Damon și colaboratori (4) înfățișînd spațiul de acțiune, reperele antropometrice și amplitudinea mișcărilor pentru scaunul conducătorului auto sau de avion (fig. 1, 2, 3 și 4).

Menționăm că unele piese de îmbrăcăminte sau de mobilier nu au numai o importanță uzual — economică, dar și de protecție a sănătății și a capacității de muncă, mai ales cînd este vorba de acele puncte de minoră rezistență ale aparatului locomotor uman incomplet adaptat la stațiunea bipedă. Acesta este în special cazul bolții piciorului și al coloanei vertebrale.

Antropometria bolții piciorului și stabilirea variabilității constituționale a acesteia va permite să se includă susținători de boltă la încălțămintea de masă, și prin aceasta s-ar preveni aplatisarea care reprezintă o serioasă diminuare a capacității de muncă, în special la muncitorii cu activitate de tip ortostatic, obligați să stea în fața unor mașini și aparate care trebuie supravegheate în mod continuu.

În ceea ce privește coloana vertebrală, poziția șezîndă în procesul de muncă sau în timpul odihnei o fac din ce în ce mai vulnerabilă, încît nu este de mirare că o serie întreagă de lucrări de antropologie medicală sau de ortopedie se ocupă de patologie. Cel mai serios efort s-a făcut pentru proiectarea unor scaune cît mai corespunzătoare cerințelor de susținere printr-un spătar curbat la o înălțime potrivită a coloanei vertebrale și a curburilor sale, printr-un blat orizontal a cărui muche anterioară să nu mai jeneze circulația venoasă a membrului inferior. Figura 5 pe care o reproducem în text după Saller (13) indică evoluția și forma actuală a scaunului.

2. În ceea ce privește aplicarea antropologiei în industria constructoare de mașini, este interesant de reținut faptul că încă mai înainte de constituirea actualului complex ergonomic de științe, prima aplicație propusă este legată în 1889 și 1892 de fabricarea de armament, referindu-se la centrul de greutate al corpului în relația sa cu momentele de inerție ale corpului și membrelor (2).

Urmează în ordine mai ales contribuții de fiziologia muncii cum ar fi dezvoltarea capacității motorii voluntare (3) sau date antropometrice și fiziologice privind femeia încadrată în procesul de muncă (17).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

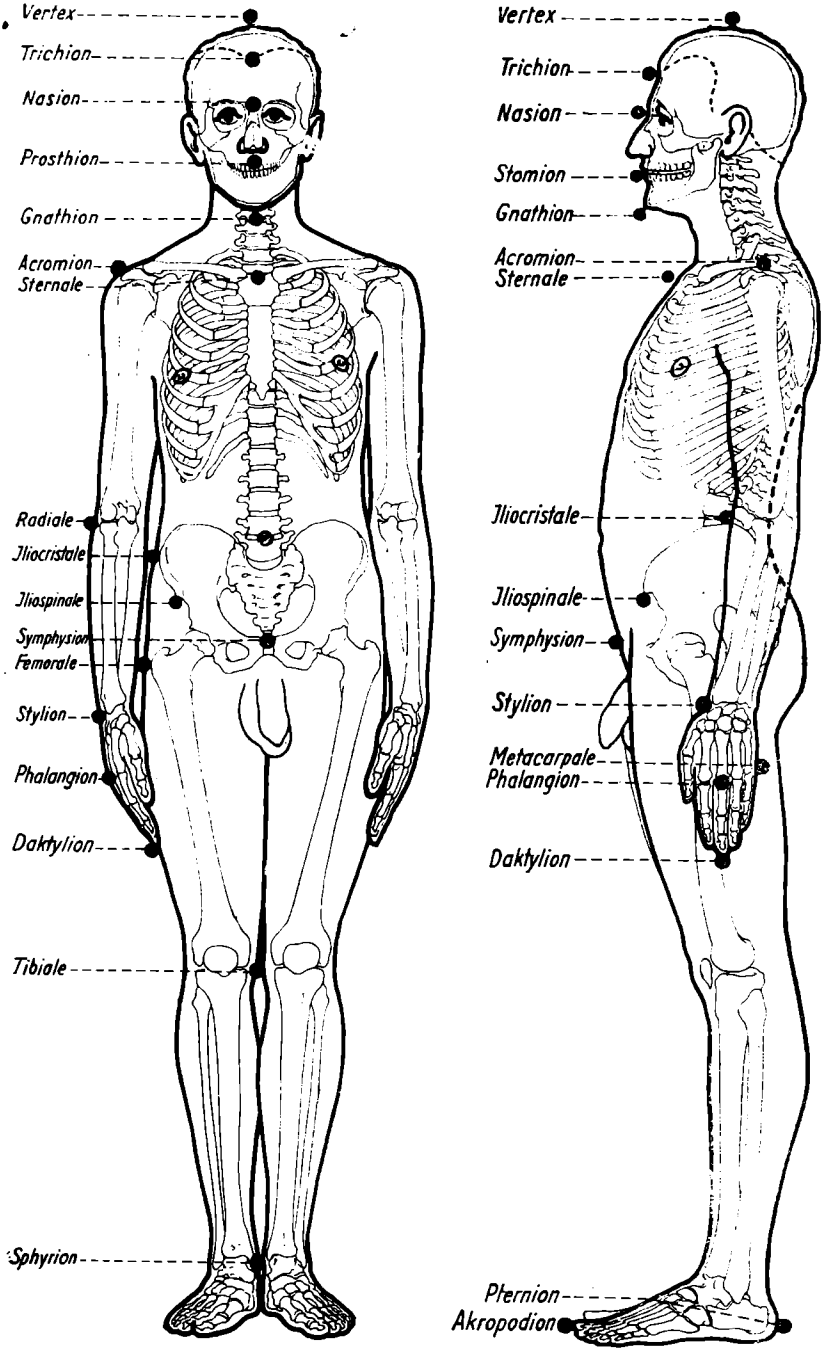

Fig. 1. — Antropometria de tip taxonomic; schema corpului uman cu punctele antropometrice respective; măsurătorile se practică în cazul antropometriei taxonomice pe corpul gol (după V. Eickstedt).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

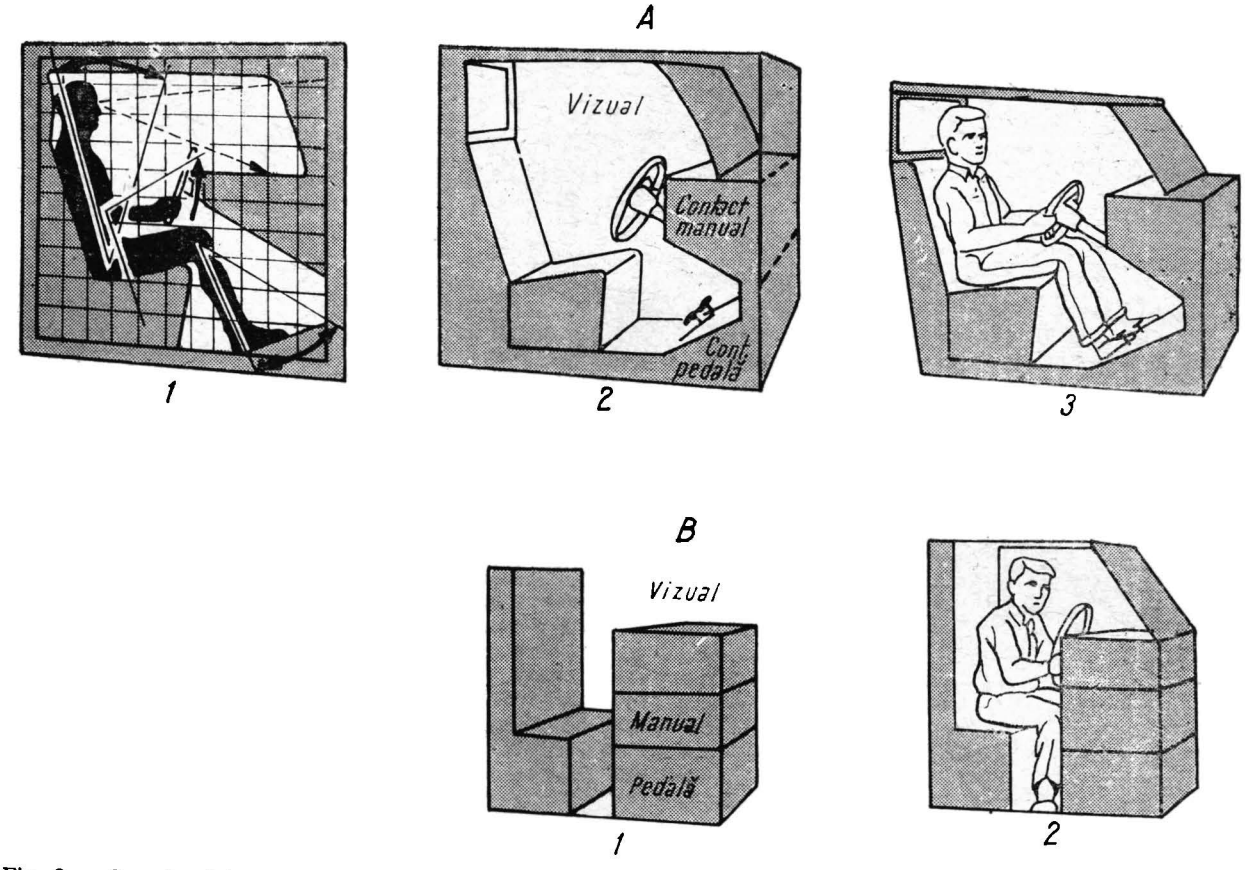

Fig. 2. — Operatorul intră în considerarea proiectantului încă de la începutul operațiunilor de proiectare. *A*, proiectare corectă. 1, Se iau în considerație funcțiile pe care le îndeplinește operatorul și cerințele de bună îndeplinire a acestora ; 2, planul funcțional al mașinii asamblat la mișcările operatorului (în figură se înscrie ca și în original vizual, contact manual, contact pedală) ; 3, om-mașină eficient combinate. *B*, Proiectarea greșită. 1, Mașina proiectată fără considerarea omului (în figură se înscriu, la fel ca și în original, termenii vizual, manual, pedal) ; 2, omul în poziție inconfortabilă și ineficientă (după Damon și colab.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

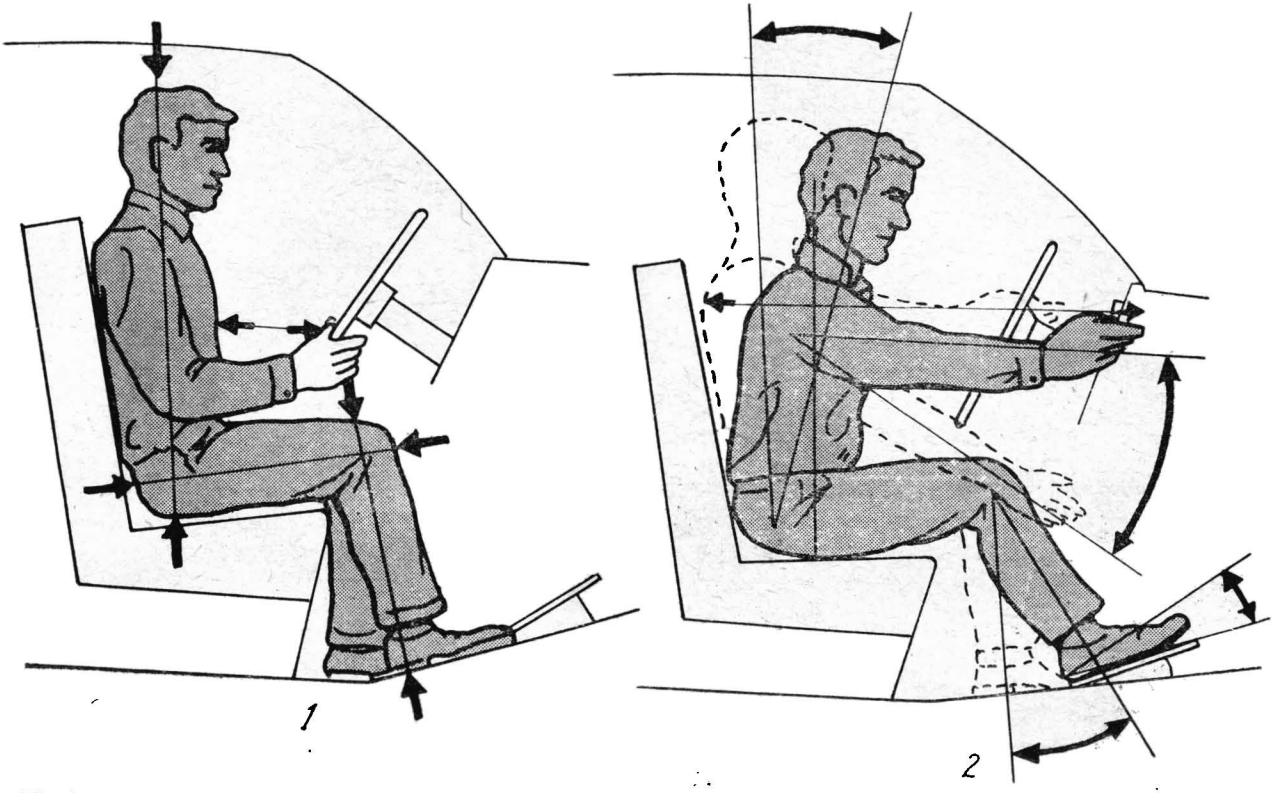

Fig. 3. — 1, Proiectarea statică urmărește delimitarea corectă a „jocului", de spațiu ; 2, proiectarea dinamică urmărește delimitarea corectă a „jocului", operațională (după Damon și colab.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

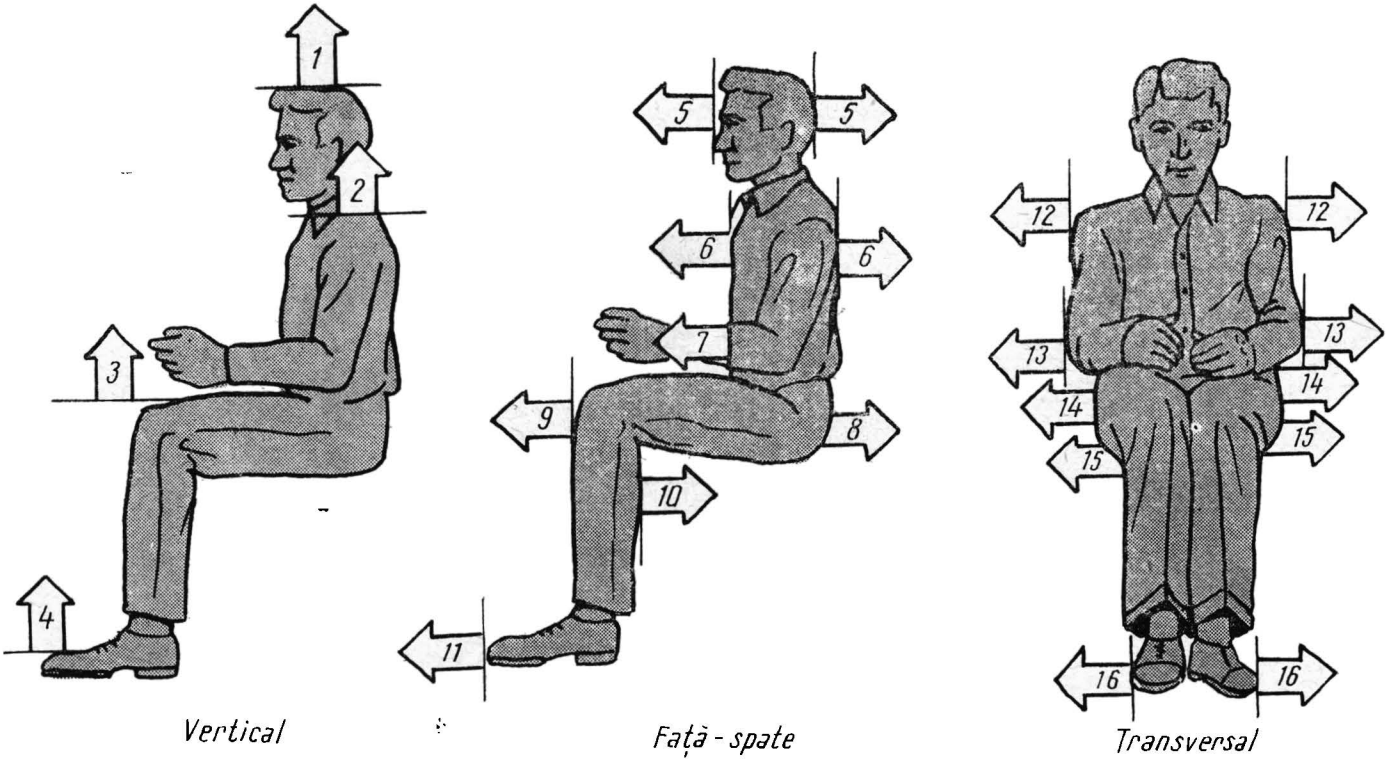

Fig. 4. — Prospectarea antropometrică a operatorului în cele trei dimensiuni spațiale; antropometria de tip dinamic se execută, contrar celei de tip taxonomic, pe omul complet echipat(Damon și colab.). *Vertical*: 1, nivel creștet; 2, nivel umeri; 3, nivel genunchi; 4, nivel degete picioare. *Față-spate*: 5, față-spate-cap; 6, torace; 7, abdomen; 8, șezut; 9, față, genunchi; 10, pulpă; 11, față degete picioare. *Transversal*: 12, exterior umeri; 13, coate; 14, coapse; 15, exterior genunchi; 16, picioare (după Damon și colab.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

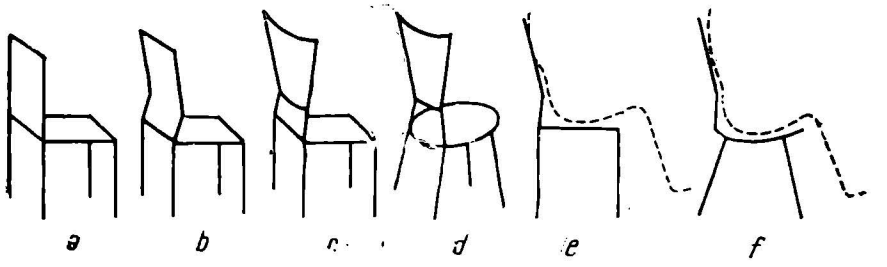

Fig. 5. — Evoluţia funcţională a scaunului (după Graf Haller).

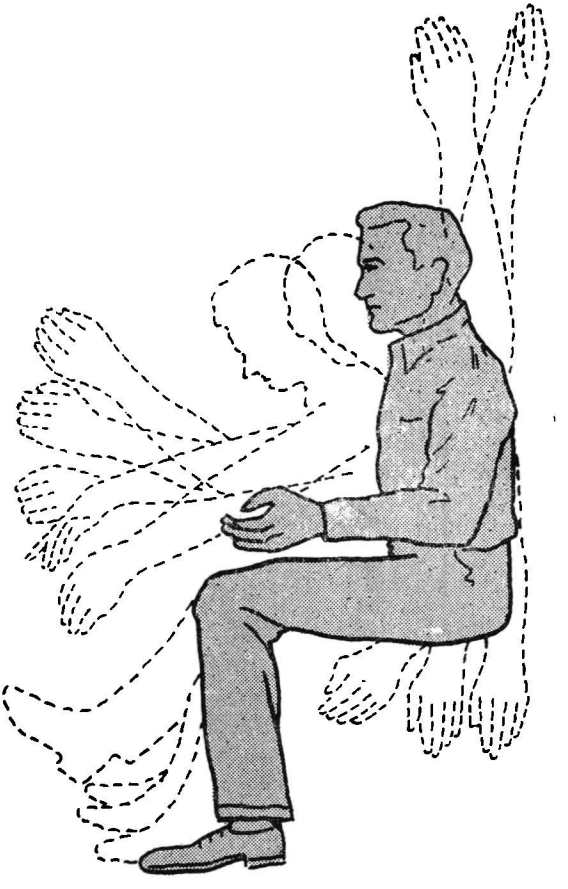

Fig. 6. — Operatorul este funcţional (după Damon şi colab.).

Dar corpul de repere şi măsurători ale noii antropometrii funcţionale s-a dezvoltat în mod decisiv tot sub influenţa nevoilor stringente ale armatei, prima dată în timpul primului război mondial — dezvoltarea marcată prin lucrarea antropologului american clasic azi, Davenport (5) — şi, în continuare, saltul calitativ decisiv a fost realizat în timpul şi după aceea sub impulsul dat de cel de-al doilea război mondial (1).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Se consideră de către A. Damon și colaboratorii săi că „studiul corpului uman, ca structură și funcție mecanică, ocupă un loc vital, deși neglijat în proiectarea om — mașină (4).

După aceiași autori, principiile antropometrice în proiectare ar fi următoarele:

1) considerarea obligatorie a operatorului;

2) anticiparea acestei luări în considerație înainte de începerea proiectării;

3) operatorul este funcțional, nu static, execută mișcări complexe și are, de aceea, nevoie de un cîmp vizual adecvat, trebuind să aibă confort, securitate și eficiență (fig. 6);

4) „omul funcțional" variază ca mărime corporală și capacitate fizică în funcție de vîrstă, sex, rasă și ocupație. De aceea trebuie să fie măsurate acele grupe umane care s-au specializat în munca respectivă sau care urmează să fie angajate să o facă;

5) antropometria trebuie să prevadă rezerve mari de spațiu de lucru pentru securitate și pentru solicitările impuse operatorului de stressul psihic și fizic (fig. 7);

6) evaluarea antropometrică se face atunci cînd operatorul este complet echipat, cu echipamentul funcțional;

7) detaliile de proiectare, nu toate dimensiunile, cauzează de obicei perturbațiile funcționale.

Prelucrarea datelor antropometrice și biomecanice este riguros statistizată. În general, studiile statistice arată cît de inutilă și de primejdioasă poate fi ideea falsă despre existența „omului mediu". De aceea, pentru nevoile de proiectare, nu se folosesc mediile, ci percentilele, care dau omul concret, cu dimensiunile sale. Corelația permite precizarea complexului asociativ al caracterului, fapt care exprimă într-o formă concretă individualitatea.

O atenție deosebită se acordă, așa cum este și firesc, selecționării eșantioanelor și a mărimii acestora, în funcție de amplitudinea variabilității caracterelor studiate și a erorii probabile a acestora.

Pentru industria românească — la fel ca pentru orice altă industrie din lume — este de cea mai mare importanță constituirea acelui corp de date antropometrice, care să permită trecerea la proiectarea unor mașini și unelte cît mai adecvate populației noastre. Această cerință nu poate fi satisfăcută decît în măsura în care se va restrînge importul de mașini și utilaje și se va trece la fabricarea cît mai largă în țară. Aceleași cerințe sînt aplicabile și atunci cînd aceeași țară se pregătește să exporte utilaj în alte țări. În acest caz, este de la sine înțeles că în proiectarea mașinilor destinate exportului va trebui să se țină seama de caracteristicile antropometrice ale populației țării către care se exportă. Neluarea în considerare a acestei cerințe poate duce la eliminarea unor produse, chiar dacă acestea sînt superioare, de către alte produse care sînt mai adecvat proiectate în funcție de populația țării către care se exportă.

Un exemplu luat din unele contribuții ale autorilor (8) demonstrează și pentru țara noastră importanța adaptării mașinii la om. În pădurile noastre, muncitorii lucrează la doborîtul și fasonatul arborilor cu fierăstraie mecanice din import. Deoarece toate țările exportatoare de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 7. — Evacuarea rapidă a operatorului este împiedicată de blocarea genunchiului şi a piciorului (după Damon şi colab.).

fierăstraie, fără excepţie, fac parte dintr-o zonă nordică, în cuprinsul căreia populaţiile realizează înălţimi şi greutăţi mai mari decît acelea ale populaţiilor noastre, este firesc ca fierăstraiele respective să fie prea grele pentru populaţia noastră. În această situaţie, folosirea unor fierăstraie prea mari sau prea grele poate duce la oboseală şi, uneori, la fenomene de uzură corporală (picior plat dobîndit, varice, hernie, spondiloză etc.). De aceea este necesar să se treacă şi în ţara noastră, după exemplul altor ţări mai avansate industrial, la construirea celor mai potrivite fierăstraie pentru populaţia noastră. În felul acesta se poate obţine o eficienţă şi o rentabilitate ridicată a muncii. Constituirea unei industrii proprii constructoare de maşini se dovedeşte a fi în lumina ştiinţelor ergonomice o necesitate a momentului de faţă.

3. În calitatea noastră de antropologi nu putem încheia prezentarea acestui material fără a considera industrializarea modernă şi din punctul de vedere al perspectivei sale de dezvoltare şi, în primul rînd, sub rapor-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

tul forțelor de muncă umană, pe care o societate deplin integrată în procesul industrial, trebuie să i le furnizeze.

Întrebarea care se pune pentru antropolog și, de sigur, și pentru omul de stat, este următoarea: care sînt consecințele schimbării naturii factorilor selectivi și a direcției de acțiune a acestora asupra vitalității populațiilor noastre?

În această epocă calitativ nouă, de revoluție industrială pe care o trăim și care reprezintă o cotitură în viața omenirii, este absolut necesar să se constituie sisteme biologice de referință, care să permită compararea populațiilor din trecut cu cele prezente, ca din aceasta să decurgă curba evolutivă a viitorului, a perspectivei speciei.

În măsura în care omul se civilizează și este tot mai mult pus la adăpost de acțiunea mediului fizic, mutațiile nu numai că se mențin dar se și acumulează. După cum se știe, cea mai mare parte dintre aceste mutații este nocivă. În afară de aceasta, modul nou de viață al oamenilor care trăiesc în societatea industrială duce la suprasolicitări ale sistemului nervos, cu constituirea de tot mai numeroase nevroze. Alimentația însăși cu produse din ce în ce mai rafinate, la care se adaugă un mediu încărcat de reziduuri industriale, uneori radioactivitate artificială poate conduce la dereglări ale echilibrului organic și în special la dereglarea proliferării țesuturilor, fapt care se traduce printr-o frecvență crescîndă a cancerului, care coboară pînă la vîrstele cele mai tinere (chiar și la făt!).

În această situație noi trebuie să continuăm să beneficiem de toate avantajele civilizației moderne și să ne ferim în același timp de noxele ei. Departe de noi de a crede că se poate, sau ar fi vreo utilitate pentru omenire de a se da acele ceasului istoriei înapoi.

Sub acest raport nu este nevoie să mai subliniem — ci cel mult să reamintim — că mult mai eficientă este prevenirea decît tratarea relelor de care suferim.

Care ar putea fi partea de contribuție a antropologului la rezolvarea — alături de alte științe — a acestor probleme capitale ale civilizației contemporane?

Propunem, în conformitate cu stadiul modern al problemei, astăzi intrată în circuitul larg internațional, instituirea unei supravegheri biologice (11) a populațiilor noastre, care trebuie să cuprindă populațiile începînd de la primii oameni apăruți pe teritoriul țării noastre, în continuare cu populațiile străvechi și vechi și încheindu-se cu populația contemporană. În cadrul acestei acțiuni va trebui să se acorde întîietate studiilor de genetica populațiilor, climato-biologie, biologia nutriției, patologia populațiilor, geografia patologică, problema genezei și dinamicii morbidității în sînul colectivităților.

Antropologia românească a inițiat și lucrează cu asiduitate la construirea unui sistem de referință a evoluției biologice a populației din țara noastră. *Atlasul antropologic al României*. Variabilitatea structurală din toate timpurile a populației noastre, odată stabilită, va fi fondul de date care vor servi multilateral pentru rezolvarea unor probleme privind aplicațiile antropologiei în industria ușoară, industria constructoare de mașini, sănătatea publică și istoria României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În aceeași ordine de preocupări, Centrul de cercetări antropologice dezvoltă an de an o serie de cercetări complexe în zona Bran, ale căror materiale vor constitui în timp fondul de plecare al primei noastre stațiuni de observație biologică a unei populații și prima de tip antropologic complex pe plan internațional.

Aceste cercetări, care se axează pe studiul adaptabilității umane — și anume al adaptabilității la viața societății industriale moderne a unei populații pastorale și intens endogamă — au drept test „pool"-ul genetic al populației. Menționăm că aceleași cercetări reprezintă în același timp și contribuția antropologilor români la studiul adaptabilității umane din cadrul Programului biologic internațional patronat de U.N.E.S.C.O. (Human Adaptability, I.B.P.).

Sperăm că prin aceasta se va acumula experiența necesară pentru elaborarea unui program de măsuri cu caracter profilactic și curativ urmărind conservarea și dezvoltarea continuă a potențialului biologic, a puterii de viață și de creație a populațiilor noastre. Aceasta ar putea să fie contribuția antropologilor noștri la edificarea și continua înălțare a unui stat modern, în centrul căruia stă umanismul, grija supremă pentru binele uman.

L'ANTHROPOLOGIE APPLIQUÉE À L'INDUSTRIE

RÉSUMÉ

L'étude démontre le rôle important de l'application de l'anthropologie à l'industrie, en ce qui concerne tant le développement de la recherche fondamentale, que les possibilités de résoudre les problèmes liés au progrès industriel, en connexion avec d'autres disciplines ergonomiques.

Par le fait que l'application de l'anthropologie à l'industrie signifie standardisation en fonction du « gabarit » humain, on discute sur le plan anthropologique la phylogénie de la standardisation, arrivant à la conclusion que la standardisation ne débute même pas avec les outils d'Homo faber, mais elle est beaucoup plus ancienne, caractérisant en fait tout le monde animal, et dans le cadre de celui-ci, spécialement les insectes « sociaux » (surtout les abeilles). La caractéristique humaine de la standardisation est la conscience de soi et la finalité volontaire.

Afin de présenter le contenu et les méthodes de l'anthropologie appliquée à l'industrie, les auteurs utilisent des travaux de la littérature internationale et des contributions applicatives roumaines.

Ensuite, les auteurs attirent l'attention sur le fait que l'anthropologie appliquée à l'industrie ne doit pas s'arrêter à la standardisation métrique et physiologique, mais elle doit s'étendre aussi aux problèmes de la production et reproduction des forces humaines de travail.

Dans la condition actuelle de développement explosif de la civilisation moderne, il est absolument nécessaire d'introduire un programme

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

organisé de surveillance biologique des populations; cette action est d'importance d'autant plus considérable, que la direction de la sélection dans la société industrielle est de beaucoup modifiée comparativement à ce qu'elle était jusqu'à présent pour l'homme sous rapport phylogénétique. Cette action de surveillance biologique est d'autant plus indiquée. que l'ère cosmique à débuté pour l'homme, ce qui pose de nouveaux problèmes concernant l'adaptabilité de l'espèce.

Dans la direction des préoccupations concernant l'organisation d'une surveillance biologique des populations, l'anthropologie roumaine est en train de réaliser un vaste système de référence : l'Atlas anthropologique de la Roumanie. Ce registre de la population est complété par des recherches effectuées dans les stations de surveillance biologique de certaines communautés villageoises de reproduction, à caractère endogame, ou exogame dans le cas de l'industrialisation. Les recherches sont basées sur la poursuite de certains paramètres anthropologiques de type complexe, dans le cadre de recherches multidisciplinaires et interdisciplinaires. Grâce à ces recherches, la Roumanie est en même temps affiliée au Programme biologique international concernant l'adaptabilité humaine (H.A./I.B.P.) patronné par l'UNESCO.

BIBLIOGRAFIE

1. Army Air Forces Technical Report No 5501, *Human Body Size in Military Aircraft and Personal Equipment*, Wright Field, Dayton, Ohio 1946.
2. Braune W. u. Fischer O., *Über den Schwerpunkt des menschlichen Körpers mit Rücksicht auf die Ausrüstung des deutschen Infanteristen*, Abhandl. mat.-phys. Kl. Königl. Sächs. Gesellsch. Wiss., 1889, *15*, 559 — 672.
   — *Bestimmung der Trägheitsmomente des menschlichen Körpers und seiner Glieder*, 1892.
3. Bryan W. L., *On the development of voluntary motor ability*, Amer. J. Psych. 1892, *5*, 125—204.
4. Damon A., Stoudt W. H., McFaland A, a. Ross, *The Human Body in Equipment Design*, Harward University Press, Cambridge Massachusetts, 1966, 3, 6, 7, 34, 35 și 37.
5. Devenport C. B. a. Love A. G., *Army Anthropology*, U. S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1921.
6. Dodu A. și Georgescu Vl., *Îmbunătățirea sortimentelor actuale de ciorapi*. Biblioteca Centrului de cercetări textile București, litografiat, 1955 — 1958.
7. Eickstedt v.E., *Die Forschung am Menschen*, Enke, Stuttgart, 1938, 433.
8. Grințescu-Pop Suzana și Enăchescu Th., *Contribuții la studiul diferențierii morfologice a unui lot de forestieri în funcție de profilul de muncă*, St. cerc. antropol., **3**, *1*, 145 — 155.
9. Grimm H., *Möglichkeiten des Auskunftdienstes eines anthropologischen Instituts für die Industrie*, Wiss. Z. Humboldt-univ. Berlin, Mathem.-Naturwiss. Reiche, 1968, **15**, *5*.
10. Hertzberg, H.T.E., *Some Contributions of Applied Physical Anthropology to Human Engineering*, Ann. N. J. Acad. Sci, **63**, 616 — 629.
11. Heuse Jr, G., *La surveillance biologique des populations — Objet. applications et perspectives*, Institut internat. de biol. humaine. 1964.
12. Hristea L.C., *Stupăritul*, ed. a III-a, Cartea Românească, București.
13. Martin R., Saller K., *Lehrbuch der Anthropologie, A. Alltagsanthropologie* (*Industrieanthropologie*). G. Fischer, Stuttgart, 1964, 2763.
14. Mihăilă I., *Premisele și factorii care au determinat apariția și dezvoltarea ergonomiei*, Simpozion de ergonomie cu aplicație în sectorul forestier, Ministerul Economiei Forestiere, Institutul de cercetări forestiere și Ministerul Sănătății, Institutul de igienă, București, 7 — 8 iunie 1968.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

15. Mosso A., *Application de la balance à l'étude de la circulation du sang chez l'homme*, Arch. ital. Biol., 1884, *5*, 130 — 143.
16. Rainer I. Fr., *Curs liber de antropologie*. Universitatea Bucureşti, 1941 — 1943, citat după Riga Th. I., Călin Gh., Dr. Fr. I. Rainer, Ed. ştiinţifică, 1966, pg. 146.
17. Sinelnikoff E. u. Grigorowitsch M., *Die Beweglichkeit der Gelenke als sekundäres Geschlechtliches und konstitutionelles Merkmal*, Zeitschr. für Konstitutionslehre, 1931, *15*, 679 — 693.

Centrul de cercetări antropologice Bucureşti

Primit la redacţie la 10 decembrie 1968

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

LUCRĂRI APĂRUTE
ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Sub îngrijirea acad. ŞT.-M. MILCU şi HORIA DUMITRESCU, *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor, satul Bătrîna*, 1961, 408 p. + 17 pl., 52,50 lei.

C. MAXIMILIAN în colaborare cu V. V. CARAMELEA, P. FIRU şi ADINA NEGREA-GHERGA, *Sărata Monteoru, Studiu antropologic*, 1962, 219 p. + 3 pl., 23,10 lei.

ŞT.-M. MILCU şi H. DUMITRESCU, *Atlasul antropologic al Olteniei*, 1968, 275 p., 6 pl., legat anvelopă, 36 lei.

St. cerc. antropol., tomul 6, nr. 1, Bucureşti 1969

I. P. I. — c. 3179 42881 Lei 35.—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro